

eines³⁰

diversitat **NACIÓ**
democràcia llibertat
CIUTADANIA

LA NACIÓ AL SEGLE XXI: REPLEGAMENT O EVOLUCIÓ?

Mercè Barceló

“L'independentisme és una reivindicació
de més democràcia, no de més nació”

Una conversa amb Ester Capella

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Calàbria, 166 entresòl
08015 Barcelona
Telèfon 93 567 78 63
info@irla.cat

PATRONAT

PRESIDENT

Joan Manuel Tresserras

VICEPRESIDENT

Josep Bargalló

DIRECTOR EXECUTIU

Josep Vall

TRESORER

Jordi Roig

SECRETARI

Eduard López

DIRECTOR ACADÈMIC

Lluís Pérez

VOCALS

Núria Cuenca
Josep Huguet
Georgina Linares
Enric Marín
Isabel Nonell
Miquel Pueyo

EQUIP TÈCNIC

COORDINACIÓ

Arnau Albert

ADMINISTRACIÓ

Joan Almacellas

COMUNICACIÓ

Aida Martori

PROJECTES

Pere Sàbat

ENTORN

Eulàlia Solé

FORMACIÓ

Jordi Seguer

eines³⁰

El contingut dels articles és responsabilitat dels seus autors i **eines** no s'hi identifica necessàriament.

Per reproduir un article cal demanar autorització per escrit a la redacció d'**eines**.

En enviar el seu treball a la redacció d'**eines**, l'autor cedeix a l'editor els drets de reproducció, publicació i comunicació, tant per a l'edició impresa en paper com per a una versió electrònica que la farà accessible per mitjà de la xarxa d'Internet.

Els interessats en matèria de drets de propietat intel·lectual es poden adreçar a: **eines@irla.cat**

DIPÒSIT LEGAL
B-31564-07

ISSN PAPER
2013-1518

ISSN ELECTRÒNIC
2013-5502

Activitat subvencionada
pel Ministerio de Educación,
Cultura y Deporte

PROJECTE GRÀFIC
Suki Design

SUPORT GRÀFIC
Santi Bracons
Glòria Comellas
Carme Pujol

CORRECCIÓ
LINGÜÍSTICA
Sofia Lozano

IMPRESSIÓ
Gràfiques Cuscó

EDICIÓ
Josep Vall
jvall@irla.cat

DIRECCIÓ
Lluís Pérez
lperez@irla.cat

COORDINACIÓ
Arnau Albert
aalbert@irla.cat

EQUIP TÈCNIC
Marta Brik
Pere Sàbat
Jordi Seguer

SUBSCRIPCIONS
Joan Almacellas
jalmacellas@irla.cat

sumari

LA NACIÓ AL SEGLE XXI: REPLEGAMENT O EVOLUCIÓ?

4

PORTAL

Catalanitat en el segle XXI: nació i sobirania

Josep-Maria Terricabras

6

CONNEXIONS

Les múltiples ànimes de la nació

Peter A. Kraus

16

La sobirania nacional, avui

Joan Lluís Pérez Francesch

26

El concepte de nació, avui

Salvador Giner

Oriol Homs

36

Immigració i nació al segle XXI: noves estatalitats per un projecte nacional no excloent

Eunice Romero

46

NAVEGADOR

Les arrels històriques del nou nacionalisme escocès

Montserrat Guibernau

54

FÒRUM

Mercè Barceló: “L’independentisme és una reivindicació de més democràcia, no de més nació”

Una conversa amb Ester Capella

64

VARIABLES

**L'Estat espanyol i la confiança
en les institucions:
un fet generacional**

Sergi Cristóbal Jané

82

FULL DE CàLCUL

**La Llei del canvi climàtic,
entre les més ambicioses del món**

Marta Torres

92

ARXIU

**El retorn del president Tarradellas
i el restabliment de la Generalitat
de Catalunya, 40 anys després**

Enric Pujol

102

EXPLORADOR

Tunísia, la revolució inacabada

Cristina Mas

108

FINESTRA

**"Els drets humans no poden
ser mai un luxe que es pugui
deixar de banda en moments
de dificultats"**

Hina Jilani

116

CLÀSSIC

Manifest Russell-Einstein

Bertrand Russell

120

TRIBUT

Emmanuel Le Roy Ladurie

Martina Camiade

122

FILMOTECA

Werckmeister harmóniák

Betsabé Garcia

124

LLIBRERIA

portal

Catalanitat en el segle XXI: nació i sobirania

Josep-Maria Terricabras

Catedràtic emèrit de Filosofia a la UdG
i diputat d'Esquerra Republicana al Parlament Europeu
josep-maria.terrificabras@europarl.europa.eu

Sabem que la història no avança de forma monòtona i lineal. Sovint pateix batzegades. Però també sabem que, un cop certes idees o certs moviments s'han posat en marxa, acaben trobant camins per avançar i s'acaben imposant, encara que costi molt arribar a l'èxit total. Així ha passat, per exemple, en els moviments d'esclaus, dones, gais o negres, que per això s'han anomenat «moviments d'alliberament». I per això, els que estan en contra d'aquests moviments procuren actuar des de bon començament per escapar-los, esclafar-los, liquidar-los, abans no arrelin i ja siguin imparables.

De fet, hi ha dictadures que duren molts anys però que acaben caient empeses pels aires de llibertat que han anat bufant, ni que siguin tímids al començament. Vista amb perspectiva històrica, la construcció política d'un país avança sempre pels camins de la llibertat. Malauradament avui hi ha més democràcia política que social i econòmica. Però aquests són precisament els aires de canvi que han de bufar per construir el futur.

La Catalunya del segle XXI s'ha construït sobre el «sentit» i sobre el

«sentiment» d'una catalanitat de més de mil anys. El sentit fa referència a la direcció que es pren. El sentiment, a la intensitat amb què es pren. Des de fa centenars d'anys, Catalunya ha estat reconeguda com a nació per regnes, papats, universitats, per amics i enemics. No cal perdre temps en això. Perquè Catalunya —i el conjunt dels Països Catalans— és una unitat històrica que s'identifica amb el seu territori, la seva llengua i cultura; amb el seu marc jurídic i de costums; amb un codi de valors a favor de la llibertat, la justícia i la pluralitat; amb les seves tradicions, les seves victòries i derrotes; i que té voluntat de persistir i de projectar-se cap al futur, bastint aliances amb països democràtics i avançats.

És en aquesta voluntat de persistència i de projecció que es descobreix el «sentit» de Catalunya. El «sentiment» es veu en la intensitat amb què vol recórrer aquest camí, amb el seu desig de sobirania. Avui, totes les sobiraniaes són compartides, però hi ha una gran diferència entre compartir sobirania, com fan els estats, i viure amb sobirania partida i vigilada, com fan les minories estatals.

En el segle XXI, el «sentit» i el «sentiment» han retornat Catalunya a la voluntat de sobirania plena. ■

connexions

Les múltiples ànimes de la nació

vista prèvia >

S'ha escrit molt sobre el concepte «nació», el seu significat i sobretot el paper que juga a l'hora d'articular projectes polítics. Un debat que demostra la vitalitat i la importància d'una idea sense la qual no es pot entendre bona part de la història del món contemporani. Perquè d'ella emergeixen la majoria dels estats que coneixem avui en dia. I perquè d'ella continuen emanant molts projectes que l'associen indissolublement a les idees de democràcia i autodeterminació.

Peter A. Kraus

Professor de Ciència Política de la Universität Augsburg

peter.kraus@phil.uni-augsburg.de

Què és una nació?

Arreu del món podem observar com el llenguatge quotidià i, fins i tot, el discurs polític freqüentment no distingeixen de forma nítida entre els conceptes de nació i d'estat. Així, el terme oficial «Nacions Unides» s'utilitza per a denominar una organització que en primera instància és un fòrum que reuneix els estats sobirans del planeta. Tot i el seu nom, no hi estan representades de forma equitativa totes les comunitats polítiques del món contemporani que s'autodefineixen com a nacions. No en formen part, per exemple, els pobles indígenes de l'Amèrica del Nord que, sense comptar amb un reconeixement efectiu per la diplomàcia dels estats representats a l'ONU, s'atribueixen el caràcter de *first nations*. Ni en formen part, evidentment, les moltes altres nacions sense estat en l'ordre global, entre les que podem incloure, ara per ara, Catalunya.

Malgrat les tendències a barrejar el significat dels dos conceptes en el vocabulari predominant —només cal esmentar conceptes com el «Debat sobre l'estat de la nació» i el «*Butlletí Oficial de l'Estat*» que aparentment

es refereixen a la mateixa entitat política en el context espanyol— estat i nació són fenòmens ben diferenciats. Per una banda, un estat pot comprendre i reconèixer diverses nacions, amb el que es converteix en un estat multinacional, com en l'actualitat ho són el Regne Unit de Gran Bretanya i Irlanda del Nord, Bèlgica i Canadà. Per altra banda, el cas dels àrabs —almenys en el seu període d'alta pressió panarabista que durant el segle passat pretenia unificar entitats polítiques com ara Egipte, Iraq i Síria— o el cas dels alemanys —dividits entre la República Democràtica i la República Federal d'Alemanya de 1949 a 1991— ens indiquen que una nació pot quedar repartida entre diferents estats. Finalment, cal esmentar grups com els kurds, els que segueixen sense disposar de cap estat propi —tot i l'intent fallit de constituir-lo que es va registrar a la part kurda de l'Iraq l'octubre del 2017— i es concentren en un territori que actualment es troba dividit per les fronteres de quatre estats —Turquia, Síria i l'Iran, a part de l'Iraq.

De què parlem, aleshores, quan parlem d'una nació? Poques cate-

gories polítiques ocupen un espai semàntic tan fluid i simultàniament tan controvertit com el de la nació, i aquesta observació és tan vàlida pel que fa als discursos quotidians com ho és per l'àmbit de les Ciències Socials. En el món modern, no hi ha cap altre referent de la formació d'identitats col·lectives que hagi tingut una capacitat mobilitzadora similar a la de la nació. Així, en els moments clau de la història europea dels darrers 200 anys, la nació sempre acaba triomfant sobre la classe. D'aquest triomf se'n faran valoracions ben diferents segons els posicionaments dels analistes polítics. Fins a un cert punt, la pluralitat de posicions es repeteix quan es tracta d'oferir una definició del que és una nació. El concepte de nació és semànticament més polivalent que el concepte d'estat. Des de la perspectiva del dret polític, un estat es defineix per la presència de tres factors: un territori, una població, i el monopoli del poder sobre aquest territori i aquesta població. Objectivar els elements que constitueixen una nació, en canvi, és força més complicat. La identitat col·lectiva representada per una nació pot beure de fonts molt diferents. Entre elles

En el món modern no hi ha cap altre referent de la formació d'identitats col·lectives que hagi tingut una capacitat mobilitzadora similar al de la nació

figuren, típicament, atributs religiosos, lingüístics i culturals, territorials, històrics i politicoinstitucionals. No obstant, ni cap atribut particular, ni cap combinació d'atributs poden considerar-se una condició necessària o suficient per a constatar que un grup forma una nació. El que sempre acaba determinant tant el sorgiment com la permanència de tot fet nacional concret és un moment subjectiu. En les paraules de Benedict Anderson (1936-2015),¹ les nacions sempre són comunitats imaginades. A això hem d'afegir-hi que els factors que configuren l'imaginari corresponent estan relacionats amb l'esfera dels valors, com ja afirmava Max Weber (1864-1920). En aquest sentit, una nació no és pas una comunitat imaginada qualsevol, entre tantes altres —un club de futbol, un grup de persones que comparteixen la mateixa orientació sexual, el moviment excursionista...— sinó que abraça l'àmbit de tota la societat i totes les seves institucions i al mateix temps exigeix «a determinats grups humans un sentiment de solidaritat específic de cara a d'altres», com escriu Weber a *Economia i societat*.²

Al cap i a la fi, es tracta d'una exigència el compliment de la qual depèn de l'existència d'una àmplia xarxa d'institucions col·lectives. Per això mateix, la solidaritat de la nació és una solidaritat fortament legitimada i al mateix temps fortament legitimadora. La identificació amb un conjunt de valors que s'articulen en clau de nació acaba sent, doncs, una identificació de tipus polític. Podríem dir que la nació estableix un marc imaginat que cohesiona una col·lectivitat que vol ser una comunitat política. És precisament aquest mecanisme d'identificació voluntarista al que es referia Ernest Renan (1823-1892) quan parlava de la nació com d'un «plebiscit de tots els dies».

La dimensió funcional

Com acabem de destacar, la nació ha tingut un protagonisme clau com a eix «normatiu» de la integració de les societats modernes. L'altra dimensió central de la nació està relacionada amb els requisits «funcio-

nals» d'aquestes societats. És aquesta la dimensió a la que apunten els treballs d'autors com Karl W. Deutsch (1912-1992) o Ernest Gellner (1925-1995), pels que la formació de les nacions és el resultat dels processos de mobilització social que marquen la transició de les societats tradicionals a les societats modernes. Des de la perspectiva corresponent, la nació és sobretot una comunitat de comunicació. Els principis d'organització de les societats industrials, és a dir, la divisió del treball i la diferenciació funcional, comporten una intensificació de la comunicació a gran escala que només es pot produir on els individus comparteixen un mateix repertori cultural, la creació i implementació del qual esdevé una de les tasques principals de les institucions públiques. Evidentment, el treball de les escoles i d'altres entitats educatives no es limita únicament a transmetre uns coneixements abstractes, sinó que generalitza uns estàndards específics, vinculats a la llengua, la història i la geografia d'un territori i al mateix temps emmarcats en l'espai normatiu identificat amb la nació. Això acaba connectant la dimensió funcional amb la dimensió política o voluntarista. En paraules més senzi-

1 ANDERSON, *Imagined Communities*.

2 Obra pòstuma del filòsof i economista alemany Max Weber publicada el 1922. WEBER, *Wirtschaft und Gesellschaft*.

Des de la perspectiva del dret polític, un estat es defineix per la presència de tres factors: un territori, una població, i el monopoli del poder sobre aquest territori i aquesta població

lles: els ciutadans no només s'identifiquen amb la nació perquè han de fer-ho, sinó també perquè volen fer-ho. És justament aquest paral·lelisme, que fusiona els imperatius funcionals i les fidelitats polítiques, el que explica en bona part la força que ha arribat a desplegar la idea de nació en les societats modernes.

Podem, doncs, considerar el nacionalisme com una forma d'entendre el món en què convergeixen els aspectes funcionals i els normatius. Pel que fa a la part funcional, el nacionalisme és un principi d'organització bàsic de les societats modernes. En la mesura que estructura les activitats quotidianes de la ciutadania —almenys implícitament—, es tracta d'un fenomen tan generalitzat com banal. Això no el fa pas menys poderós. No obstant, les expressions més virulentes del nacionalisme són generalment aquelles que el prenen deliberadament com a base normativa per a la mobilització política, adduint que un exercici legítim del poder ha d'estar fonamentat en sentiments de pertinença nacional comuns. L'ampla gamma del pensament polític modern està estretament entrellaçada amb la reivindica-

ció de l'autodeterminació nacional. La polivalència ideològica del nacionalisme ha permès que hagi estat reclamat per tota mena d'actors col·lectius, tenint conseqüències polítiques radicalment diverses. Socialistes i liberals, feixistes i comunistes, moviments democràtics i autoritaris: tots ells han introduït —encara que sovint fos per motius oposats— el tema nacional en el seu discurs. De la mateixa manera que la nació pot ser considerada una peça elemental en la construcció de les societats del present, el nacionalisme impregna tot el llenguatge polític de la modernitat. Per una banda, la confluència de moviments emancipatoris arreu del món s'ha realitzat sota la bandera d'algun nacionalisme; per l'altra, no pocs dels crims polítics més atroços dels darrers dos segles s'han comès en nom de la nació. La història ens ha mostrat més d'una vegada com tant els opressors com els oprimits, tant els botxins com les seves víctimes han tirat del nacionalisme per justificar les seves posicions. Sembla doncs encertat qualificar el nacionalisme com a Janus modern, com ho fa l'escocès Tom Nairn (1932), un dels teòrics més originals del nacionalisme del nostre

temps. Nairn es refereix a l'antic déu romà que té dues cares, una que mira cap endavant i una altra que mira cap endarrere, per fer ressaltar l'ambigüitat normativa del nacionalisme i assenyalar una tensió que és inherent a pràcticament tots els processos de formació dels estats nació. En la simbiosi de nació i estat conflueixen el principi particularista de la sobirania estatal i el principi universalista de la igualtat ciutadana. En un marc democràtic, tota la ciutadania ha de considerar-se, i valgui la redundància, igualment igual i lliure. Nogensmenys, fins al present l'esfera institucional on es materialitza aquesta igualtat i llibertat és l'estat sobirà. Això fa que en la política moderna s'articuli una dialèctica gairebé ineludible d'inclusió i exclusió, ja que alguns dels drets civils més elementals resten supeditats a l'àmbit polític de l'estat nació. Amb la seva sobirania «externa», la nació es delimita d'altres nacions i pobles. Al mateix temps, la sobirania «interna» de les nacions poques vegades fou exclusivament el fruit d'un acte de constitució d'una comunitat política en clau voluntarista; més aviat fou el fruit d'estratègies per a consolidar mecanismes d'identificació col·lec-

La nació cívica entén la integració nacional com el resultat d'un conjunt d'actes d'autoafirmació política que converteixen una comunitat de voluntats en nació

tiva hegemòniques, en què el recurs a l'imperatiu de garantir la igualtat de ciutadanes i ciutadans serví com a pretext per a justificar polítiques assimiladores.

Tipologies de la nació i processos de construcció nacional

La indeterminació política que a priori caracteritza els projectes nacionals dificulta considerablement qualsevol intent d'establir tipologies analítiques denses del fenomen en qüestió. A partir de l'obra de Hans Kohn (1891-1971) s'ha anat popularitzant la tendència de contraposar dos models bàsics de la nació. La nació «ètnica» emfatitza el paper de les línies de descendència d'un poble i de la identitat cultural que sustenta el seu procés de formació. En aquest sentit, la pertinença a una nació —tant a títol individual com a títol col·lectiu— es faria patent en primer lloc a través de lligams culturals ancestrals o almenys a través de la disposició d'adoptar una sèrie d'estàndards culturals particulars —una llengua, una religió o un llegat històric suposadament comú a tothom. La nació «cívica», per contra, entén la integració nacional com el

resultat d'un conjunt d'actes d'autoafirmació política que converteixen una comunitat de voluntats en nació. La perspectiva «kohniana» reapareix de forma més o menys semblant en altres models dicòtoms que s'han elaborat per a captar el que suposadament caracteritza l'ànima de les nacions com, per exemple, en la contraposició de nació «cultural» i nació «estatal». En el context europeu, també es parla freqüentment de nacions i nacionalismes «occidentals» —d'índole més aviat política— i «orientals» —d'índole més aviat ètnica. Les dicotomies assenyalades poden ser útils com a tipus ideals —en el sentit «weberià»— o sigui, com a esquemes heurístics que ens ajuden a classificar el món pronunciadament divers de les nacions reals adoptant uns paràmetres analítics sintetitzadors. Val a dir, no obstant, que tant en el passat com en el present, és gairebé impossible trobar casos concrets que reflecteixin neta i exclusivament només una de les dues variants principals, en el sentit abstracte, de la nació. En aquells països que, segons el *mainstream* de la literatura sobre el nacionalisme, van donar origen al model cívica, com els EUA o França, la dimensió cultural està ben

present en el procés de formació de la identitat col·lectiva. Així ho demostren el pes dels elements WASP [White Anglo-Saxon Protestant], en l'imaginari nacional nord-americà, o el culte a la llengua francesa en el cas de la república gal·la. La tendència a atribuir un gran paper simbòlic a una identitat cultural particular i a excloure les cultures minoritàries de l'esfera pública no es limita pas a la nació ètnica, sinó que també es pot observar perfectament en molts dels àmbits de la nació cívica.

La utilitat de la contraposició del tipus de nació cívica al de nació ètnica és, doncs, limitada sempre que vulguem fer una valoració en profunditat de casos reals. A això hem d'afegir el que ja havíem dit sobre l'ambigüitat i polivalència normativa del nacionalisme en general quan parlàvem del seu cap «janusià». Aleshores, de quines eines addicionals disposem per fer una anàlisi més sòbria i coherent del que és l'univers de les nacions? Una peça clau per a aproximar-nos a la nació d'una manera que ens dugui més enllà de la confirmació —o no— de les dicotomies abans esmentades és prendre en compte sistemàticament el marc històric del *nati-*

La utilitat de la contraposició del tipus de nació cívica al de nació ètnica és limitada sempre que vulguem fer una valoració en profunditat de casos reals

on-building per a avaluar com aquest marc afecta el desenvolupament polític dels moviments nacionals.³ Un primer i important pas en aquesta direcció consisteix en distingir entre aquells nacionalismes que es formen sobre la base d'una nació estat ja instituïda o d'un estat imperial que es «nacionalitza» —serien els casos, amb diferents gradacions, de França, Anglaterra o Hongria—, i aquells que articulen identitats polítiques alternatives a les dels estats establerts —com per exemple Noruega, Letònia o Txèquia. És en aquest sentit, precisament, que Espanya i Catalunya ofereixen models nacionals en què es barregen elements més aviat «occidentals» i més aviat «orientals», com ja observava molt perspicaçment Pierre Vilar (1906-2003) fa més de 50 anys. La història de l'Europa moderna es pot llegir com la història del desplegament successiu de dues variants complementàries del fenomen nacional. En el decurs de la llarga transició que va conduir els europeus de les estructures absolutistes i imperials a aquelles de l'estat

nació, els nacionalismes «oficials», formats «des de dalt» pels estats, es van veure qüestionats per contranacionalismes «populars», articulats «des de baix» amb demandes que anaven de l'autonomia fins a la plena sobirania. Simplificant un panorama força complex, podríem dir que el període de formació dels grans estats territorials, en què es va anar materialitzant l'expansió del domini polític, econòmic i cultural dels centres de poder del continent, és seguit per un període de mobilitzacions de les perifèries subordinades, que volien emancipar-se d'aquest domini i exigien el reconeixement com a subjectes col·lectius legítims en l'ordre polític hegemònic que caracteritza la modernitat europea.

Nació i demos

La dialèctica entre models de nació diferents i nacionalismes oposats ens remet a un problema central que en bona mesura explica la virulència que les qüestions nacionals continuen tenint en molts contextos polítics del present, fins i tot en contextos que són democràtics. Amb la formació de nacionalismes contrahegemònics —en el sentit

d'oposar-se a les identitats nacional dominants representades pels estats establerts—, molts estats que es consideren estats nació adquireixen de facto un caràcter multinacional. Això comporta un moment de tensió que pot resultar particularment explosiu en contextos de democratització, on s'obre pas el lliure de joc d'interessos i identitats. En aquests contextos, el procés democràtic pot acabar sacsejant ja no només el règim polític, sinó les mateixes estructures estatals. Des de l'angle de la teoria de la democràcia, el dilema dels estats multinacionals és fàcil de detectar. Un dels conceptes més freqüentment usats per a qualificar un govern com a democràtic és aduir que és un govern que emana de la sobirania popular. A primera vista, tal definició no sembla produir massa maldecaps. Pensem tan sols en la famosa definició d'Abraham Lincoln (1809-1865), que en el seu Discurs de Gettysburg⁴ definia la democràcia com a «govern del poble, pel poble i per al poble». A primera vista, la definició sembla prou intuïtiva i

3 HROCH, *Die Vorkämpfer der nationalen Bewegung bei den kleinen Völkern Europas*; i ROKKAN, *State Formation, Nation-Building, and Mass Politics in Europe*.

4 El Discurs de Gettysburg (1863) és el més famós i un dels més citats dels discursos d'Abraham Lincoln, President dels EUA i un dels més citats.

En el món del present una nació democràticament oberta es fonamenta en la lliure voluntat de viure junts, més que en la reafirmació d'unes pautes culturals heretades del passat

aguda, però la realitat política ens ha anat demostrant que les coses són força més complicades, i que les complicacions tenen una causa ben concreta. Com va formular succintament el polític i polític britànic Sir Ivor Jennings (1903-1965): «el poble no pot decidir abans que algú no hagi decidit qui és el poble». Jennings posa el dit en una de les llagues més notòries de les teories liberals de la democràcia. Com la crítica republicana i comunitarista a l'individualisme esbiaixat de bona part d'aquestes teories ha anat sostenint, no hi ha cap democràcia que es pugui fonamentar exclusivament en una relació directa entre individus i poder polític.⁵ Per ser legítima i efectiva, aquesta relació requereix la mediació d'una societat civil i d'una comunitat política que la totalitat dels ciutadans acceptin com a marc de convivència compartit. És a aquesta comunitat a la que Lincoln, com tants altres, es refereix precisament quan parla del «poble». És l'existència d'aquesta comunitat el que permet que un *demos* no es trenqui en situacions de conflicte polític intens, i que la minoria acabi acceptant la voluntat

de la majoria. Evidentment, en el món modern, la capacitat integradora d'aquesta comunitat i, per tant, del *demos* està íntimament vinculada a l'àmbit de la nació.

Com que en l'univers polític modern són els pobles els que atorguen legitimitat als estats, i no pas a l'inrevés, i com que en el món contemporani els principis més valorats per a legitimar l'ús del poder són els principis democràtics, la nació segueix sent un pilar elemental del nostre imaginari col·lectiu. Això no vol dir en absolut que aquesta nació hagi de basar-se en unes línies d'origen ancestrals, en atributs ètnics o en afinitats culturals compartides per tota la ciutadania. Ans el contrari: en el món del present, caracteritzat per alts nivells de mobilitat geogràfica i cultural, per identitats fluïdes i permeables i una diversitat complexa, una nació democràticament oberta es fonamenta en la lliure voluntat de viure junts, més que en la reafirmació d'unes pautes culturals heretades del passat.⁶ No obstant, al mateix temps, l'expressió d'aquesta voluntat col·lectiva no ha

de menystenir les dimensions emocionals i afectives que conflueixen en la formació dels valors col·lectius als que ens referíem en la primera part d'aquest article. En aquest sentit, les democràcies complexes del present han de saber forjar un poble a través de processos de participació política oberts equitativament a tota la ciutadania, però, a més, fer-ho sense negar el pluralisme de cultures, ètnies o nacionalitats existents entre la població. Possiblement es tracta del repte més gran que en l'actualitat han d'afrontar les democràcies que volen considerar-se avançades. No saber donar una resposta creativa a aquest repte pot implicar el trencament de la comunitat política.

És justament la incapacitat de molts estats nació moderns per a combinar la lògica de l'exercici del poder democràtic amb el reconeixement d'una ciutadania profundament heterogènia i plural el que dona ales a bona part de les aspiracions secessionistes del món contemporani. La falta de reconeixement acaba dinamitant tot projecte d'articular nacions plurals o bé democràcies multinacionals. Per a foragitar el fantasma de la secessió, la *realpo-*

6 KRAUS, «The politics of complex diversity: A European perspective».

5 TAYLOR, «No Community, no Democracy. Part I».

Les democràcies han de saber forjar un poble a través de processos de participació política oberts equitativament a tota la ciutadania, i fer-ho sense negar el seu pluralisme cultural, ètnic o nacional

litik dels segles XIX i XX va fer tot el possible per a fusionar la idea de la sobirania popular amb les estructures estatals vigents. En general, el preu d'aquesta lectura de la sobirania en clau estatalista va ser que no es van crear ni de lluny els entorns institucionals necessaris per a assajar un diàleg democràtic que permetés la lliure autodeterminació a nivell col·lectiu. En un marc estatal que té arrels predemocràtiques i que al mateix temps es nega a fer efectiva l'autodeterminació d'una part de la ciutadania, la secessió pot ser un recurs legítim per fer prevaldre la lògica de la democràcia contra la lògica de l'estatalitat. Les veus que es neguen a admetre que la secessió pot ser una última ràtio per a garantir drets democràtics en contextos multinacionals, on les minories generalment tendeixen a ser estructurals, no es cansen d'al·legar que destapar la caixa de Pandora provocaria una reacció en cadena, dispararia el nombre de noves entitats estatals arreu del món i ens portaria a un caos polític generalitzat. Però no és gens evident que l'ONU, que en aquests moments suma uns 200 estats, es caracteritzi per una inestabilitat més pronuncia-

da que la de la Societat de Nacions, que al llarg de la seva breu existència en el període d'entreguerres no va passar de tenir 58 membres. És més, hi ha motius per pensar que un sistema format per una multitud d'estats més aviat petits és més procliu a la pau i al progrés que no pas la concentració del poder en mans d'un nombre reduït d'actors estatals.⁷ En qualsevol cas —i al marge de tota especulació— podem observar que en la història europea contemporània els moments de proliferació de nous estats coincideixen amb les grans onades de democratització que es van viure, respectivament, a finals de la Primera Guerra Mundial i, 70 anys més tard, després de la caiguda del comunisme. Les conjuntures històriques del moment van permetre que tot un conjunt de *demos* emergents fessin un exercici pràctic del seu dret a l'autodeterminació nacional. És cert que en el context de l'Europa central i oriental la relació entre *demos* i nació es va articular generalment sobre la base d'una emfatització dels elements ètnics de la ciutadania. Tot i això, tindria poca plausibilitat afirmar que

la multiplicació d'entitats polítiques sobiranes que va canviar els mapes d'Europa i Euràsia entre el 1990 i el 2010 hagi produït una desestabilització del sistema internacional a llarg termini.⁸ Més aviat es podria dir el contrari, que el passat recent del nostre continent ha fet ressaltar, de bell nou, els forts lligams entre les idees de nació, democràcia i autodeterminació.

La nació a l'Europa d'avui

No volem pas negar, emperò, que estats com Eslovènia, Croàcia o les repúbliques bàltiques no tinguessin present la importància de situar la seva reafirmació com a nacions en el context de la UE. A Europa, la dinàmica de la integració supra i transnacional, i l'acceptació d'aquesta dinàmica per part dels estats nació, s'ha traduït en valoracions polítiques que parlen d'una «constel·lació postnacional»,⁹ una constel·lació que hauríem de considerar com un benvingut punt de partida per a enterrar els nacionalismes i deixar

8 KRAUS, «Democratizing Sovereignty: the Catalan Process in a Theoretical Perspective».

9 HABERMAS, *Die postnationale Konstellation*.

7 KOHR, *The Breakdown of Nations*.

En un marc estatal que té arrels predemocràtiques la secessió pot ser un recurs legítim per fer prevaldre la lògica de la democràcia contra la lògica de l'estatalitat

enrere les seves ambigüitats normatives. Aquesta perspectiva ha estat qüestionada des de posicions que segueixen defensant la centralitat normativa de la nació com a referent imprescindible de tot intent de donar cohesió democràtica a un projecte polític compartit.¹⁰ I si bé és cert que abunden els diagnòstics —molts d'ells, perfectament argumentats— que el període de transformacions globals en què ens trobem comporta una progressiva desnacionalització de les estructures sobre les que es basa el poder polític i econòmic, el món actual no ens ofereix massa indicis que el concepte de nació hagi perdut pes com a eix transversal de les mobilitzacions col·lectives.

Precisament, la limitada capacitat d'un projecte com la UE per aconseguir que un nou marc d'identificació política es sobreposi a les afiliacions de tipus nacional, i acabi transcendint-les, dona fe de la no-obsolescència de la nació en l'imaginari polític del present. Ara per ara, no sembla que haguem trobat una alternativa operativa a la nació en els nostres afers públics,

almenys si mantenim el pressupòsit que la convivència democràtica requereix una base afectiva, una base que constitueix el nucli del que les ciutadanes consideren la seva pàtria política. A efectes pràctics, el món polític modern ha fet i fa que les nocions d'aquesta pàtria siguin intercanviables amb la idea de nació. No obstant, la persistència del fet nacional no ha de significar que la seva manifestació política requereixi estrictament la reproducció de l'ordre territorial establert pels estats nació. La història ens ha ensenyat massa sovint com aquests estats tendeixen a pecar d'un excés d'identitat, a essencialitzar la identitat dominant a costa de les identitats subordinades o identitats emergents. Fins i tot en el sistema d'estats nació aparentment «domesticats» que és la UE hem pogut comprovar regularment com la interpretació del significat de la sobirania es fa exclusivament a través dels estats. Molts d'ells entenen el concepte aplicant unes pautes identitàries tancades, i acaben fent una lectura decididament estatalista de la legitimitat política. Per consegüent, no és excessivament exagerat argumentar que en aquest sistema la idea de nació ha estat

segrestada pels estats, que actuen com un factor que obstrueix l'expressió legítima de voluntats nacionals minoritàries o diferents en un mateix territori. Ens trobem, doncs, en unes circumstàncies en què les aportacions innovadores que s'han fet des de Catalunya per a reinventar la nació en un període de profundes transformacions a escala global i per a reconceptualitzar la sobirania nacional com a element dinàmic d'un joc de sobirania interdependents queden marginades dels debats polítics oficials en els centres de poder europeu, ja sigui a Brussel·les, París o Berlín.¹¹ L'Europa del 2017 és una Europa on la unió dels estats s'ha imposat sense matisos a la unió dels ciutadans. En aquesta Europa, per ara, de les múltiples ànimes de la nació només se'n permet la plena expressió a una sola, a la que fa d'aparell transmissor del poder dels estats. Resta en mans dels ciutadans rescatar-ne les altres. ■

¹⁰ MILLER, *On Nationality*.

¹¹ RUBERT DE VENTÓS, *De la identitat a la independència*.

■ Bibliografia

ANDERSON, Benedict. *Imagined Communities*. Londres: Verso, 2016.

DEUTSCH, Karl W. *Nationalism and Social Communication*. Cambridge: M.I.T. Press, 1966.

GELLNER, Ernest. *Nations and Nationalism*. Londres: Blackwell, 1983.

HABERMAS, Jürgen. *Die postnationale Konstellation*. Frankfurt: Suhrkamp, 1998.

HROCH, Miroslav. *Die Vorkämpfer der nationalen Bewegung bei den kleinen Völkern Europas*. Praga: Univerzita Karlova, 1968.

JENNINGS, Ivor. *The Approach to Self-Government*. Cambridge: Cambridge University Press, 1956.

KOHN, Hans. *The Idea of Nationalism*. Nova York: Macmillan, 1944.

KOHR, Leopold. *The Breakdown of Nations*. Totnes: Green Books, 2001.

KRAUS, Peter A. «The politics of complex diversity: A European perspective». A *Ethnicities* núm. 12, 2012.

KRAUS, Peter A. «Democratizing Sovereignty: the Catalan Process in a Theoretical Perspective». A KRAUS, Peter A. i VERGÉS, Joan. *The Catalan Process: Sovereignty, Self-Determination and Democracy in the 21st Century*. Barcelona: Generalitat de Catalunya–Institut d'Estudis de l'Autogovern, 2017.

MILLER, David. *On Nationality*. Oxford: Oxford University Press, 1995.

NAIRN, Tom. *Old Nations, Auld Enemies, New Times*. Edimburg: Luath Press, 2014.

RENAN, Ernest. *Qu'est-ce qu'une nation?* París: Calmann Lévy, 1882.

RUBERT DE VENTÓS, Xavier. *De la identitat a la independència*. Barcelona: Empúries, 2014 [1999].

STEIN, Rokkan. *State Formation, Nation-Building, and Mass Politics in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 1999.

TAYLOR, Charles. «No Community, no Democracy. Part I». A *The Responsive Community*, vol. 13, núm. 4, 2003.

VILAR, Pierre. *La Catalogne dans l'Espagne moderne. Recherches sur les fondements économiques des structures nationales*. París: Sevpen, 1962.

WEBER, Max. *Wirtschaft und Gesellschaft*. Tübingen: Mohr, 1922.

connexions

La sobirania nacional, avui

vista prèvia >

El moviment independentista a Catalunya, amb la força social de cada moment, ha propugnat la creació d'un estat propi, cosa que li ha comportat sovint l'acusació, per part dels seus crítics, de trencar amb la legalitat. Però es tracta d'un projecte polític perfectament legítim en les coordenades no tan sols constitucionals espanyoles sinó d'acord amb els estàndards internacionals i europeus sobre el reconeixement dels drets humans.

Joan Lluís Pérez Francesch

Director de l'Institut de Ciències Polítiques i Socials de la UAB

joanlluis.perez.francesch@uab.cat

Hi ha gent que pensa que el concepte de sobirania és quelcom caduc o un atribut només predicable d'experiències històriques passades. Però com ens demostra el moviment sobiranista i independentista a Catalunya, res més lluny de la realitat. En el fons, la tensió que es produeix entre l'Estat espanyol i els partidaris de la construcció d'un estat propi a Catalunya afecta de ple la sobirania.

En efecte, d'una banda la Constitució Espanyola afirma que «la sobirania nacional resideix en el poble espanyol, del qual emanen els poders de l'Estat».¹ Aquesta expressió va lligada a la idea de la unitat nacional espanyola que interpreta com un tot que identifica poble i nació espanyola, i a més només es podria reformar —si és que això és pot plantejar— per la via reforçada de l'article 168 de la pròpia Constitució. O sigui mai. La mateixa constitució —com diu explícitament— es fonamenta en la unitat nacional, concepte que podem entendre previ al mateix text constitucional. I comporta també, segons la lectura oficial —de l'oligarquia madrilenya— que no és

presentable el dret a l'autodeterminació de parts del seu territori, malgrat el que puguin establir els tractats internacionals signats per l'Estat espanyol.

La nació espanyola és concebuda com un ens de tall metafísic, més enllà dels ciutadans concrets que integren l'Estat. Es completa la situació amb una absència de previsió de referèndum d'abast autonòmic en la llei que els regula, del 1980 —un any abans de l'intent del cop d'estat de Tejero. A partir d'aleshores l'estat de les autonomies entra en un procés d'homogeneïtzació que arriba fins avui. El Tribunal Constitucional sosté que tota nació que no sigui l'espanyola no existeix jurídicament,² tot insistint que la referència al fet que Catalunya és una nació no pot tenir efectes jurídics i per això se situa en el preàmbul de l'Estatut d'Autonomia de 2006.

L'article 1.2 de la Constitució Espanyola recull una fórmula tradicional del constitucionalisme històric espanyol. L'article 3 de la Constitució

de 1812 deia: «la sobirania resideix essencialment en la nació, i pel mateix, pertany a aquesta exclusivament el dret d'establir les seves lleis fonamentals»; el preàmbul de la Constitució de 1837 assenyala: «sent la voluntat de la nació revisar, en ús de la seva sobirania, la constitució política promulgada a Cadis...»; i l'article 32 de la Constitució de 1869: «la sobirania resideix essencialment en la nació, de la qual emanen tots els poders».

La Constitució republicana de 1931 no recull el terme sobirania nacional i atribueix la sobirania al poble, sense més, per primer cop: «els poders de tots els seus òrgans —els de la República— emanen del poble» —article 1.2. D'altres constitucions, com la de la Restauració (1876) afirmava la idea doctrinària que la sobirania interna —vol dir preconstitucional— resideix en el rei i les Corts —article 18 de la Constitució Espanyola de 1876—, que prové de la de 1845 —article 12—, en una fórmula que hom ubica essencialment la potestat legislativa.

El Dret comparat recull fórmules com ara: «la sobirania pertany al

¹ Article 1.2 de la Constitució Espanyola de 1978.

² Sentència del Tribunal Constitucional 31/2010, de 28 de juny.

La sobirania és l'atribut del poder polític, hegemònic, sobre la resta dels poders socials. Un estat per tant, per a existir ha de gaudir de sobirania

poble, qui l'exerceix en les formes i amb els límits de la constitució» — article 1.1 de la Constitució italiana de 1947; «Tot poder estatal emana del poble, el qual l'exerceix a les eleccions i votacions i mitjançant els poders legislatiu, executiu i judicial» — article 20.1 de la Llei fonamental per a la República Federal d'Alemanya; «La sobirania nacional pertany al poble que l'ha d'exercir per mitjà dels seus representants i del referèndum» — article 3 de la Constitució francesa de 1958.

La formulació de l'article 1.2 de la Constitució Espanyola és producte del consens constitucional entre els grans partits espanyols, que volien consolidar la unitat nacional en un únic poble, i no diversos pobles integrants de la realitat espanyola. Així queda clar que l'únic titular de la sobirania és el poble espanyol, el mateix que exerceix el poder constituent. Per això la Constitució Espanyola de 1978 diu al seu preàmbul: «la nació espanyola [...] les Corts han aprovat i el poble espanyol ratificat». I com hem dit més amunt remet a una reforma constitucional en què ha d'intervenir tot el poble espanyol. Amb aquest argumentari més el

tenor literal de la primera part de l'article 2 de la Constitució Espanyola es construeix l'argumentari antiseccionista.

El moviment sobiranista i independentista a Catalunya

El moviment sobiranista no s'ha produït només a Catalunya. Abans al País Basc es va plasmar en una proposta de reforma estatutària anomenada col·loquialment «Pla Ibarretxe» (2001-2005). Al Congrés PP i PSOE s'aliaren per a rebutjar-lo de soca-rel i acabar amb la seva tramitació.³ La proposta catalana ha estat més sostinguda en el temps, durant els darrers set anys, i ha tingut moments rellevants com la Declaració de sobirania i del dret a decidir del poble de Catalunya del 2013 o la resolució de l'octubre de 2016 a través de la qual s'instava al Govern a celebrar un referèndum abans de la tardor del 2017, ambdues declarades inconstitucionals.

3 PÉREZ FRANCESCH i D'ONGHIA, «La posición del Tribunal Constitucional español ante la Ley de Partidos y ante el Plan Ibarretxe»; i PÉREZ FRANCESCH, «El Tribunal Constitucional ante la ley de partidos y el Plan Ibarretxe ¿un episodio entre la democracia militante y el Estado preventivo de derecho?».

És interessant ressenyar les sentències del Tribunal Constitucional més importants sobre el procés sobiranista català, sempre en contra de la Generalitat. A tall d'exemple, la Declaració de sobirania i del dret a decidir del poble de Catalunya, proclama la sobirania del poble de Catalunya però no comporta l'exercici d'aquesta sobirania.⁴ Hem de recordar que no és la primera declaració en aquest sentit. Es proclama la sobirania del poble de Catalunya, com a subjecte polític i jurídic; la legitimitat democràtica del dret a decidir, el diàleg i la negociació amb l'Estat, amb les institucions europees i amb el conjunt de la comunitat internacional; el respecte als marcs legals existents, com aspectes més destacats del que ara ens interessa. Es tracta d'una declaració institucional, programàtica, sense un valor jurídic immediat.⁵

4 VINTRÓ, «La Declaració de sobirania i del dret a decidir del poble de Catalunya: un apunt jurídic»; i SOL (et al.), «El TC i la democràcia vigilada».

5 A l'editorial de *La Vanguardia* de 27 de gener de 2013, titulada «Matisos a una declaració», s'assenyala que el dret a decidir seria una forma d'apel·lar a l'autodeterminació on la sobirania del poble de Catalunya com a ens polític i jurídic entra en conflicte amb el que disposa la Constitució Espanyola, però el text és una mera declaració programàtica sense efectes jurídics, tot i el gran valor simbòlic que té. Pel

Tota constitució democràtica parteix de la sobirania popular i el sufragi universal, i s'expressa en un poder constituent democràtic

Malgrat tot això, a la Sentència 42/2014, de 25 de març, el Tribunal Constitucional entén que l'esmentada declaració té efectes *ad extra* i afecta articles tan nuclears com l'article 1.2, l'article 2, l'article 9 i l'article 168 de la Constitució Espanyola. El sentit de la impugnació del Govern, que comporta la immediata suspensió de la Declaració, és de tipus «preventiu» —la qual cosa podem considerar que no es preveu ni a la Constitució ni a la Llei orgànica del Tribunal Constitucional—, ja que el Govern central entén que hi ha una finalitat que és inconstitucional. Sobta que es pugui considerar que un parlament, en el ple ús de les seves competències, no pugui fer declaracions expressant lliurement el que la majoria de diputats vota, i que a més es consideri inconstitucional l'inici d'un camí en el qual encara no s'ha donat ni una sola passa. Però el Tribunal Constitucional actua de forma implacable. La seva Sentència 42/2014, de 25 de març, entén per unanimitat que és inconstitucional

l'apartat primer en la mesura que afirma que Catalunya és un subjecte polític sobirà, perquè contradiu el principi de sobirania nacional i d'unitat de la nació espanyola. El Tribunal Constitucional però, sosté que el dret a decidir, que es pot concretar en una consulta, sempre que sigui acordada amb l'Estat és una conseqüència de l'activitat política i, per tant, té encaix constitucional. El dret a decidir comporta una consulta que no pot ser exercici del dret d'autodeterminació, però que no és considerada inconstitucional *ex radice* sinó que a judici del mateix Tribunal té un marge dins l'ordenament constitucional per a celebrar-se. El Tribunal Constitucional apel·la així a la necessitat de fer activitat política que condueixi a la possibilitat de celebrar un referèndum si es considera convenient.

El Debat de Política General celebrat al Parlament de Catalunya entre el 25 i 27 de novembre de 2013 conclogué amb l'aprovació d'una Resolució del dret a decidir del poble de Catalunya, que instà a portar una petició al Congrés dels Diputats per tal de poder celebrar una consulta. Podem destacar, a banda dels intents

reiterats per a flexibilitzar la llei reguladora del referèndum, la proposta de resolució rebutjada al Congrés dels Diputats, el 26 de febrer de 2013, que instava al Govern central a iniciar un diàleg amb el Govern de la Generalitat per possibilitar la celebració d'una consulta a la ciutadania de Catalunya sobre el seu futur. Es visualitzà de forma explícita un xoc de voluntats, entre la majoria parlamentària al Congrés dels Diputats i la majoria parlamentària catalana. La proposició de Llei orgànica avalada per una majoria del Parlament de Catalunya, en la qual es demanava la delegació a la Generalitat de la competència per autoritzar, convocar i celebrar un referèndum sobre el futur polític de Catalunya —d'acord amb les previsions de l'article 150.2 de la Constitució Espanyola— donà com a resultat la votació negativa a la proposició —299 vots en contra, 47 a favor i 1 abstenció— el 27 de febrer de 2014.

Un cop la via de la transferència o delegació competencial per a celebrar el referèndum es veié que no donava fruits, s'inicia el camí per a una llei de consultes catalana. Amb un dictamen favorable del Consell de

que fa a la celebració d'una consulta a Catalunya no és un problema jurídic sinó polític —tot i que no és interpretat així des del Govern central, malgrat que el Tribunal Constitucional afirmarà que si hi ha acord es pot fer.

El sobiranisme català, amb la força social de cada moment, propugna la creació d'un estat propi, cosa que li ha comportat l'acusació, per part dels seus crítics, de trencar amb la legalitat

Garanties Estatutàries —en el que quatre dels nou vocals varen formalitzar un vot particular discrepant de la majoria—, el 19 de setembre de 2014 el Parlament de Catalunya aconsegueix aprovar la Llei 10/2014, del 26 de setembre, de consultes populars no referendàries i d'altres formes de participació ciutadana, amb una majoria de 104 vots sobre els 135 del Parlament —amb el suport de CiU, ERC, ICV-EUiA i també del PSC. El dissabte 27 de setembre, el president Artur Mas signa el decret de convocatòria de la consulta. Dilluns 29 de setembre, en una convocatòria d'urgència, el Tribunal Constitucional accepta els recursos presentats pel Govern espanyol —reunit el diumenge 28— per aturar la llei i la convocatòria de la consulta,⁶ de manera que el Govern català

es veié obligat a aturar-la. Però el Govern català —com és conegut— presentà una nova estratègia per a poder salvar la celebració del 9-N convertint-lo en un «procés participatiu», una consulta oficiosa, amb el suport de ciutadans voluntaris. Aquesta reconversió també va ser impugnada pel Govern central, aplicant-se com sempre la suspensió automàtica per part del Tribunal Constitucional de tota decisió impugnada.

Les cinc opcions per a fer una consulta que l'Institut d'Estudis Autonòmics havia anunciat com a possibles havien estat infructuoses:⁷ reforma constitucional, 150.2 Constitució Espanyola, llei de consultes via referèndum, llei de consultes no referendàries, referèndum consultiu 92.1 Constitució Espanyola.⁸ La

mateixa llei de consultes catalana va ser considerada constitucional i estatutàriament legítima pel Consell de Garanties Estatutàries,⁹ mentre que després en la seva sentència el Tribunal Constitucional afirma que no hi ha consultes diferenciades —pel cens, per l'òrgan convocant— que no siguin referèndum. En efecte, el 25 de febrer de 2015 es van conèixer les sentències 31/2015 i 32/2015 del Tribunal Constitucional, que anul·laven determinats preceptes de la Llei de Consultes i de manera definitiva el decret de convocatòria de la consulta del 9 de novembre de 2014 —substituïda en el seu moment per l'anomenat «procés participatiu del 9-N»—. Aquest darrer, tot i que es tractava d'una activitat no convocada formalment, requeria actes de preparació

6 El recurs d'inconstitucionalitat contra la Llei de consultes va ser presentat el 29 de setembre de 2014, la llei suspesa, i resolt mitjançant la STC 31/2015, de 25 de febrer de 2015, en la que afirma que la consulta que es propugna és realment un referèndum encobert. El decret de convocatòria va ser impugnat també el 29 de setembre i donà lloc a la STC 32/2015, de 25 de febrer de 2015. Anteriorment, la STC 103/2008, d'11 de setembre, resol el recurs d'inconstitucionalitat interposat contra la Llei del Parlament Basc 9/2008, de 27 de juny, de convocatòria i regulació d'una consulta popular a fi de recaptar l'opinió ciutadana en la Comunitat Autònoma del País Basc sobre l'obertura d'un procés de negociació per assolir la pau i la normalització política, i va afirmar

que aquest referèndum és una espècie del gènere «consulta popular» i com a tals, la seva convocatòria queda dins de la reserva exclusiva que, a favor de l'Estat, conté l'article 149.1.32 de la Constitució Espanyola.

7 PÉREZ FRANCESCH, «La consulta y la Constitución»; i PÉREZ FRANCESCH, «Catalunya quiere ser reconocida como sujeto político».

8 Veure l'article publicat al diari *Ara* «Cinc vies legals per fer la consulta»; i INSTITUT D'ESTUDIS AUTONÒMICS, «Informe sobre els procediments legals a través dels quals els ciutadans i les ciutadanes de

Catalunya poden ser consultats sobre el llur futur polític col·lectiu».

9 El Dictamen 19/2014, de 19 d'agost, sobre la Proposició de llei de consultes populars no referendàries i d'altres formes de participació ciutadana, assenyalava que l'opinió majoritària entén que és possible realitzar una consulta a Catalunya sobre el seu futur polític emparada per aquesta llei, atès que és una consulta no referendària, mentre que la minoria considera que pel tipus de consulta s'està situant en el camp del referèndum i, per tant, excedeix la competència de la Generalitat de Catalunya segons l'Estatut.

La causa dels catalans és la causa de la sobirania. És el reconeixement d'una reivindicació creixent que l'Estat espanyol no ha gestionat mai democràticament. Només amb repressió

i de desenvolupament, també va ser impugnat pel Govern central i resolt per la STC 138/2015, de 11 de juny de 2015. El TC obliga a cessar les activitats a la Generalitat, i després com és conegut ha comportat inhabilitacions penals per al president Artur Mas i les conselleres Irene Rigau i Joana Ortega i el conseller Francesc Homs.

El 9 de novembre de 2015, s'aprovà la Resolució 1/XI del Parlament de Catalunya, sobre l'inici del procés polític a Catalunya com a conseqüència dels resultats electorals del 27 de setembre de 2015; una resolució pactada entre Junts pel Sí i la CUP. La resolució incloïa el compromís d'adoptar les mesures necessàries per assolir aquest objectiu, entre les que cal destacar, d'una banda, la tramitació de tres lleis —a saber, la de procés constituent, la de seguretat social i la d'hisenda pública— i, de l'altra, el compromís polític de no supeditació a les decisions de les institucions de l'Estat espanyol i en particular del Tribunal Constitucional. D'aquesta manera, el Parlament instava el futur Govern a complir exclusivament els mandats emanats de la cambra catalana i a iniciar

negociacions per tal de fer efectiva la creació d'un estat català independent en forma de república.

L'11 de novembre l'Estat espanyol presentà una impugnació davant el Tribunal Constitucional contra aquesta resolució anomenada de «desconnexió, amb la conseqüent suspensió». La STC 259/2015, de 2 de desembre declarà la inconstitucionalitat i la nul·litat de la resolució parlamentària tot entenent que atempta contra el principi de la sobirania nacional de tot el poble espanyol perquè «declara solemnemente el inici del proceso de creación de un estado catalán independiente en forma de república», una unilateralitat que el Tribunal Constitucional entén com un vici d'incompetència.¹⁰

El procés penal per inhabilitar la presidenta del Parlament, Carme Forcadell, i la mesa del Parlament, les noves atribucions del Tribunal

Constitucional per a iniciar processos d'inhabilitació de càrrecs, han tensat encara més l'ambient i per la via dels incidents d'execució de les sentències anteriors s'ha intentat frenar tots els aspectes possibles del «full de ruta» sobiranista. Arribem així al referèndum de l'1-0 de 2017 amb la corresponent suspensió pel Tribunal Constitucional de les lleis de referèndum i la de transitorietat jurídica, i després la declaració d'inconstitucionalitat del propi referèndum amb la sentència STC 114/2017, de 17 d'octubre de 2017,¹¹ moment en què s'apela al dret d'autodeterminació i a la creació d'un nou Estat català sobirà.

Queda clar així que vivim un conflicte polític de primera magnitud travessat per la idea de sobirania, i més en concret per la idea de sobirania nacional o popular —després matisarem la diferència.¹² La darrera passa del conflicte és la declaració d'Independència i l'aprovació de les mesures coactives de l'article 155 de

10 BAR, «El proceso independentista de Cataluña y la doctrina constitucional. Una visión sistemática», p. 187-220. En aquest estudi s'argumenta que o bé s'admet la independència o bé es fa ús de tots els recursos possibles per tal de defensar la unitat nacional.

11 SALLÉS, «El TC: La Llei del Referèndum vulnera la indissoluble unitat de la nació espanyola».

12 ROIG, «Procés sobiranista i Tribunal Constitucional. Anàlisi d'una impacte recíproc», p. 24-61.

Es pot desapoderar de sobirania el mateix Estat espanyol quan s'incorpora a una instància supraestatal però en canvi no es pot compartir territorialment?

la Constitució Espanyola el 27 d'octubre d'enguany.

La sobirania com a element constitutiu de l'estat

La teoria de l'estat tracta la sobirania com un dels elements constitutius de l'estat, juntament amb el poble i el territori. La sobirania és l'atribut del poder polític, hegemònic, sobre la resta dels poders socials. Un estat, per tant, per a existir ha de gaudir de sobirania. En un altre cas és un estat fallit o en crisi. Des d'aquesta lògica es fa referència a un element que és jurídic però també factual: l'efectivitat de l'exercici del poder sobre el territori i les persones que s'hi troben.

Sobirania és independència d'altres estats —avui en un món tan interdependent sempre és relativa— però també hom al·ludeix a la font darrera de justificació —legitimació— del poder de l'estat. Des dels orígens de l'estat la sobirania ha estat un atribut ineludible. Jean Bodin (1530-1596), primer teòric sistemàtic del concepte,¹³ en plena guerra de religió a

França, ens defineix l'estat com el recte govern sobre diverses famílies amb potestat sobirana. La sobirania és un concepte que extreu de la teologia: si Déu és sobirà, l'estat també ho ha de ser. És un gran acte de decisió política per a superar la guerra civil, és a dir, evitar el govern d'una família sobre les altres. La república per tant ha de ser sobirana, la qual cosa comporta que fa referència a la governació dels afers comuns, polítics. Des d'aleshores el món de la política ha anat associat inexorablement a la sobirania.

Amb les revolucions liberals, la sobirania com a concepte darrer de qualsevol teoria política es traslladà a la idea de nació. Una nació que en les formulacions de Joseph Sieyès (1748-1836)¹⁴ i dels revolucionaris francesos es converteix en un concepte per tal de justificar el poder de la burgesia, el tercer estat, convertida en classe nacional, i el sufragi censatari en una funció dels ciutadans. Només votaran aquells que tinguin alguna cosa a protegir per part de l'estat.

La nació en la formulació inicial francesa és un concepte metafísic, amb independència de les persones concretes, que té una vida pròpia derivada de la gran funció que desenvolupa: justificar l'existència de l'estat liberal, primer com a fet revolucionari, després reconvertir en una versió més conservadora, a mesura que la nació ha de pactar amb els poders establerts i negociar una mena de sobirania compartida, després de la caiguda de Napoleó.

Mentrestant, des de posicions més democràtiques es postula la sobirania popular, aprofundint en el concepte de poble, com es pot observar a Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) i el seu «contracte social».¹⁵ La lluita pel sufragi universal, el pluralisme polític i l'aprofundiment de la democràcia aniran consolidant el sufragi universal, en especial al llarg dels segles XIX i XX. Un univers primer només masculí i després ja entrat el segle XX dels dos sexes. El constitucionalisme nord-americà també serà una manifestació d'aquest procés històric.

13 BODIN, *Les Six Livres de la République*.

14 SIEYÈS, *Qu'est-ce que le Tiers état?*

15 ROUSSEAU, *Du Contrat Social ou Principes du droit politique*.

Qui és sobirà decideix sobre qui és amic i qui és enemic i, sobretot, pot fer ús de la força per mantenir l'ordre constitucional

Avui tota constitució democràtica parteix de la sobirania popular i el sufragi universal, i s'expressa en un poder constituent democràtic. El poble però sempre té una consideració unitària associada a la nació, tot i que en les perspectives federals es podria parlar de dues sobiranies, la de la federació i la dels estats membres. La sobirania, per tant, es pot formular de diverses maneres i, fins i tot, cedir-se parcialment mitjançant la incorporació a ens supraestatals, com ara a la UE —article 93 Constitució Espanyola.

La sobirania en els estats democràtics ostenta una condició nacional i un dels reptes més grans que aquests tenen avui és fer-la compatible amb realitats plurals, en la via de la construcció d'estats plurinacionals. Aquesta ha estat una de les apostes del catalanisme, sota el paraigua de la Constitució de 1978, fins que ha fet aigües. Avui la democràcia exigeix que el dret constitucional de l'Estat respongui a fenòmens com la integració supraestatal i el reconeixement del pluralisme nacional, amb unes estructures pensades per altres moments històrics. És en aquest context que emergeix el moviment

sobiranista i independentista català a partir de 2010.

És evident que el sobiranisme i l'independentisme català, amb la força social de cada moment, propugnen la creació d'un estat propi, i que això li ha comportat sovint l'acusació, per part dels seus crítics, de trencar amb la legalitat anterior de base nacional. Però d'entrada és un projecte polític perfectament legítim, no tan sols en les coordenades constitucionals espanyoles, sinó d'acord amb els estàndards internacionals i europeus sobre el reconeixement dels drets fonamentals: dret a la llibertat d'expressió, d'opinió, de reunió, de sufragi i d'associació. D'altra banda, en la mesura que comporta la reivindicació d'una minoria en el si de l'Estat planteja el problema del seu caràcter de minoria estructural, que difícilment pot fer ús de les passes de la reforma constitucional per a intentar incorporar les seves pretensions a l'ordre polític existent, si aquest és el seu objectiu. La qüestió es trasllada aleshores a com es pot acollir una pretensió com la del sobiranisme i independentista català, en un Estat que no és neutral davant d'una opció política sinó que articula tota l'hosti-

litat possible per a defensar la seva unitat territorial.

I aquí ens trobem quan escrivim aquestes línies. La causa dels catalans —en la terminologia clàssica des del segle XVIII— és la causa de la sobirania. Una causa difícil, amb moltes febleses i incomprensions a dins i a fora. Un fenomen complex, sens dubte. És el reconeixement d'una reivindicació creixent que l'Estat espanyol no ha gestionat mai democràticament. Només amb repressió.¹⁶ Un problema que afecta la reorganització del repartiment de la sobirania dins l'Estat, que potser podria ser plurinacional. Un concepte el de sobirania que ja no és un atribut ple dels estats integrats dins la UE. Aleshores la pregunta és: per què no es pot admetre un concepte menys metafísic i més real de la sobirania? Es pot desapoderar de sobirania el mateix Estat espanyol quan s'incorpora a una instància supraestatal —via article 93 de la Constitució Espanyola— però en canvi no es pot compartir territorialment?

16 ROMERO DE TEJADA, «Por qué hemos llegado hasta aquí Geopolítica y política de la cuestión catalana».

La pregunta no té més lògica que la del manteniment d'un statu quo que passa, a parer meu, per l'oligarquia madrilenya. Un Madrid que ha segrestat Espanya i té por de cedir davant de reivindicacions de sobirania. La vol gestionar ell sol. Ni tan sols deixa parlar. Només hi cap la persecució. Generació rere generació. Es demostra així que la sobirania és un fet existencial abans que normatiu, com va sostenir Carl Schmitt (1888-1985).¹⁷ Qui és sobirà decideix sobre qui és amic i qui és enemic, i sobretot pot fer ús de la força —decidir sobre «l'estat d'excepció»— per mantenir l'ordre constitucional, és a dir, per dir-ho amb el llenguatge dels darrers temps: per a aplicar l'article 155 de la Constitució Espanyola. ■

■ Bibliografia

BAR, Antonio. «El proceso independentista de Cataluña y la doctrina constitucional. Una visión sistemática». A *Teoría y Realidad Constitucional*, UNED, núm. 37, p. 187-220, 2016.

BODIN, Jean. *Les Six Livres de la République*. París: Jacques du Puys, 1576.

«Cinc vies legals per fer la consulta» [en línia]. A *Ara*, de 25 de febrer de 2013. Disponible a: <www.ara.cat>.

INSTITUT D'ESTUDIS AUTONÒMICS «Informe sobre els procediments legals a través dels quals els ciutadans i les ciutadanes de Catalunya poden ser consultats sobre llur futur polític col·lectiu» [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2013. Disponible a: <presidencia.gencat.cat>.

«Matisos a una declaració». A *La Vanguardia*, de 27 de gener de 2013, p. 20.

PÉREZ FRANCESCH, Joan Lluís. «El Tribunal Constitucional ante la ley de partidos y el Plan Ibarretxe ¿un episodio entre la democracia militante y el Estado preventivo de derecho?». A *Estudios sobre la Constitución Española: homenaje al profesor Jordi Solé Tura*, vol. 1, p. 825-842, 2008.

PÉREZ FRANCESCH, Joan Lluís i D'ONGHIA, Milena. «La posición del Tribunal Constitucional español ante la Ley de partidos y ante el Plan Ibarretxe». A *Corte costituzionale e processi di decisione politica*. Torí: Giappichelli editore, 2005.

PÉREZ FRANCESCH, Joan Lluís. «La consulta y la Constitución» [en línia]. A *Agenda Pública*,

17 SCHMITT, *Teología política*.

de 16 de febrer de 2014. Disponible a: <www.eldiario.es>.

PÉREZ FRANCESCH, Joan Lluís. «Catalunya quiere ser reconocida como sujeto político» [en línia]. A *Mundiario*, de 16 de juliol de 2017. Disponible a: <www.mundiario.com>.

ROIG, Eduard. «Procés sobiranista i Tribunal Constitucional. Anàlisi d'un impacte recíproc». A *Revista Catalana de Dret Públic*, núm. 54, p. 24-61, 2017.

ROMERO DE TEJADA, Ricardo. *Por qué hemos llegado hasta aquí Geopolítica y política de la cuestión catalana*. Barcelona: Tiempos de espera, 2017.

ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Du Contrat Social ou Principes du droit politique*. Amsterdam: 1762.

SALLÉS, Quico. «El TC: La Llei del Referèndum vulnera la indissoluble unitat de la nació espanyola» [en línia]. A *El Món*, de 28 d'octubre de 2017. Disponible a: <elmon.cat>.

SCHMITT, Carl. *Teología política*. Madrid: Trotta, 2009.

SIEYÈS, Joseph. *Qu'est-ce que le Tiers état?*. París: 1788.

SOL, Pere (et al). «El TC i la democràcia vigilada». A *Ara*, de 10 de maig de 2013, p.23.

VINTRÓ, Joan. «La Declaració de sobirania i del dret a decidir del poble de Catalunya: un apunt jurídic» [en línia]. A *Bloc de la Revista Catalana de Dret Públic*, de 7 de febrer de 2013. Disponible a: <http://eapc-rcdp.blog.gencat.cat>.

connexions

El concepte de nació, avui

vista prèvia >

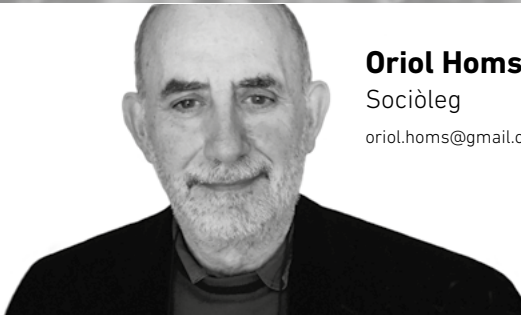
La nació no és una construcció immutable, petrificada, inerta, sinó que per definició és un objecte viu, fet de gent que hi vol pertànyer. I és que tota nació està feta de persones. I com totes les persones, les nacions evolucionen. Per això la catalanitat no ha deixat mai de moure's, d'adaptar-se als nous temps, d'empeltar-se amb les identitats novingudes... i tot per continuar exercint la funció social de tota nació: cohesionar la societat construint una consciència col·lectiva.

Salvador Giner

Sociòleg

sginer@ub.edu

Oriol Homs

Sociòleg

oriol.homs@gmail.com

Els esdeveniments avui, a Catalunya, són certament greus i singulars. Ens interpel·len per a esforçar-nos a comprendre'ls en la seva complexitat. És amb una intenció d'imparcialitat i serenor que hem elaborat aquestes reflexions, que no segueixen la línia ni la ideologia de cap partit ni moviment polític. Volem ampliar i aprofundir el que hem dit en el nostre llibre *Raó de Catalunya. La societat catalana al segle XXI*,¹ obra col·lectiva que hem codirigit i de la que també som coautors. Tot un estol dels millors especialistes en Economia, Demografia, Antropologia, Història, Geografia Urbana, Comunicació i Sociologia del país ha col·laborat amb sengles capítols. No tindria sentit ignorar-la en confegir les observacions que segueixen.

És ben singular que en ple segle XXI, l'Estat espanyol, un estat europeu liberal democràtic, pretengui resoldre el conflicte amb Catalunya per la via policial i judicial. A l'ensem, també crida l'atenció que, en plena època de mundialització, la societat catalana sigui capaç de mobilitzar-se pacífica-

ment i multitudinària, amb persistència, reclamant molt majoritàriament el dret a decidir que tots els pobles del món tenen, mitjançant la voluntat dels ciutadans.

Ambdós fenòmens tenen a veure amb la manera que els humans tenim de viure conjuntament en societat, és a dir, amb el que avui entenem com a nacions. La història recent de les relacions entre Espanya i Catalunya és suficientment evocativa d'un conflicte mal resolt que en els millors dels casos arriben a intents frustrats de regeneració de l'Estat, passant per èpoques de «*conlllevancia*», com deia José Ortega i Gasset (1883-1955), i en el pitjor dels casos esclaten en temps de revolta. Aquesta fluctuació temporal cíclica de les relacions entre les dues societats, la catalana i l'espanyola, hauria de constituir un argument suficient, per intentar posar els fonaments per a bastir una època estable de relació fructífera i fraternal.

El polític Josep Maria Colomer assenyala que el problema ve de lluny.²

L'Estat espanyol sempre ha patit d'una cohesió nacional feble. Espanya va tenir un imperi precoç, gran i molt costós, que va fer que l'Estat espanyol modern fos relativament dèbil. La subsegüent construcció d'una nació espanyola culturalment unificada va quedar com empresa inconclusa. En particular, l'Estat i la nació espanyola van ser massa febles per integrar en estructures unitàries i centralitzades i en un patró cultural únic dominat per Castella, grans porcions de les poblacions catalana i basca, les quals es varen enfortir amb una industrialització primerenca. De fet, com hem pogut assenyalar nosaltres mateixos, la industrialització, a la península Ibèrica, en contrast amb altres països europeus, aguditzà les diferències interregionals: ni el centralisme ni el jacobinisme les van fer minvar.

L'Estat espanyol ha estat prou fort per evitar que Catalunya i el País Basc bastissin nacions i estats alternatius. Vist des de l'altre costat: les societats catalana i basca han estat prou cohesionades per resistir l'assimilació unilateral espanyola, però massa febles per construir les seves pròpies nacions unificades.

1 GINER i HOMS, *Raó de Catalunya. La societat catalana al segle XXI*.

2 COLOMER, «L'aventurada aposta per la independència».

L'estat abasta els aspectes polítics de gestió del bé comú; la nació la consciència col·lectiva, de la identitat; i la societat els aspectes relacionals i organitzatius de la convivència social dels humans

Nació, estat i societat

En pocs rengles hem fet servir conceptes com societat, nació i estat per descriure fenòmens, la distinció entre els quals no és evident. Si ho volguéssim complicar més i afegir país, poble, pàtria, ciutadania, nacionalisme, catalanisme, espanyolisme, jacobinisme, el nostre argument no seria pas tan nítid com voldríem. Són conceptes que normalment també es fan servir amb la mateixa finalitat. Qualsevol intent de clarificació exigiria toms sencers de pàgines que desbordarien aquest modest article i avorririen el lector. Quedem-nos amb els conceptes d'estat, nació i societat.

La professora Montserrat Guibernau recorda que el concepte de nació no pot ser considerat de manera aïllada i distingeix entre estat, nació i nacionalisme i a nosaltres ens agradaria afegir el de societat, des d'una perspectiva més sociològica.³

El concepte més fàcil de definir és el de l'estat, ben delimitat per la competència de l'ordre i la llei, amb unes

fronteres clares i una organització coneguda més o menys eficient. Tothom sap a quin estat pertany i la seva adscripció està regulada. Des de la Revolució Francesa, l'estat democràtic es deu a la seva ciutadania que deté la sobirania. L'estat no és propietari de la sobirania sinó que és la ciutadania la propietària de l'estat.

En canvi, la nació és la hipòstasi de la tribu. Ho era fa mil anys, quan havia de compartir aquesta qualitat, que enlaira un poble a un alt nivell on es confon amb el sagrat. També ho és avui, fins i tot allà on el progrés de la secularització ha arraconat la religió a l'espai reservat al seus fidels. El cert és que la nació, per molt que vulguem entendre-la en termes laics o laicistes, pertany sempre a l'univers del qual per als seus membres, és transcendental o, si més no, sagrat. És per això que un dels millors tractats sobre nacions i nacionalisme a les darreries del segle XX, el que compongué el malaguanyat professor Josep Ramon Llobera (1922-2011), catedràtic a la University of London, duia l'encertat títol, *The God of Modernity*.⁴

Els trets quasi religiosos de tota nació són ben obvis, sense que els que hi creiem, si més no, en la nostra pròpia, hàgim de considerar-nos obertament fidels d'una fe sobrenatural. Retre culte a la pròpia nació o, si més no, expressar-li amor i devoció és lloable i respectable arreu del món. Ben entès que el fanatisme nacionalista és una altra cosa, perquè esclafa els sentiments de joiosa fidelitat a la pàtria. Tanmateix, no és possible reduir la nació al camp més empíric i material, car les nacions estan fetes de rituals, declaracions de lleialtat, i emocions que motiven la nostra conducta, que empenyen les nostres reaccions.

El concepte de nació ha anat evolucionant amb el temps i la manera com els individus s'hi relacionen. Així, l'antropòleg valencià Joan Francesc Mira (1939) concep la nació com a procés.⁵ Procés que ha seguit pàgines històriques tràgiques i altres d'heroiques, com tot allò que fa refrència al comportament humà, adaptant-se a les circumstàncies de cada època, sota la influència de

3 GUIBERNAU, *Nacions sense Estat. Nacionalisme i diversitat en l'era global*.

4 LLOBERA, *El dios de la modernidad. El desarrollo del nacionalismo en Europa Occidental*.

5 MIRA, *Crítica de la nació pura. Sobre els símbols, les fronteres, i altres assaigs impetuosos*.

Catalanistes, sobiranistes, nacionalistes i independentistes constitueixen la riquesa de les diferents formes de plasmar la nostra identitat col·lectiva

factors interns —el valor que els individus han donat a la identitat col·lectiva— o externs —les relacions amb altres nacions. En tot cas, el que podem constatar infinitat de vegades i de forma universal, és la persistència en el temps de la necessitat humana d'establir relacions amb significat entre els individus que comparteixen sentiments, territoris, idees, i trets culturals. Negar-ho és no voler reconèixer les més elementals aportacions científiques acumulades per la sociologia i l'etnologia per a explicar les nostres societats.

És aquí on ens cal incorporar el concepte de societat, entesa des d'una perspectiva sociològica com l'ordre social fonamentat en les relacions específiques que es construeixen entre gent que conviu en un espai determinat i que evolucionen al llarg del temps. El concepte de societat fa referència als aspectes més relacionals i consolidats de la convivència humana. Justament són els humans els únics éssers vius que són capaços d'organitzar societats més enllà de les relacions filials, familiars i tribals, de tal forma que hem estat capaços d'arribar a colonitzar tot el

planeta. «Els humans ens organitzem entorn de qui cuidar i per allò que cuidar».⁶

En canvi, el concepte de nació fa referència a la dimensió cultural de les societats. La idea de nació es comença a generar en el període de traspàs de les societats medievals a les modernes durant el Renaixement, quan els vassalls i els súbdits esdevenen ciutadans, i s'inicia la separació entre els espais privats i els públics.⁷ La nova ciutadania es reconeix com a nació, per tal de donar sentit a la seva nova condició política i justificar la seu de la sobirania. És en aquest procés històric que es construeix el concepte de nació que arriba a la seva formulació clàssica amb el Romanticisme del segle XIX, concepte que aviat és cobejat per les relacions de poder dels nous estats que sorgeixen en aquest període per tal de cohesionar i sotmetre la ciutadania als interessos de les noves classes dominants i les elits, amb la construcció dels estats nació. Així les nacions són un dels camps

de batalla en el que s'expressen les relacions de poder a les societats modernes. Han donat lloc a actituds i comportaments execrables, com les nombroses lluites entre nacions pel control del planeta o la deriva feixista i nazi que va viure Europa en la primera meitat del segle XX, però que al mateix temps ha donat pàgines d'heroisme i grandiositat per a l'alliberament de les societats esclavitzades o sotmeses al poder dels més forts.

Encara hi ha gent que nega l'existència de les nacions, com si els humans poguéssim viure asèpticament, com a individus aïllats interactuant amb altres individus, regits per les normes i regles dels estats. Algunes són percebudes com a artificials i alienes.

Les relacions entre els conceptes d'estat, nació i societat han donat lloc a confusions, i alguns autors⁸ tenen dificultats per destriar l'autonomia de cada una d'elles, i la seva utilitat per a entendre el capteniment dels humans en societat. L'estat abasta els aspectes polítics

6 BESTARD, «Más allá del dualismo entre naturaleza y cultura».

7 SENNETT, *El declive del hombre público*.

8 ÁLVAREZ JUNCO, *Dioses útiles*.

La identitat com a consciència de pertinença i tarannà compartit no fa mal: cal però que mai no condemni altres identitats

de gestió del bé comú; la nació els aspectes culturals de la consciència col·lectiva, és a dir, la identitat. La societat abasta els aspectes relacionals i organitzatius d'un mateix fenomen referit a la convivència social dels humans. Reduir l'autonomia de cada concepte i supeditar-lo al d'estat, afirmant que l'estat cobreix tot el perímetre de les relacions socials, és a dir, que no hi ha nació ni societat al marge de l'estat i que tots tres es confonen o estan supeditats al poder de l'estat, és una concepció totalitarista de l'estat, que trenca amb tota la tradició democràtica i liberal, des de la Revolució Francesa i que duu a la deriva tecnocràtica i burocràtica que tan bé va reflectir Ray Bradbury (1920-2012) a la seva novel·la distòpica *Fahrenheit 451* i que François Truffaut (1932-1984) va traduir tan magistralment al cinema. Cada distòpia que apareix al món de la cultura nega i capgira alguna utopia.

Catalunya

Justament perquè aquests tres conceptes són útils per a analitzar la realitat social podem constatar la natura real dels conflictes que avui

es revifen en tot el món entre les societats, les nacions i els estats.

En el cas català, hom ha utilitzat, amb una certa ambigüitat, el concepte de catalanisme i el de nacionalisme per a descriure el procés històric d'identificació col·lectiva d'una part molt important dels ciutadans que habiten a Catalunya. De vegades per falta de conceptualització suficient de la nació, d'altres per evitar una certa concepció del nacionalisme que va derivar en els pitjors moments de la història recent de la humanitat, i d'altres justament per evitar el reconeixement del concepte mateix de nació.

Normalment, avui en dia, hom parla de catalanisme per descriure la identificació col·lectiva amb la llengua i el país, i en canvi, de nacionalisme com la identitat amb una voluntat d'assoliment de la sobirania. D'altra banda, alguns partidaris de la sobirania no es volen confondre amb una certa interpretació restringida del nacionalisme. Es defineixen avui com a sobiranistes per a diferenciar-se dels que reclamen la independència com a forma de relació política amb Espanya. Catalanistes, sobiranistes,

nacionalistes i independentistes constitueixen la riquesa de les diferents formes de plasmar la nostra identitat col·lectiva. Aquests matisos no conformen una evolució lineal, ni històrica cap a una concepció preestablerta de nació, sinó que són fruit de les diferents formes d'expressió en cada moment, segons les circumstàncies, les fluctuacions i els temps en què es viuen.

Sempre ha estat difícil definir satisfactòriament per a tothom, el que és una nació: ara, en ple segle XXI, continua sent-ho. Cap nació encaixa en una definició empírica i objectiva. No hi ha un model sociològic perfecte de nació: ni la llengua, ni el territori, ni la psicologia col·lectiva, ni els cultes públics, ni el nombre de manifestants a favor o en contra seu la defineixen sòlidament. Malgrat això, l'escepticisme radical no té raó de ser. Així, en ple segle XXI hi ha ciutadans —en el cas de Catalunya, majoritàriament— disposats a retre a la seva nació tota la lleialtat i el culte cívic que li cal.

Sigui quina sigui la definició que vulguem donar al concepte de nació, la persistència tossuda en el temps

La internacionalització, el turisme, internet, els corrents migratoris, els viatges freqüents a l'estranger, han diluït la identitat nacional però no l'han eliminat ni substituït

de l'expressió dels catalans de la voluntat de ser en el sentit que li dona Jaume Vicens Vives⁹ (1910-1960), hauria de ser suficient per a reconèixer l'existència d'una identitat col·lectiva nacional que malda pel seu reconeixement polític. La identitat col·lectiva és una necessitat de l'espècie humana per tal de superar el grup familiar i poder organitzar societats més àmplies, capacitat que ha estat i és una de les constatacions més cabdals de la grandesa de la humanitat. Cal reconèixer-ho, sense oblidar també els possibles excessos de tota política excessivament fonamentada en la identitat. Poden ser greus i devastadors, com sabem prou. La identitat com a consciència de pertinença i tarannà compartit no fa mal: cal però que mai no condemni altres identitats. No ens contradim en afirmar-ho: sabem que som catalans, o com diu la dita popular: «som i serem». Tanmateix, també altres pobles —bascos, portuguesos, espanyols, cubans, russos, polonesos, txecs...— tenen consciència de les seves respectives identitats. No estem lliures de prejudici i no ho hem estat mai, però cal reconèixer

que l'exclusió ètnica d'altres pobles ha estat sempre molt baixa a Catalunya, terra de pas, d'incorporació, de barreja ètnica. No és una afirmació gratuïta. Els estudis d'integració i incorporació a la nació catalana dels pobles forans al llarg de la història ho confirmen un i un altre cop.

La transversalitat de les aportacions del nacionalisme o catalanisme al llarg del temps constitueix una altra evidència del fet nacional. Les aportacions d'un Valentí Almirall (1841-1904) o d'un Enric Prat de la Riba (1870-1917), la del bisbe Josep Torras i Bages (1846-1916), la d'Antoni Rovira i Virgili (1882-1949), la de Francesc Macià (1859-1933), o les més recents de Jordi Pujol (1930), exemplifiquen l'heterogeneïtat d'una societat plural travessada per interessos econòmics de classe i socials, i fan difícil de defensar la subordinació del concepte de nació a uns interessos econòmics o polítics determinats. També s'enriqueix aquesta evidència amb els treballs sociològics que mai han defugit l'estudi de la desigualtat social a Catalunya, la de la seva burgesia, les classes obreres, la pagesia, els pobres, els immigrants i els exclo-

sos. Res no justifica ignorar aquests elements, allò que alguns correctament anomenen, la «realitat social». Nosaltres mateixos, com a sociòlegs i autors d'aquestes reflexions, les hem estudiades i subratllades. Sempre tornem però, a nocions de consciència col·lectiva, compartida molt majoritàriament pels nostres compatriotes. Tornem sempre a Catalunya com a part essencial del nostre compartit imaginari.

Segurament la forma de viure la nació dels defensors de la terra catalana de 1713 i 1714, o en els turbulents anys 1930, o durant el franquisme, o les vivències de les generacions actuals que han crescut en llibertat i democràcia, no tenen res a veure. Tanmateix totes elles reivindiquen una identitat comuna.

De la mateixa manera que taxativament afirmem l'existència d'una societat catalana constituïda des de fa molts anys com a nació, també hem de reconèixer l'existència a Catalunya d'una societat espanyola, reconeguda com a nació i que ha aconseguit la construcció d'un estat. La història ens il·lustra que quan una nació aconsegueix construir un

9 VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya*.

La identitat nacional evoluciona cap a una situació voluntària d'adhesió a un espai col·lectiu on les dimensions de temps i d'espai estan canviant al ritme de la tecnologia i la mundialització

estat, tanca el concepte de nació per a cohesionar la seva ciutadania i no reconèixer altres realitats nacionals que puguin coexistir en el seu territori. Tanmateix, quan aquest estat no és capaç de diluir les altres identitats nacionals que ell abasta, o reconèixer l'existència d'una plurinacionalitat interna, esperona que les nacions no reconegudes exigeixin el seu reconeixement. Es generen aleshores conflictes territorials greus. Aquesta és l'evolució del cas de les relacions entre l'Estat espanyol i Catalunya. Ha marcat la història dels darrers tres segles i és alhora la que defineix la singularitat de la situació catalana. En un mateix territori hi ha doncs dues societats, dues nacions i el govern d'un estat que nega sistemàticament el reconeixement de les dues nacions.

Les relacions entre les dues societats/nacions han estat poc estudiades i són poc conegudes en profunditat. La comprensió de les relacions entre aquestes dues realitats és i serà clau per a entendre el que està passant i ajudar a trobar-hi les solucions adients. Som davant de dues nacions, podríem dir, siameses. Arribat a un moment de la seva evolució

vital, una de les dues aspira a més llibertat de moviments i, per tant, l'opció d'intentar la separació sembla legítima, però caldrà fer-la amb molta cura i amb un bisturí molt fi per tal que puguin sobreviure ambdues.

Les identitats en l'era de la mundialització

La vivència de les identitats col·lectives a l'era d'internet i de la mundialització són molt diferents de les expressades en el segle XX. En el moment que s'està construint una identitat col·lectiva planetària, compartida amb moltes identitats de menys abast geogràfic, Occident, Europa, Espanya, Catalunya, i el seu poble o ciutat, hom es troba compartint la seva amb altres identitats properes, per filiació familiar, amistats, relacions esportives, creences religioses, i altres motius. Llavors les identitats es dilueixen, es comparteixen jeràrquicament i se superposen, però no desapareixen mai del tot.

La laïcitat ha diluït la identitat religiosa però no l'ha eliminat o substituït; i les classes socials, com a expressió de les identitats compartides entre

gent que té una mateixa posició socioeconòmica, també s'han diluït però no han desaparegut. De la mateixa manera, la internacionalització, el turisme, internet, els corrents migratoris, els viatges freqüents a l'estranger, han diluït la identitat nacional però no l'han eliminat ni substituït. I no oblidem pas les erosions relatives que cada ens social pateix a causa d'aqueixes influències externes i potents.

A l'era del laïcisme creixent la identitat religiosa és més necessària que mai, i a la de la globalització els interessos de classe segueixen configurant l'activitat econòmica. A l'època de la difícil governabilitat global, les identitats nacionals són més necessàries que mai com a via per a desenvolupar la capacitat d'expansió de la humanitat més enllà de la tribu que caracteritza l'espècie humana. La família, la religió, les classes socials o la nació continuaran essent fenòmens bàsics de la convivència i la sociabilitat humana, formen part de l'ADN humà.¹⁰

¹⁰ CHOPRA i ATRAN, *Quantum Physics of God: Neuroscience of Souls, Spirits, Dreams, Prophecy, Paranormal, Near Death*. Veure també ARBÓS i GINER, *La Governabilitat*.

El repte és organitzar estats per a la gestió dels béns comuns en els que en un mateix territori conviuen persones amb identitats d'adhesió voluntària diferents

La identitat nacional evoluciona cap a una situació voluntària d'adhesió¹¹ a un espai col·lectiu —i ho serà encara més en el futur— on les dimensions de temps i d'espai estan canviant ràpidament al ritme de les innovacions tecnològiques i de les dinàmiques de la mundialització creixent. El repte és organitzar estats per a la gestió dels béns comuns en què en un mateix territori conviuen persones amb identitats d'adhesió voluntària diferents. Pretendre homogeneïtzar els estats en fets nacionals excoïents i homogenis és ja una quimera del passat. Els models dels estats nació estan en crisi i no tenen futur. El sentiment nacional també evoluciona cap a una concepció més laica i menys sagrada, com posa de manifest l'escassa èpica del «Procés» actual a Catalunya.

L'heterogeneïtat de les formes d'organitzar els estats, no cal confondre-la amb les relatives homogeneïtats de les formes d'identificació col·lectiva. Les religions només agrupen els que creuen en un determinat déu, les classes no accepten membres d'altres col·lectius, les

famílies es regeixen per normes de consanguinitat o de convivència, els seguidors d'un club esportiu només reconeixen el seu equip. És a l'estat a qui correspon disposar les normes perquè totes aquestes formes d'expressió de les identitats compartides puguin conviure en pau i civilitzadament en un mateix territori. Aquest també és el gran repte a l'hora de preveure la construcció d'estats propis.

Per aquestes raons, l'evolució del concepte de nació està transitant per fer-se compatible amb una situació de gran dispersió d'identitats compartides. És a dir, en la relació amb els «altres», i abandonar definitivament les concepcions excoïents que varen triomfar en el passat. El que s'ha viscut durant aquests darrers anys a Catalunya, és un vast i molt intens moviment social i polític que no es pot enquadrar en els trets clàssics d'un moviment nacionalista i que apunta a noves formes de revolta democràtica del segle XXI, que ultrapassa l'espai català per inscriure's en els moviments de canvi que es manifesten en molts països diferents entorn de problemes mobilitzadors, com ara la

crisi ambiental, la pau en perill, les resistències contra les desigualtats i malifetes del capitalisme.

L'amplitud del ressò popular, el civisme extraordinari del moviment cívica català, l'absència total de violència política, el caràcter tranquil i sovint festiu de les manifestacions al carrer, l'esperit europeista, la no confrontació ètnica, els missatges educats i de respecte, fan difícil catalogar l'anomenat «Procés», en les coordenades clàssiques dels moviments nacionalistes de base ètnica o de rebuig de l'altra, com els més recents ocorreguts a l'est d'Europa.

En tot cas, es tractaria d'una reformulació del debat, essencialment moral i no solament sociològic, sobre com s'han d'organitzar les comunitats humanes i quin és el nivell més adient de governança en el marc d'una mundialització intensificada. En la mesura que els estats cedeixen competències a nivell més global i que no tenen a les seves mans algunes de les claus de la governança del benestar de la població, les solidaritats de proximitat, molt sovint entorn de les ciutats, guanyen protagonisme i la demanda d'una major capacitat

11 TRESSERRAS, «L'ecosistema cultural català».

El sentiment nacional evoluciona cap a una concepció més laica i menys sagrada, com posa de manifest l'escassa èpica del procés actual a Catalunya

per a controlar les decisions que afecten la vida quotidiana de la població creix per tot arreu.

Els que ens dediquem al conreu de la Ciència Social hem de tenir la gosadia de plantejar-nos aquestes dificultats conceptuals, teòriques i, clarament, també pràctiques. Tenim un ofici difícil, però l'assumim. No hi ha una fórmula fàcil per a definir la nostra desconhortada tribu, la que sense por però amb un xic de recança, hem definit com la hipòstasi de la tribu en la modernitat, que hem definit també, malgrat la nostra dedicació a la raó científica i als fets feaents, com a entitat sagrada en l'imaginari social del poble. No és gaire probable que els mals que ens empaiten avui ens obliguin a canviar de parer. ■

■ Bibliografia

ÁLVAREZ JUNCO, José. *Dioses útiles*. Barcelona: Galaxia Gutenberg, 2016.

ARBÓS, Xavier i GINER, Salvador. *La Governabilitat*. Barcelona: Edicions 62, 1999.

BESTARD, Joan. «Más allá del dualismo entre naturaleza y cultura». A *La Maleta de Portbou*, núm. 24, 2017.

CHOPRA, Deepak i ATRAN, Scott. *Quantum Physics of God: Neuroscience of Souls, Spirits, Dreams, Prophecy, Paranormal, Near Death*. Cambridge: Cosmology Science Publishers, 2015.

COLOMER Josep Maria. «L'aventurada aposta per la independència». A GINER, Salvador i HOMS, Oriol. *Raó de Catalunya. La societat catalana al segle XXI*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans i Enciclopèdia Catalana, 2016.

GINER, Salvador i HOMS, Oriol (dir). *Raó de Catalunya. La societat catalana al segle XXI*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans i Enciclopèdia Catalana, 2016.

GUIBERNAU, Montserrat. *Nacions sense Estat. Nacionalisme i diversitat en l'era global*. Barcelona: Columna, 1999.

LLOBERA, Josep Ramon. *El dios de la modernidad. El desarrollo del nacionalismo en Europa Occidental*. Barcelona: Anagrama, 2006.

MIRA, Joan Francesc. *Crítica de la nació pura. Sobre els símbols, les fronteres, i altres assaigs impetuosos*. València: Tres i Quatre, 1985.

SENNETT, Richard. *El declivio del hombre público*. Barcelona: Anagrama, 2011.

TRESSERRAS, Joan Manuel. «L'ecosistema cultural català». A GINER, Salvador i HOMS, Oriol. *Raó de Catalunya. La societat catalana al segle XXI*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans i Enciclopèdia Catalana, 2016.

VICENS VIVES, Jaume. *Noticia de Catalunya*. Barcelona: Destino, 1956.

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

REPARTIMENT D'ACTIUS I PASSIUS ENTRE CATALUNYA I L'ESTAT ESPANYOL

EL BALANÇ HISTÒRIC I DE L'ESTAT COM A EINA DE CÀLCUL

JORDI LARGUETO
MARCEL CODERCH
GEMMA PONS

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

EL MIRATGE DE L'AUTOGOVERN

EL SISTEMA AUTONÒMIC EN PERSPECTIVA COMPARADA

TONI RODON

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

UN NOU MERCAT ENERGÈTIC PER A UN NOU PAÍS

SERGIO UGARTE
MONIQUE VOOGT

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

ELS MUNICIPIS DEL BENESTAR

MODEL NÒRDIC I NOU PAÍS

ROGER BARRES

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

ESTUDIS POLÍTICS I SOCIOECONÒMICS

www.irla.cat/publicacions

connexions

Immigració i nació al segle XXI: noves estatalitats per un projecte nacional no excloent

vista prèvia >

En societats plurals i diverses com la catalana, cal un projecte nacional que faci de la diversitat interna la seva força, el motor que en garanteixi la continuïtat. La nació al segle XXI ha de ser oberta i permeable, permanentment renovada amb les contribucions de tots els seus membres; els qui ja hi som i els qui vindran.

Eunice Romero

Polítòloga

eunaiz@gmail.com

La primera dècada del segle XXI ha evidenciat el desgast del sistema econòmic dominant al món amb una demanda d'alternatives d'organització de la vida pública no gaire satisfeta. La concentració de capitals en el nord global, combinada amb el contrast de l'estructura demogràfica entre països, ha promogut el desplaçament poblacional per motius econòmics. Alhora, en els països de destí s'ha generat un cert proteccionisme del mercat laboral, intensificat amb la crisi, que restringeix l'accés de nova població. D'altra banda, la crisi dels refugiats, posa en evidència la incapacitat d'Europa com a entitat política per fer front a una crisi que ha estat, precisament i sobretot, política. Després que Europa fos un continent d'emigració, des de final del segle XVII, per motius econòmics i fins passada la meitat del segle XX, a causa de la persecució racial i política, la figura del refugiat ha anat perdent força a molts estats de la UE. Europa és avui una fortalesa infranquejable, amb moltes morts a les seves portes tacant-ne l'expedient en matèria humanitària.

Més enllà del que passa fora de les fronteres europees, al seu interior

hi ha malestar, por i mala premsa que s'estén sobre la presència de la població immigrada. Des de la ultradreta fins al suposat centreesquerra, amb més o menys matisos, es responsabilitza de la «degradació» de la qualitat de vida als qui «acaben d'arribar i tenen més ajudes que nosaltres» o «posen en perill la nostra forma de viure». La xenofòbia té lloc a societats paradigmàtiques dels diversos models de «gestió de les diversitats». Tant si l'aposta que s'ha fet és el reconeixement de diverses «comunitats culturals» com si s'ha optat per l'aculturació dels nousvinguts en un sistema de tall més assimilacionista, la diagnosi sobre la relació entre nació i immigració a l'Europa del segle XXI sembla deixar poc lloc per l'esperança.

Catalunya, no ha estat exempta d'aquests fenòmens econòmics i socials al tombant de segle. Ara bé, la crisi econòmica i social global ha vingut acompanyada de la irrupció del debat sobre la independència com a principal articulador del panorama polític, reorientant molt del descontentament a l'elaboració de propostes. Podem dir que ens trobem en una transició on l'aspira-

ció a la plena capacitat de modelar les nostres institucions suscita un replantejament de molts aspectes de la vida comuna. En aquest context, doncs, ens trobem davant la possibilitat d'imaginar marcs de relació que superin els problemes i defectes detectats fins ara.

Un element central d'aquest replantejament és el de la relació entre nació i immigració. Malgrat que els fluxos migratoris han esdevingut una de les característiques més sostingudes i creixents del món contemporani, l'estudi sistematitzat de les polítiques de gestió d'immigració en diversos països a l'Europa occidental continua detectant que la presència immigrant és objecte d'un intens conflicte polític perquè qüestiona l'estat nació en diversos àmbits: la sobirania territorial en el control de fronteres, els atributs de ciutadania i identitat i la pròpia manera d'entendre el sentit de pertinença a una comunitat nacional.¹

En una nació com la catalana és ineludible pensar un model d'estat

1 KOOPMANS, *Contested Citizenship: Immigration and Cultural Diversity in Europe*.

En una nació com la catalana és ineludible pensar un model d'estat on la relació amb la immigració no desemboqui indefugiblement en confrontació

on la relació amb la immigració no desemboqui indefugiblement en confrontació. L'actual composició demogràfica de Catalunya ens obliga a pensar-ho així, ja que els nouvinguts són un pilar constitutiu de la societat catalana, amb més de dos terços de la població sent resultat directe o indirecte de la immigració del segle passat.² A més, el paper central de la immigració a la nació catalana no es limita al passat, ja que s'espera que la mobilitat poblacional tendeixi a augmentar globalment i Catalunya es perfila com a lloc de destí migratori, ja que segons el popular estudi de la demògrafia Anna Cabré,³ el sistema català de reproducció depèn fortament i de manera estructural de la immigració.

En la recerca d'un model nacional adequat a les característiques de la societat del segle XXI la pregunta recurrent és com podem millorar la gestió de la qüestió migratòria. Els estudis de migració no han parat d'expandir-se en camps disciplinaris des de la seva aparició i recullen

una enorme quantitat d'experiències arreu del món. Tanmateix, una metanàlisi d'aquest corpus bibliogràfic ens fa veure la necessitat d'esmenar la lògica de fons que planteja la controvèrsia entre «autòctons» i «immigrants» com a irresoluble. Així, si tots els elements de la tensió entre autòctons i immigrants arreu d'Europa formen part fonamental del binomi estat/nació, ens caldrà indagar-ne l'origen per a repensar la qüestió. Adoptant una perspectiva sociològica crítica, entenem que amb la realitat social «no hi ha instrument de ruptura més poderós que la reconstrucció de l'origen: al fer ressorgir els conflictes i les confrontacions dels inicis i, alhora, les opcions descartades, es reactualitza la possibilitat que sigui d'altra manera».⁴

En aquesta exploració pretenem identificar els elements de la controvèrsia i localitzar-hi escletxes de possibilitat per a una nova relació nació/immigració en el si d'una república sobirana. Fonamentem la crítica en la relació estat-nació a l'era moderna, recuperant reflexions provinents de la filosofia política, la

teoria crítica sociològica, els estudis del nacionalisme i de la immigració i l'aproximació etnogràfica al cas català. L'anàlisi que se'n deriva es desplega en dos plans complementaris. D'una banda, el filosòfic normatiu sobre la relació entre nació i immigració en contraposició a l'actual configuració en el marc de l'estat modern europeu. De l'altra, el de l'anàlisi etnogràfica social a Catalunya. Per tant, el primer pla ens ajuda a dibuixar ideals que poden guiar les nostres intencions cap a una articulació de la nació on la immigració no sigui entesa com a problema. El segon, ens permet entendre les possibilitats concretes d'acostar-nos-hi des de la complexitat, les contradiccions i les estratègies construïdes en el pla de la vida quotidiana per part de la població de la Catalunya contemporània.

Si bé és cert que el llarg debat sobre «què és una nació?» va ocupar una part importantíssima de l'interès al si dels estudis del nacionalisme, la qüestió sobre quin n'és l'origen, va posar sobre la taula elements molt transcendents sobre la seva naturalesa. Fonamentalment, ens va fer conscients que les nacions

2 DOMINGO, *Catalunya al mirall de la immigració: demografia i identitat nacional*.

3 CABRÉ, *El sistema català de reproducció*.

4 BORDIEU, «Esprits d'Etat», p. 51.

La lògica nacionalista requereix l'oblit de les transformacions de la nació, fixant en temps buit l'origen mitificat de la nació immutable

no són eternes, i malgrat que el seu origen fos més remot o més recent, la rellevància cabdal d'allò nacional en l'articulació de la vida social està fortament lligada a les transformacions de l'era moderna. El nostre focus d'interès, doncs, és l'origen de la noció d'estat nació que instaura l'ordre social vigent per intentar esbrinar què és el que la defineix en conflicte davant la immigració.

Pierre Bourdieu (1930-2002) parlava de «pensament d'Estat» per explicar com l'estat intervé en la manera com percebem el món, des del coneixement. Per a Bourdieu, la dominació simbòlica del pensament d'estat es caracteritza per la inculcació d'un principi d'estructures cognitives i d'avaluació que són la base del «sentit comú». «La construcció de l'estat s'acompanya de la construcció d'una mena de transcendental històric comú immanent a tots els seus "subjectes". A través de l'enquadrament que imposa a les pràctiques, l'estat instaura i inculca formes i categories de percepció i pensament comunes, marcs de percepció social, de l'entendiment o de la memòria, estructures mentals, formes estatals de classificació. D'aquesta manera, crea una

mena d'orquestració immediata dels hàbits dels quals n'és el fonament, d'una mena de consens sobre aquest conjunt d'evidències compartides que són constitutives del sentit comú».⁵

La lògica fonamental de l'estat nació se sustenta en diverses dimensions que es reforcen mútuament, fent-ne més efectiva la funció de la ciutadania com a sistema integral d'exclusió. L'articulació d'un poble, un espai, un temps nacional fan de la ciutadania un instrument d'ordre social del qual disposa l'estat per administrar la població en el seu territori de sobirania.

La ciutadania nacional, tal com la coneixem avui, va anar adquirint les seves característiques al llarg de la història, forjada pels canvis en les relacions de poder. Segons Rogers Brubaker (1956)⁶ la institució i la ideologia de la ciutadania nacional va ser elaborada per primer cop durant la Revolució Francesa, aprofitant i donant rellevància a algunes estructures socials d'afiliació desenvolupades al llarg de l'Antic Règim,

però dotant-les d'un nou sentit. En la societat de l'Antic Règim la desigualtat era a la base de l'ordre social. Els privilegis i greuges entre grups eren presents no només com una realitat social, sinó com un precepte legal establert. El criteri per gaudir d'uns drets i obligacions diferenciats no era la ciutadania o l'afiliació a l'estat, sinó l'adscripció a categories socials operatives en l'àmbit subestatal, amb independència de l'afiliació estatal. Pertànyer al clergat o la noblesa era el que atorgava privilegis. Els ciutadans, per tant, no gaudien de drets comuns, ni es discriminava els estrangers de manera sistemàtica.

Amb la Revolució, en canvi, la ciutadania va prendre valor ideològic, ja que va quedar definida com a estatus d'accés a drets en diverses dimensions de la vida social: la burgesa, la democràtica, la burocràtica i la nacional. Com a revolució burgesa va crear una comunitat d'iguals davant la llei, que es vinculava amb l'Estat immediatament i indiferenciada. Com a revolució democràtica, la ciutadania atorgava dret de participació en els afers de comandament de l'Estat. A més, amb la Revolució, el control burocràtic i la codificació de la ciu-

5 BORDIEU, «Esprits d'Etat», p. 59.

6 BRUBAKER, *Citizenship and Nationhood in France and Germany*.

Quan la ciutadania nacional queda legitimada com a «naturalesa» es crea com a contrapartida la naturalització de la diferència inherent a la figura de l'estranger

tadania nacional van enfortir l'Estat modern com a institució de poder. Finalment, la influència de la dimensió nacional de la Revolució en la noció de ciutadania és imprescindible per entendre la seva capacitat d'exclusió dels estrangers. La primera fase de la Revolució Francesa mantenia la relativa irrellevància de la distinció entre estrangers i ciutadans. Tanmateix, els enfrontaments bèl·lics de la radicalització de la Revolució van generar un ambient de desconfiança, i tots els oponents polítics al nou règim eren assenyalats per la sospita permanent de conspiració. L'alteritat, la divergència i la dissensió van ser conductes castigades, i a la figura de l'estranger s'hi va associar el desprestigi. Ara començava a ser una condició no només estigmatitzada amb la malfiança, sinó que hi havia pràctiques de discriminació actives que incloïen un sistema de registre i vigilància, expulsions, sancions criminals especials, la demanda de proves de civisme, la confiscació de béns i la restricció de permís de residència en determinades àrees del territori nacional.⁷

7 BRUBAKER, *Citizenship and Nationhood in France and Germany*.

El sociòleg Craig Calhoun (1952)⁸ ens explica com les transformacions estructurals de la modernitat, de què hem parlat fins ara, van formar l'entramat sobre el qual es va bastir la idea d'identitat nacional subjectiva rellevant socialment. Segons ell, tot un nou imaginari sobre la humanitat i els individus va imposar-se com a hegemònic: vivim en un món de nacions i cada individu és un *homo nationalis*. La nova relació individu/estat no era merament administrativa, sinó que implicà un canvi en la concepció de la subjectivitat en la qual l'adscripció nacional va esdevenir central a la identitat individual. Així, l'individu de la modernitat es pensa com a reflexiu, autosuficient, autocontingut i es relaciona de manera directa, amb la nació integral. Aquest canvi és fonamental; a partir d'aleshores, els individus connectaven les seves percepcions amb una altra dimensió fins ara no gaire rellevant. Més enllà de les relacions cara a cara, fins i tot les més íntimes com ara les familiars, l'individu comença a pensar-se en connexió

8 CALHOUN, «Indirect Relationships and Imagined Communities: Large Scale Social Integration and the Transformation of Everyday Life».

amb la nació. Una nació d'individus intercanviables, iguals davant la llei i relacionats directament amb l'administració de l'estat nació. La identitat nacional esdevé el teló de fons de les accions més quotidianes. Les identitats deixen de basar-se exclusivament en l'experiència i la dimensió imaginària del fet social comença a cobrar un pes més rellevant. Cada cop més les identitats categòriques —que no necessiten les relacions cara a cara— passen al primer pla de l'organització política. És el fenomen que Benedict Anderson (1936-2015) descriu i analitza en la seva obra de referència *Comunitats imaginades*.⁹

Al costat d'aquest vincle íntim entre individu i nació, hi ha una concepció molt generalitzada de la nació com a ens immutable, amb una relació i percepció especial amb el temps. Un «temps buit» gràcies al qual, segons Anderson, la història s'escriu des de la lògica nacionalista moderna, amb un personatge —la nació— que travessa escenaris temporals, però que no muta internament. La lògica nacionalista requereix també l'oblit de les transformacions de la nació,

9 ANDERSON, *Imagined Communities*.

L'immigrant es troba mancat de legitimitat per ocupar el territori; és on no se l'espera i ha de demostrar la cortesia que correspon a algú que està de visita

fixant en aquest temps buit l'origen mitificat de la nació immutable. Aquesta lògica temporal és fonamental per articular l'autoctonia com a legitimació de la supremacia dels ciutadans nacionals en el territori nacional. Quan la ciutadania nacional queda legitimada com a «natural-lesa», es crea com a contrapartida la naturalització de la diferència inherent a la figura de l'estranger ja que quan una persona immigra a un territori nacional que li és aliè per dret, té lloc la institucionalització i internalització d'aquesta diferència com a defectuosa.

L'estrangeritat a partir de la instauració de l'estat nació no només és una categoria legal, sinó que esdevé una condició social i política informada per les ideologies nacionals. L'estat nació s'erigia com a estat per als «nacionals», una comunitat cohesionada i, ara ja, clarament definida, amb uns trets diferencials respecte els ciutadans d'altres nacions igualment delimitades per fronteres. Aquesta comunitat de ciutadans de la nació devia fidelitat a l'estat, font d'autoritat immediata; una lleialtat que a voltes s'hauria de veure transformada en enfrontaments bèl·lics

contra aquells ciutadans d'altres estats que s'havien definit com a essencialment diferents per obra i gràcia de la delimitació fronterera. L'estat, doncs, tal com adverteix Hannah Arendt (1906-1975),¹⁰ va esdevenir «instrument de la nació», pervertint així la seva funció com a garant dels drets dels seus membres, per passar a imposar la supremacia d'una nació sobre qualsevol altra forma de vida a l'interior del seu territori. Amb la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà de 1789, els drets deixaran de protegir la totalitat dels humans com a tal i es restringiran als individus en tant que ciutadans nacionals, reforçant la dominació de l'individu/ciutadà com a forma de subjectivitat privilegiada.

Es podria dir que és l'estat qui fabrica l'immigrant, no només ja com a concepte, sinó com a figura socialment destacada i amb uns atributs determinats, el més rellevant dels quals és la il·legitimitat de la seva presència, marcada d'incompletesa, desplaçada geogràficament i moral. Abdelmalek Sayad (1933-1998)¹¹ diu

que quan l'estat delimita el seu poder territorialment, fent-lo congruent amb una identitat nacional per als seus habitants, els insufla un sentit de pertinença que alhora marca el territori fent-lo «casa seva». L'immigrant, en canvi, es troba mancat de legitimitat per ocupar el territori; és on no se l'espera i ha de demostrar la cortesia que correspon a algú que està de visita.

Formar part d'un estat que té com a binomi indestriable una nació ja definida, significa assumir també aquesta col·lectivitat imaginària com a pròpia. També, en menor o major grau, els sentiments més subjectius dels ciutadans. En aquest sentit, Adrian Favell (1968)¹² diu que: «La filosofia republicana de *citoyenneté* és una teoria política d'integració que va més enllà de la determinació de fronteres i adscripció, i va al cor de la teorització de l'ordre social i moral i de la transformació política dels individus en elements constitutius de l'estat-nació democràtic. [La reivindicació d'aquesta filosofia] ha transformat la pragmàtica teoria de

10 ARENDT, *The Origins of Totalitarianism*.

11 SAYAD, «Immigration et pensée d'Etat».

12 FAVELL, *Philosophies of Integration Immigration and the Idea of Citizenship in France and Britain*, p.62.

A l'imaginari dominant, l'alteritat perpètua dels immigrants es planteja com una barrera insalvable per les relacions socials

la inserció social a través de l'habilitació socioeconòmica i la seguretat del benestar, en una [filosofia d'integració] que ara és revestida amb un conjunt completament nou de precondicions morals i culturals al voltant de la conversió d'individus lligats per la cultura, amb diversos interessos, en una ciutadania unificada». Així, els ciutadans nacionals legitimats incorporen el sentit d'ordre moral que valida l'avaluació i comprovació permanent de l'adscripció dels immigrants. Segons Favell, les polítiques d'integració juguen el paper de recordatori del vincle de fidelitat entre l'estat i els ciutadans nacionals. A través de la reivindicació d'una cultura i valors nacionals, fets a mida de l'*homo nationalis* ideal, les polítiques d'integració ratifiquen i mantenen les fronteres de pertinença a l'estat i amb allò legitimen l'estat nació com a sistema.

L'era moderna, doncs, ens ha heretat una concepció de nació fortament basada en la identitat i alhora una identitat subjectiva amb una forta preeminència de la identitat nacional. Com a conseqüència, tot i trobar-nos en una etapa de transició on aquesta idea de la identitat

resulta obsoleta, encara ens costa imaginar-nos representacions col·lectives allunyades d'aquesta lògica d'oposició entre nacionals i no-nacionals. El pensament d'estat està tan arrelat a la nostra cosmovisió i idea de subjectivitat que creiem sovint que ha d'haver-hi una relació entre individus i nació que és constant, igualment rellevant per tothom, unidireccional i exclusiva —certament, també excloent. Empesos per aquesta lògica oblidem que al llarg del temps, i segons la posició de cadascú, pot haver-hi significats diversos del fet nacional. A més, en destacar una dimensió de la identitat —la pertinença nacional a través d'etiquetes fixes— oblidem la intermitència de la nostra relació amb la identitat nacional. No sempre estem igual d'orgullosos d'ella, ni ens hi sentim igualment d'interpellats tothora. Hi ha moments que ens podem mobilitzar amb intensitat per expressar-la i algun cop també deixem en el fons de tot el pla nacional per destacar-ne un altre, per exemple de pertinença de classe, de gènere o racial, entre d'altres.

El pensament d'estat ens fa tenir una visió fixa, unidimensional i magni-

ficada de la identitat, que confon i fusiona diversos nivells d'interacció i tipus de col·lectivitat a favor de la categorització de gran escala, la foto fixa del que se suposa que representa un determinat col·lectiu. Abans que l'experiència pròpia d'interacció amb el veí, prima la seva alteritat marcada per la frontera ètnica, de classe o qualsevol combinació que en destaquí el discurs mediatitzat. A l'imaginari dominant, l'alteritat perpètua dels immigrants es planteja com una barrera insalvable per a les relacions socials. Aquesta és una de les conseqüències més nocives de la relació del pensament d'estat amb la nació i la immigració, i una que també ens afecta actualment a Catalunya.

L'anàlisi de la configuració de la nació i la immigració en l'estat modern ens fa entendre la necessitat de pensar noves formes d'estatalitat que subverteixin aquesta lògica. L'entramat, com hem vist, és altament poderós i complicat d'interrompre pel seu ampli i profund abast. Ara bé, l'experiència nacional a Catalunya, amb una relació «dislocada» respecte l'Estat, ens permet imaginar noves formes d'estatalitat.

Cal minimitzar el risc de construir un estat «instrument de la nació» per dotar-nos d'un que garanteixi drets a tots els seus membres transcendent la lògica excloent de la ciutadania nacional

Si fins ara el pensament d'estat ens ha definit com a «excepcionals» o directament anormals, per manca d'estat o excés de nacionalisme, probablement aquesta controvèrsia ens hagi permès desenvolupar una relació amb la immigritud menys antitètica i en qualsevol cas, menys estàtica. L'absència d'un estat que intervingués burocràticament en la vida quotidiana d'aquells qui van immigrar al llarg del segle XX des de la resta de l'Estat, va permetre que les interaccions socials a nivell quotidià, a través de diversos projectes col·lectius enfortissin un teixit social cohesionat, i amb un alt grau de diversitat pel que fa a la intensitat i forma d'identificació amb la catalanitat. La manca d'acord sobre la definició estricta d'allò nacional català ha ofert més flexibilitat a la incorporació dels nous membres de la nació. De manera més o menys explícita, hem compartit una comunitat nacional arrelada en l'imaginari compartit i en les pràctiques.

És cert, però, que la confrontació amb l'Estat no ha significat una emancipació plena de la nació catalana. El pensament d'estat ens ha fet mantenir la resistència a l'intent

d'imposició nacionalitzadora de l'Estat, amb contrarelats que no han subvertit les lògiques del pensament d'estat pel que fa a les dimensions espacials i temporals de la nació, i ho han fet de manera limitada en la dimensió cultural i identitària. La transició que encetem al segle XXI ens exigeix emancipar-nos del pensament d'estat modern si no volem reproduir-ne els defectes. Cal minimitzar el risc de construir un estat «instrument de la nació» com adverteix Arendt, per dotar-nos d'un que garanteixi drets a tots els seus membres transcendent la lògica excloent de la ciutadania nacional. El recorregut històric crític dels fonaments de l'estat nació, exposat aquí, ens ha de permetre localitzar les tasques pendents.

Sense una accentuació exacerbada del debat identitàri com encotillador de les relacions socials, donaríem pas a una multiplicitat de vies de construcció de comunitat superant la lògica d'ells i nosaltres. No es tracta doncs de fer espai per la representació de l'altre, al costat de l'un —«convertim en nostre un de cada color», «comptem-los per la causa»—, sinó de reconèixer la inco-

herència pròpia, alteritzar el nostre relat biogràfic, dislocar l'encaix, rehistoritzar la nació, fer-la mutable, recordar quines solidaritats ens han permès fer lligams, construir i mantenir institucions socials pròpies al llarg de la història nacional recent. No es tracta tant de canviar l'ordre de les peces, com de desdibuixar-ne les fronteres que en limiten el moviment. Cal anar més enllà de la lògica de representació política i del potencial clientelisme que es genera al seu voltant. Deixem de «gestionar la diversitat» per integrar l'alteritat i alteritzem la identitat integral i tançada que moltes vegades assumim influenciats pel pensament d'estat. Davant de la idea de nació immutable, rehistoritzem la nació, no ja per mitificar un moment fundacional, sinó per entendre les transformacions internes que han tingut lloc fins ara i les que vindran en el futur. La incorporació com a pilar vertebrador de la nació de la immigració ocorreguda de mig segle ençà és un primer pas. Un relat nacional que recuperi el dinamisme de la nació ens permet il·lustrar com dos termes que es plantegen com a antitètics en el pensament d'estat —immigrant/nacional—, poden convergir. Més

Més que una terra d'acollida, Catalunya és una nació d'immigritud que per aquesta via es va transformant i actualitzant com a projecte col·lectiu

que una terra d'acollida, Catalunya és una nació d'immigritud que per aquesta via es va transformant i actualitzant com a projecte col·lectiu. Des d'aquesta lògica, qui immigrés no seria vist com a irremeiablement contraposat a la nació. La diversitat tampoc seria font de desconfiança indefectiblement.

Pel que fa a la subjectivitat nacional, cal qüestionar la viabilitat i validesa d'un *homo nationalis* ideal que tanca l'espai per l'empatia. Cal reconèixer les pròpies incoherències per comprendre les dels altres i saber que hi ha espai per projectes comuns, perquè n'hi ha hagut, i en som conseqüència. Nosaltres som totes les nostres incoherències, els horrors i les virtuts, els d'abans i els de més tard. Diem, amb Julia Kristeva (1941), que: «els amics dels estrangers [...] no poden ésser altres que els que se senten estrangers a si mateixos. [És] a partir del moment en què el ciutadà-individu deixa de sentir-se unitari i gloriós, i descobreix les seves incoherències i els seus abismes —les seves “estrangeries”, en suma—, que ens replantegem la qüestió: fi de l'acollida de l'estranger a l'interior d'un sistema que l'anul·la per donar

pas a la cohabitació dels estrangers que tots reconeixem ésser».¹³ ■

13 KRISTEVA, *Etrangers à nous-mêmes*.

■ Bibliografia

ANDERSON, Benedict. *Imagined Communities*. Londres — Nova York: Verso, 2006.

ARENDT, Hannah. *The Origins of Totalitarianism*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1979.

BOURDIEU, Pierre. «Esprits d'Etat». A *Actes de la recherche en sciences sociales*, núm. 96, 1993.

BRUBAKER, Rogers. *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge, Mass.: Harvard U Press, 1992.

CABRÉ, Anna. *El sistema català de reproducció*. Barcelona: Proa, 1999.

CALHOUN, Craig. «Indirect Relationships and Imagined Communities: Large Scale Social Integration and the Transformation of Everyday Life». A BOURDIEU, Pierre i COLEMAN, James S. *Social Theory for a Changing Society*. Boulder: Westview Press, 1991.

DOMINGO, Andreu. *Catalunya al mirall de la immigració: demografia i identitat nacional*. Barcelona: L'Avenç, 2014.

FAVELL, Adrian. *Philosophies of Integration Immigration and the Idea of Citizenship in France and Britain*. Houndmills: Palgrave, 2001.

KOOPMANS, Ruud. *Contested Citizenship: Immigration and Cultural Diversity in Europe*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2005.

KRISTEVA, Julia. *Etrangers à nous-mêmes*. Paris: Fayard, 1988.

SAYAD, Abdelmalek. «Immigration et pensée d'Etat». A *Actes de la recherche en sciences sociales*, 1999.

navegador

Les arrels històriques del nou nacionalisme escocès

vista prèvia >

Escòcia s'ha convertit en un referent per a totes les nacions sense estat. Un país que en tot just quinze anys ha passat d'estrenar un parlament autònom a celebrar un referèndum d'autodeterminació. I aquí hi té molt a veure la proposta política de l'SNP. Un projecte nacional obert, inclusiu, amb un marcat caràcter cívic, que basteix la nació a partir de generar un projecte compartit per tots els escocesos.

Montserrat Guibernau

Doctora en Teoria Social i Política del Departament
de Sociologia de la University of Cambridge

montserrat.guibernau@gmail.com

La principal convicció del nacionalisme romàntic indica que una llengua i una cultura específica, una forma particular de vida ben definida, així com la rellevància d'institucions socials essencialment formades i creades per la nació, expressen una força unitària generalment definida com l'ànima o l'esperit d'un poble. A aquests aspectes s'hi ha d'afegir també l'interès pel conreu de la llengua que esdevé pròpia i que defineix el grup. És precisament en aquest entorn que neix un interès especial per la història, també pels mites, les llegendes i les gestes glorioses del passat; però fins i tot en els moments de patiment i de dubte envers les perspectives de futur.

Tanmateix, mentre el nacionalisme romàntic atorga justificacions a favor de la cultura de les nacions petites, els nacionalismes contemporanis van contribuir a defensar les llengües i les cultures minoritàries que demanaven autonomia política i, en alguns casos, independència política.

D'acord amb Thomas Nipperdey (1927-1992),¹ el nacionalisme ro-

màntic fou una reacció a l'hegemonia intel·lectual basada en la Il·lustració, així com en la uniformitat imperial promoguda per l'expansió de la França napoleònica. De manera anàloga, el nacionalisme de les nacions —sense estat propi— representa la resposta a l'amenaça d'homogeneïtzació cultural associada a la globalització contemporània. L'americanització de la cultura i l'ascendència de la llengua anglesa han anat suscitant reaccions a diverses nacions, així com estats nació. Reaccions que coincidien en la seva preocupació cabdal: la por a la pèrdua de la cultura i la llengua pròpies. I, amb elles, la pèrdua inevitable d'una identitat constantment reptada per la força de la globalització.

El nacionalisme romàntic va contribuir a la creació de nous estats nació, per exemple Alemanya i Itàlia entre 1870 i 1871. També va aconseguir prominència entre els pobles de l'Europa Occidental que vivien en estats nació, tal com va succeir amb el cas dels francesos; la qual cosa tingué un ressò especial en una

nació sense estat propi com Catalunya, on afavorí la revitalització de les seves cultures vernacles, i també de les seves llengües.

El nacionalisme de les nacions sense estat contribueix a generar noves institucions polítiques i estructures formades per representants de les nacions petites, que tenen la capacitat de demostrar que són econòmicament viables i que mantenen un fort sentiment d'identitat nacional. Així serveix tant pels catalans, com pels escocesos, els gal·lesos i els bascos, entre altres minories nacionals que viuen en el si de la UE.

El nacionalisme romàntic va contribuir a protegir les tradicions en un moment en el qual l'aïllament cultural encara era possible, una època on la globalització començava a mostrar les seves primeres febles petjades mentre, pas a pas, garantia que el món ja mai no tornaria a ser el mateix que el que havien conegut les generacions precedents.

El romanticisme a Escòcia va generar un moviment artístic, literari i intel·lectual que troba el seu punt més destacat en la darrera part del segle

amplis estudis sobre l'Imperi alemany entre 1800 i 1918.

1 Historiador alemany conegut sobretot pels seus

El nacionalisme romàntic va contribuir a protegir les tradicions en una època on la globalització començava a mostrar les seves febles petjades

XVIII i l'inici del segle XIX. Es tracta d'una època amb grans figures, com per exemple els considerats poetes nacionals Robert Burns (1759-1796) i Walter Scott (1771-1832), entre d'altres.

El personatge més important, des del punt de vista intel·lectual, fou Thomas Carlyle (1795-1881), home clau en el desenvolupament de la historiografia escocesa. També cal reconèixer el paper destacat de Walter Scott, sobretot pel que fa a la seva important aportació tant en la política escocesa com en la política britànica. Scott contribuï a bastir una imatge única i distinta d'Escòcia i, sobretot, de les anomenades Highlands —la part alta d'Escòcia, sovint percebuda com la més «salvatge». Va ser en aquest entorn que la vella Escòcia forja la seva identitat fins al punt de crear una nova identitat nacional escocesa. El Romanticisme iniciaria la seva davallada com a moviment el 1830, però la nova identitat escocesa quedaria ben arrelada al país.

Escòcia

El 1320, en el marc de les guerres provocades per l'intent anglès de

conquerir Escòcia, els nobles escocesos envien una carta al Papa Joan XXII (1249-1334) intentant convèncer-lo del dret d'Escòcia a esdevenir un estat sobirà i de la legitimitat de Robert de Bruce (1274-1329) com a rei escocès. Aquesta carta patriòtica es coneix com la Declaració d'Arbroath, un text invariablement citat com la primera declaració nacionalista a l'Europa Occidental: «Mentre cent de nosaltres ens mantinguem vius, mai per cap causa ens sotmetrem al domini dels anglesos, no és pas per glòria que nosaltres lluitem. No és pas per riquesa o per honors, sinó solament per la llibertat, que cap home honest no perd pas si no és conjuntament amb la vida».

La declaració es referia a de Bruce com a «rei dels escocesos», no pas com a rei d'Escòcia, presentant-lo com un monarca del poble i no com a «propietari de la terra». No va ser fins el 1328 que Anglaterra renuncià a qualsevol demanda territorial sobre Escòcia; poc després, de Bruce fou totalment perdonat pel Papa, que l'havia excomunicat quan fou coronat com a «rei dels escocesos». En aquell moment Escòcia finalment havia aconseguit la independència.

Jaume VI, rei d'Escòcia (1566-1625), esdevingué rei d'Anglaterra el 1603 i llavors adoptà el títol de «Rei de la Gran Bretanya, Franca i Irlanda». Es tractava, doncs, d'una unió de les corones d'Anglaterra i Escòcia, no pas dels parlaments ni, per tant, dels regnes. El 1649, després de l'execució per alta traïció de Carles I (1600-1649), Anglaterra proclamà la Commonwealth, una forma d'estat republicà. Escòcia entrà aleshores en una guerra civil entre reialistes —majoritàriament catòlics i episcopals— i *covenanters* —republicans calvinistes; malgrat que aquests van alçar-se amb la victòria, Oliver Cromwell (1599-1658), erigit en dictador de la Commonwealth anglesa, envaï Escòcia, que fou finalment derrotada el 1652. La declaració del Parlament anglès confirmava que Escòcia i Anglaterra esdevindrien una Commonwealth unida. No obstant això, els escocesos ben aviat descobriren que estaven clarament infrarepresentats tant en el Parlament comú a Londres com en altres institucions de la Commonwealth.

Les tensions amb Anglaterra es van mantenir amb el retorn de Carles II i la restauració de la monarquia del

Blair fou el primer ministre que va atorgar a Escòcia l'estatus de «nació» autogovernada dins del Regne Unit. Però sense Dewar, és molt probable que Blair mai no hagués recolzat la *devolution*

1660, malgrat recuperar l'estatus anterior d'unió de dos regnes independents sota un mateix monarca. I és que la segona meitat del segle XVII —sobretot a part de la Revolució Gloriosa i la instauració a Anglaterra d'una monarquia parlamentària i constitucional— s'accentua el debat sobre la necessitat d'unificar els regnes escocès i anglès.

Aquest debat culmina el 1706, amb una proposta de Tractat de la Unió que desencadena violentes protestes a Edimburg, Glasgow i Dumfries, on es veu amb preocupació el futur de la Kirk, l'Església escocesa —calvinista. El Parlament escocès va rebre nombroses peticions per tal de preservar la Kirk, per la qual cosa va promoure l'Act of Securing the Protestant Religion and Presbyterian Church Government, que passaria a formar part del Tractat de la Unió. Al mateix temps, el Parlament anglès va aprovar una acta amb les mateixes prerrogatives que l'escocesa.

Amb iniciatives com aquestes s'aconseguí que el Tractat de la Unió preservés la Kirk, la major part del sistema educatiu escocès, les antigues lleis i una organització

judicial pròpia. El cert, però, és que els escocesos van perdre independència política el 1707, després que amb les Actes d'Unió dels parlaments escocès i anglès es ratifiqués el Tractat de la Unió. Formalment, els dos parlaments es van autodissoldre per conformar un nou parlament... amb seu a Londres, i amb clara majoria anglesa, en raó del major pes demogràfic d'Anglaterra. De fet, encara avui continua el debat sobre si els escocesos van consentir voluntàriament o no aquesta unió política que, a parer de molts, beneficiava clarament la part anglesa.

D'acord amb l'historiador John Duncan Mackie (1887-1978): «en teoria, després de l'1 de maig de 1707 no existia un nou Parlament anglès, però a la pràctica, sí una nova legislatura». Així doncs, a efectes pràctics, el Parlament anglès simplement absorbí el Parlament escocès. Al seu parer, entre les classes governants, s'incrementa l'hostilitat envers Anglaterra per l'actitud de menystenir Escòcia, que segons el seu punt de vista, sovint malinterpretaven o, fins i tot, ignoraven el Tractat de la Unió. Així, la idea que Escòcia fou «venuda» es va difondre entre els qui

s'oposaven a la Unió, els quals argumentaven que els diners que Escòcia havia rebut en signar el Tractat de la Unió constituïen un acte d'estafa al Parlament escocès.

Al marge del conflicte dels «jacobites» —que busquen reinstaurar la dinastia Stuart derrocada el 1688—, que comptaren amb el suport de part dels escocesos contraris al Tractat de la Unió, el segle XVIII esdevé un període d'expansió d'Escòcia. A nivell cultural protagonitza l'anomenat *Scottish Enlightenment*,² i a nivell econòmic se situa com a capdavantera de l'indústria del cotó exemplificat en el nou poder de la maquinària i els invents que van permetre crear l'anomenada Revolució Industrial. La transformació fou espectacular i va capgirar radicalment la vida i el treball de les persones, també la cultura i les arts.

El 1853 es va crear la National Association for the Vindication of Scottish Rights. Fou la primera protesta «nacionalista» moderna, que tenia com

² Edat d'Or de la cultura escocesa que va tenir com a referència els preceptes humanistes i racionalistes de la Il·lustració europea.

Escòcia s'ha preocupat molt de la força de la solidaritat, recordant quan fou menystinguda per un *establishment* anglès que sovint l'havia tractada com a inferior, menys culta i analfabeta

objectiu defensar el lloc d'Escòcia en la política britànica, defensant així el que podríem definir com «un cert tipus de nacionalisme sense estat».

Malgrat això, no serà fins la dècada de 1920 que, amb el moviment literari conegut com a Renaixement escocès, que trobarem un nou període de notable reemergència nacional a nivell polític, el qual culmina amb la fundació de l'Scottish National Party el 1934, partit sorgit de la fusió del National Party of Scotland (1928) i l'Scottish Party (1932).

Tot i això, la política escocesa del segle XX està totalment dominada per partits polítics compromesos amb la Unió, com ara el Liberal Party i més tard el Labour Party, els quals, progressivament, es veuen obligats a atendre les demandes d'autonomia de part de la societat escocesa. N'és un exemple la proposta per fer possible l'establiment d'un Parlament escocès que realitza l'Scottish Liberal Party —secció escocesa dels liberals britànics— després de la Segona Guerra Mundial.

Aquesta iniciativa ve seguida, el 1947, per l'anomenada Convenció

Escocesa, la qual, impulsada per l'SNP, pretenia aconseguir el suport de tots els partits per poder crear un Parlament escocès. Dos anys després, la Convenció Escocesa publicà l'Acord Escocès, que fou signat per dos milions de persones. Tot i això, el Parlament i el Govern de Westminster no hi prestaren atenció.

El 1954 la Royal Commission on Scottish Affairs recomana l'increment dels poders atorgats a la Secretaria d'Estat per Escòcia —ministeri creat el 1885—, però rebutjà la *devolution*, és a dir, la devolució de poders.

El moviment nacionalista va començar a guanyar força el 1966, arran del descobriment de petroli en el Mar del Nord. Un any més tard, Winnie Ewing (1929) va ser escollida diputada, el que significa el primer èxit electoral de l'SNP i el que porta els partits tradicionals britànics a prendre seriosament en consideració les propostes d'aquest partit emergent, i en general a parar cada cop més atenció a les demandes escoceses.

D'aquesta manera, el 1979 els escocesos van votar a favor de les propostes del Labour Party d'establir

una Scottish Assembly. Aquesta no fou mai implementada a causa del requeriment que almenys un 40% de l'electorat registrat havia de votar a favor. La majoria d'aquells que van votar van donar suport a aquesta mesura, però aquesta només representava el 32,9% del total de l'electorat.

Poc temps després, el 1988 es crea l'Scottish Constitutional Convention, que va aconseguir cert consens entorn d'unes bases creades per diversos partits amb l'objectiu de retornar el poder polític a Escòcia. La iniciativa incloïa laboristes, liberaldemòcrates, nacionalistes escocesos, esglésies, sindicats i altres grups cívics que varen fer campanya pel canvi en front dels conservadors.

El 1997, després de gairebé 20 anys de governs conservadors, l'arribada al poder dels laboristes va acompanyar la decisió de celebrar un referèndum sobre la *devolution*. En la consulta, el 74% dels escocesos va votar a favor del restabliment del Parlament escocès, i el 63% va votar a favor que aquest Parlament gaudís de la capacitat de modificar el seu poder fiscal dins dels barems establerts, un fet sense precedents.

L'acollida dels nouvinguts es basa en mantenir l'estimació pel seus orígens però també la disposició d'aprendre a estimar el seu nou país

D'aquesta manera, el 1999 es van celebrar les primeres eleccions escoceses, a través de les quals es va escollir com a primer ministre d'Escòcia el carismàtic líder laborista Donald Dewar (1937-2000), molt proper al llavors jove primer ministre britànic Tony Blair (1953). Malauradament, Dewar va morir molt aviat i aquest fet exercí un impacte molt important en la situació política escocesa. El carisma de Dewar arribava a la gent, era un home senzill, fidel i amb idees clares; un socialista compromès i seriós, dedicat a defensar el seu país i bastir la nació escocesa. Aquest fou el seu somni.

Val a dir que Blair fou el primer ministre que va atorgar a Escòcia l'estatus de «nació» autogovernada dins del Regne Unit. Sense Dewar, és molt probable que Blair mai no hagués recolzat la *devolution* d'Escòcia. Construir aquest projecte va ser el seu objectiu, la seva passió i per això encara roman el seu llegat.

Els primers anys de Blair foren els de la seva major popularitat. Després, amb la Guerra d'Iraq i l'escàndol al voltant de les nomenades «armes de destrucció massiva», la

seva imatge va quedar tacada; ell mateix va reconèixer aquest fet obertament en alguns debats públics. El seu substitut, Gordon Brown (1951), escocès i fill d'un capellà protestant, va haver de fer front al fulgurant ascens de l'SNP, un partit polític modern, ben preparat i proper al poble. Un partit que ells havien ignorat, i que ara guanyava escons.

L'SNP aconseguí destacar en l'àmbit polític amb el lideratge d'Alex Salmond (1954), líder carismàtic, àgil en la conversa i sempre autodefinit com «un home del poble». És un home senzill amb una visió política impressionant, que conduí el seu partit a la victòria en les eleccions escoceses del 2007 mentre defensava un manifest a favor de la independència. Així doncs, per primera vegada a la història, Escòcia fou governada per un partit polític independentista que ha basat el seu projecte en bastir una nació inclusiva.

La familiaritat especial que existeix en la comunitat escocesa explica l'experiència d'un poble que ha patit força i que ha reaccionat obrint les portes a persones de diversos orígens, i que han trobat casa dins

d'una comunitat que els ha rebut i, en el procés, els ha fet escocesos. Avui dia ser escocès no implica el rebuig als orígens, sinó la consciència i el compromís de treballar plegats, respectant els valors que defineixen un poble escocès amb objectius comuns.

L'acollida dels nouvinguts es basa en mantenir l'estimació pel seus orígens però també la disposició d'aprendre a estimar el seu nou país. És d'aquesta manera que l'estimació progressiva, el sentiment de comunitat i la preocupació per una integració ben feta, resulten ingredients essencials del projecte nacional escocès. Escòcia s'ha preocupat molt de la força de la solidaritat, recordant aquells moments en que fou menys tinguda per un *establishment* anglès que sovint l'havia tractada com a inferior, menys culta i analfabeta.

L'Escòcia moderna està influïda per una transformació notable, iniciada als anys 1970, d'una economia tradicionalment dependent de la indústria pesada i dels mercats «imperials» vers una economia guiada pels mercats globals. De sobte fou més difícil identificar les diferències entre les

Per primera vegada a la història Escòcia és governada per un partit polític independentista, que basa el seu projecte en bastir una nació inclusiva

classes socials i Escòcia esdevingué una societat més oberta, moderna i amb una mobilitat social ascendent. En aquest context, la raó clau de l'ascens del nou nacionalisme escocès té a veure amb el gran esforç de la societat escocesa de cara a promoure l'accés a l'educació de sectors marginats de la ciutadania que llavors no havien pogut gaudir dels mitjans educatius necessaris per tal d'incorporar-se a la vida laboral, per valorar i conrear la cultura i l'educació que, durant segles només existien a les mans dels privilegiats. ■

ESTUDIS EUROPEUS

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

 Centre
Maurits
Coppieters

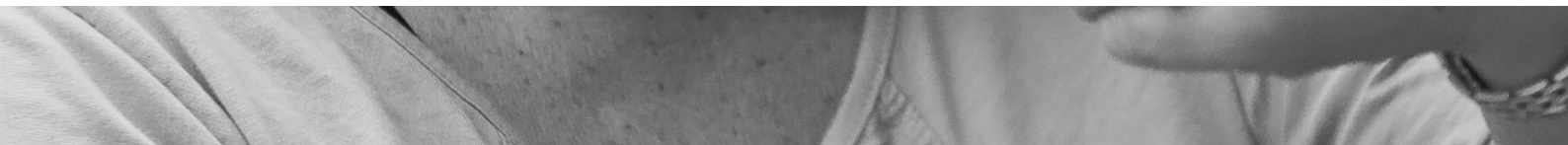
fòrum

Mercè Barceló

“L’independentisme és una reivindicació
de més democràcia, no de més nació”

Una conversa amb Ester Capella

La nació és un concepte intrínsecament lligat a l'estat modern, perquè té a veure amb els sincronismes i asincronismes entre la condició d'estat i la pertinença a una comunitat. Se sustenta l'independentisme a Catalunya en el fet de ser una nació diferent a l'espanyola per justificar l'objectiu d'ésser un estat independent?

En reflexionen dues dones que han estudiat a fons les implicacions del nacionalisme a la societat catalana i en la construcció de l'Estat espanyol com són la catedràtica de Dret Constitucional a la UAB Mercè Barceló (Barcelona, 1962) i l'advocada i diputada d'Esquerra Republicana al Congrés dels Diputats Ester Capella (La Seu d'Urgell, 1963). Amb elles intentem treure l'entrellat sobre com es vertebrava el substrat nacional d'un nou estat al segle XXI.

Pilar Carracelas > Darrerament alguns partits polítics utilitzen la paraula «nació» com un concepte passat de moda i, fins i tot, pejoratiu. Penseu, efectivament, que és un concepte obsolet? Què és per vosaltres una nació i quin pes hi té avui dia a la política?

Ester Capella > Per mi una nació és el fruit d'una actitud volguda de la ciutadania de pertànyer a una comunitat nacional que té uns trets característics que al llarg de la història s'han mantingut —una llengua, una cultura, unes institucions pròpies, vocació i voluntat de ser estat perquè vol donar resposta a les necessitats de la seva ciutadania. S'utilitza de forma pejorativa volgutament, per vincular-lo amb els moviments feixistes dels anys trenta del segle XX, perquè probablement veuen amb por l'apoderament de la ciutadania per poder decidir i dissenyar en quina comunitat vol viure.

Mercè Barceló > Penso que davant de les dues grans definicions de nació que hi ha, la subjectiva i l'objectiva, les dues segueixen essent perfectament vàlides. La subjectiva seria la voluntat de considerar-se

comunitat política, subjecte polític, i l'objectiva, que es basa en una sèrie de dades com les que ha dit l'Ester —llengua, cultura, història comuna... En el cas català és claríssima la voluntat subjectiva. La sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut del 2010 va ser rebutjada majoritàriament pels nostres conciutadans perquè era evident que es negava Catalunya com a subjecte polític, i els ciutadans se'n consideraven, subjectivament. I perquè se'n consideraven, independentment de quin partit votessin, i fins i tot de considerar si tenien trets objectius per considerar-se nació, pensaven que tenien dret a decidir què volien ser, que tenien dret a decidir el seu futur.

Ester Capella > Hi ha una sentència que diu una cosa i la gent en pensa una altra. Perquè existeix una vinculació de cadascun dels individus a una comunitat, a una realitat social, a la qual tu et sents capaç de fer-hi aportacions i de canviar les coses. En aquest sentit, hem de tornar la política a l'eix principal que és el ciutadà. I no podem fer-ho des d'un estat construït des de dalt —com aquells amb els quals ens volen comparar— sinó des d'un estat de

Barceló > Nosaltres no veiem en Espanya un enemic, només li demanem que ens vegin com a gent adulta

baix a dalt. La prova n'és, no només la mobilització ciutadana, sinó també aquest enriquiment del debat polític. La nació, en el cas de Catalunya, és un col·lectiu al qual et vincules com a ciutadà per assolir el canvi social, per canviar una situació que no ens agrada, i que a l'Estat al qual pertanyem no es pot fer.

Mercè Barceló > Això no va lligat necessàriament al fet que ens sentim vinculats als nostres ancestres com suggeriria la concepció objectiva de la nació, sinó que va lligat directament al principi democràtic. Entenem que som una comunitat política que democràticament vol exposar la seva voluntat, en un sentit o un altre, seguint lligats a Espanya o deslligant-nos d'Espanya, perquè és a nosaltres mateixos a qui ens sentim vinculats per fer-ho.

Pilar Carracelas > Heu parlat del nacionalisme concebut des dels estats, de dalt a baix, per reforçar la correspondència entre la identitat nacional i estatal. A qui ens referiríem a l'actualitat?

Mercè Barceló i Ester Capella > Espanya, per exemple.

Mercè Barceló > Espanya promou un nacionalisme excloent que es remet sempre a uns ancestres, i indiscutiblement només a uns. Un nacionalisme que no és plural i que li fa nosa tot allò que no és com ell mateix. L'enemic extern del qual sempre es parla quan es fa referència al nacionalisme, ells l'han trobat dins del seu estat per reforçar la seva identitat nacional.

Pilar Carracelas > Però des de moltes instàncies de l'Estat espanyol es diu que els que busquen un enemic extern són els catalanistes

Mercè Barceló > Nosaltres no veiem en Espanya un enemic, només li demanem que ens vegin com a gent adulta, que es considera un subjecte polític que vol decidir què fer amb el seu futur.

Pilar Carracelas > Una resposta habitual a aquest clam de voler decidir què ser de grans és que si totes les nacions que hi ha a Europa ho fessin, seria una Europa de 100 estats.

Ester Capella > Sempre havia pensat que s'anava a l'Europa de les regions, dels pobles, que les diferèn-

cies, per petites que fossin, formaven aquesta gran Europa diversa, plural, capaç de donar resposta a les necessitats dels ciutadans i les ciutadanes. En aquests moments, Europa no dona resposta a les necessitats dels ciutadans, perquè el que la uneix no és això sinó la voluntat dels estats de controlar-la, per decidir i condicionar les polítiques. Aleshores quan tenim un problema real, com està passant amb els refugiats, amb el gran frau fiscal, en lloc d'unir-nos per resoldre'l, som incapaços de donar-hi resposta. Europa ara és incapaç d'entendre el seu rol, a través de la paraula, el diàleg, i la capacitat d'incloure. Va a moltes velocitats, generant ciutadans de primera, ciutadans de segona i ciutadans exclosos.

Mercè Barceló > L'Europa dels grans estats interessa al poder financer perquè com més gran és un estat menys control exerceix. Per aquest motiu no interessen els estats petits, perquè apropen el poder a la ciutadania i aquesta està a prop del poder.

Ester Capella > Per això no els va costar gens acceptar la reunificació alemanya, que s'emparava en el dret de l'autodeterminació. Perquè

**Capella > La nació, en el cas de Catalunya,
és un col·lectiu al qual et vincles com a ciutadà
per assolir el canvi social**

per ells significava encara més poder i més fortalesa. En canvi els costa molt d'acceptar la divergència dels països petits, com va passar amb Grècia. Mentre la governaven partits amb idees que no molestaven els que tallen el bacallà a Europa, ningú no va intervenir a la seva política, però quan els nous dirigents van esdevenir una pedra al ronyó, aleshores van intervenir i els van pressionar. Penso que això és anar a contracorrent del que està passant al món, que la ciutadania s'està apoderant, des de baix. És clar que arran d'això al món també passen coses rares, com que guanyi Trump. Però són fets puntuals que no han d'impedir la lectura general que hi ha moviments socials que creixen i que fan que les coses canviïn.

Mercè Barceló > A Catalunya som punta de llança en aquest sentit. I per això no agradem a Europa, a l'Europa dels Junckers i dels Tusks.

Pilar Carracelas > Però aquesta anàlisi no s'està fent on s'hauria de fer, que seria al Parlament i al Congrés dels Diputats, perquè el mateix Tribunal Constitucional en prohibeix els debats. No es fa un debat sobre si som nació objectiva o no, si tenim o no dret d'autodeterminació, més enllà del que digui la Constitució. Per què a altres països costa menys? Per què al Regne Unit o al Canadà el nivell del debat permet parlar de *nations* en referència al Quebec o a Gal·les, Escòcia i Irlanda del Nord?

Mercè Barceló > Tampoc hem d'idealitzar el que passa fora, tampoc ha estat tan fàcil. Al Quebec han votat dos cops i han perdut, l'Estat els ha fet una llei —l'Acta de la Claredat— i ells n'han fet una altra —la Llei sobre l'exer-

**Barceló > La nació catalana la concebo
en el present: una comunitat política
amb capacitat de decisió sobre el seu futur**

cici dels drets i prerrogatives fonamentals del poble quebequès i l'Estat del Quebec, coneguda com la Llei 99—, totes dues contradictòries. Crec que l'Estat espanyol neix amb un peu fals, que és d'una oligarquia que va imposar una cultura determinada, la castellana, i no va tractar com a iguals altres nacions que s'integraven a l'Estat. Qualsevol estat que neix de la imposició i de les armes ho té difícil en aquest sentit. O ho fa «bé», com va passar a França, que s'ha carregat totes les nacions que hi havia al seu substrat, o en surt un projecte feble. I Espanya neix dèbil sense suport d'una classe burgesa —cosa que a França sí— i, per tant, aparell econòmic. La burgesia no era la seva, sinó precisament la d'una nació a la qual volien assimilar i per tant mai van poder imposar-se del tot, ni Catalunya, en aquest cas, va poder ser lliure del tot. No han tingut, doncs, convicció en un estat plurinacional, mai. I no van fer com França perquè no van poder.

Ester Capella > I no oblidem que l'Estat espanyol no ha fet mai cap revolució. Ni econòmica, ni social, ni burgesa. Revolucions que a d'altres estats han ajudat a assumir els principis democràtics. La prova és que a la Constitució l'única nació que entenen és l'espanyola, i aquesta va ser la batalla campal. I les altres nacions les defineixen com una nacionalitat, de forma pejorativa, succedanis d'una «gran nació» que pensen que només pot ser una.

Mercè Barceló > A la Constitució hi ha clarament una cultura que s'autoproclama superior.

Ester Capella > És un exercici de supremacisme pur, d'incapacitat d'entendre la diferència i la diversitat.

Barceló > Si vols una societat més igualitària has de corregir des de l'administració les desigualtats de base, és a dir, s'ha de redistribuir la riquesa

Perquè perden el control. I és un error, perquè sóc perfectament capaç d'entendre quan em diuen «yo me siento muy español y orgulloso de sentirme español». I jo penso «només faltaria». Ho respecto totalment. Perquè això consisteix a entendre que l'altre es pugui sentir diferent a tu. Ara, això ha de ser recíproc. Però el problema és cultural, històric... I se soluciona mirant més enllà de la teva pròpia visió. Perquè justament quan diuen que «el nacionalisme» es cura viatjant, ho diuen a gent que és molt viatjada i molt llegida, i es caracteritza per entendre la nació de forma moderna: a banda de reivindicar aquesta nació històrica, perquè és nostra i existeix, reivindicuem aquesta voluntat, més enllà de trets objectius, de constituir-te en comunitat per a canviar les coses.

Mercè Barceló > La nació catalana la concebo en el present. Digues-li nació, digues-li considerar-se part d'una comunitat política amb capacitat de decisió sobre el seu futur com a comunitat.

Pilar Carracelas > Els independentistes han deixat de ser nacionalistes?

Mercè Barceló > És que l'independentisme és una reivindicació de més democràcia, no de més nació. No reivindico parlar més català ni reforçar trets que ens fan nació en el sentit objectiu. Reivindico el present, reivindico decidir, i això és democràcia.

Ester Capella > Entenc que hi hagi gent que es pugui sentir nacionalista, però és un terme pel qual mai m'he sentit concernida. Sóc independentista perquè per mi la independència és un instrument per arribar allà on vull arribar, que és una república en un espai físic al qual hi viu gent i que serveixi per donar respostes a les necessitats de la ciutadania. Perquè venim d'un Estat que no les dona i no ens reconeix com el que volem ser.

Mercè Barceló > Ens té enquistats com una minoria permanent que mai pot decidir dins del propi Estat.

Pilar Carracelas > Com s'articularia la nació catalana en un estat independent?

Mercè Barceló > Òbviament tenim una realitat diferent dins de Catalu-

nya que és la Vall d'Aran, i hem de reflectir-la a la Constitució. Ara bé, Catalunya no tindrà una situació tan complexa com Espanya per articular un estat perquè l'Estat espanyol són diverses nacions, i Catalunya és un país petit. Però hem de pensar en la diversitat que tenim i que tindrem, en les llengües i cultures que incorporarem.

Ester Capella > A nivell territorial, una Catalunya independent, com diu la Mercè és un país petit que probablement no presentarà la complexitat que té Espanya, tot i que, personalment reivindico la nació completa, els Països Catalans, i això presentaria una major repte d'enginyeria institucional, en forma d'estat federal o confederal, per exemple. Però a nivell del Principat, caldrà buscar formes d'incidència als processos legislatius d'arreu del territori que no seran a tants nivells.

Mercè Barceló > A Suècia, per exemple, no els ha fet falta federalitzar l'estat, perquè han potenciat el paper dels municipis a la presa de decisions. A Catalunya els municipis són els ens des d'on es pot potenciar part del poder polític, perquè a més en

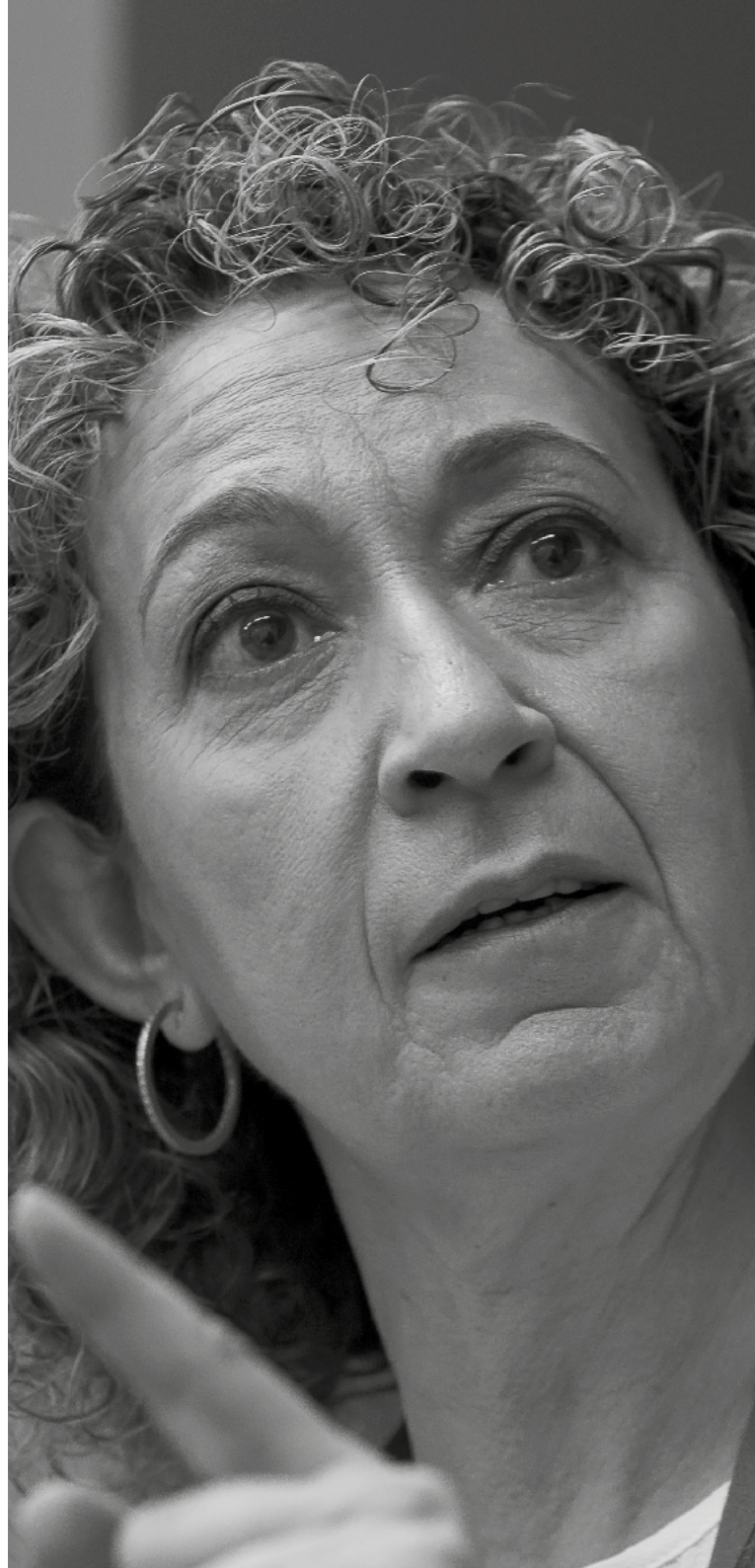
Capella > La independència és un instrument per donar respostes a les necessitats de la ciutadania

tenim una tradició molt forta. De fet, als moments difícils són els municipis els que han aguantat dempeus el país.

Ester Capella > Tots els drets que es poden exercir de forma clara, directa, dels quals ningú dubta que les administracions els han de prestar, van néixer en el si del municipalisme, perquè és l'administració més propera al ciutadà, la que ha de donar resposta immediata als seus problemes, i se les va empescar en moments determinats per poder fer-ho. Per exemple, en el tema d'atenció a les dones en situacions de violència, si no hagués estat pels municipis, pels ajuntaments, molta xarxa de resposta que tenim en aquests moments no s'hagués pogut donar igual des de les administracions superiors.

Mercè Barceló > L'estat social neix als municipis, la política social l'ha d'exercir l'administració més propera al ciutadà. Per això, a l'Estat espanyol l'estat social no s'ha desplegat ni consolidat; perquè la Constitució i els estatuts establien que estava transferit a les comunitats autònomes, i quan des de l'Estat els han tallat l'aixeta, adeu estat social.

Ester Capella > I aquí, en canvi, s'ha estat capaç de donar cobertura al ciutadà per mitjà de les xarxes municipals i els consorcis, tot i que de vegades no puguem arribar a tot. Per exemple, en la qüestió de l'habitatge no s'ha arribat a més des d'aquest nivell perquè la poca capacitat d'incidència legislativa t'impedeix que puguem donar resposta a les necessitats que s'han originat amb la crisi. I ens ha passat amb totes les lleis aprovades al Parlament de Catalunya recorregudes pel Tribunal Constitucional.

Barceló > Espanya ha trobat l'enemic extern dins del propi estat per reforçar la seva identitat nacional

Pilar Carracelas > Creieu que aquesta és la clau de volta per a generar adhesió a la nació catalana per part de la gent nouvinguda?

Ester Capella > És que la gent que migra a Catalunya se sent preocupada pel que passa aquí, i nosaltres sempre hem viscut fenòmens migratoris. I als estats moderns hi ha d'haver aquesta voluntat de voler incidir en el que passa allà on vius. Perquè al final, si tu pagues impostos, vols prendre decisions sobre en què es fan servir aquests diners i, per tant, el fet de pagar impostos ha d'anar vinculat als drets civils. I a la futura constitució catalana s'ha d'establir una manera perquè els nous també participin en la presa de decisions del nou estat. La democràcia i la política passen per aquí. Podem parlar de la temporalitat, quants anys han de passar perquè algú pugui estar vinculat prou profundament a la comunitat... Però no podria entendre que algú que acaba d'arribar aquí, que treballa i paga impostos, no tingui cap mena de capacitat de decisió, sigui per la via que sigui, de la política educativa del col·legi on porta els seus fills, per exemple.

Mercè Barceló > Hi ha països com el Canadà que en són un exemple. No només tenen una gran tolerància pel nouvingut —tot i que tolerància és una paraula que no m'agrada perquè sembla que sigui una cosa obligada, com si haguessis de «suportar» l'altre—, sinó que també li donen els estris econòmics per exercir els seus drets civils. En canvi a França, amb les *banlieues*, o aquí, amb els barris d'immigrants a la dècada de 1960, es trenquen societats. Has d'integrar el territori i donar els estris

Capella > La constitució catalana s'ha d'establir de manera que els nouvinguts també participin en la presa de decisions del nou estat

econòmics per fer-ho. I això és la república social que volem construir.

Ester Capella > Sí, a Barcelona penso que hem aconseguit equilibrar territorialment tots els fluxos migratoris i hem corregit errors que s'havien fet en el passat, amb inversió pública als barris, habitatge, educació, tant pels que ja hi eren com pels que arriben, i grups de treball conjunts perquè tothom es conegui.

Mercè Barceló > És que si vols una societat més igualitària a nivell real, no només formal —perquè això que tots som iguals davant de la llei és un concepte decimonònic—, has de corregir des de l'administració les desigualtats de base, perquè la gent nouvinguda tingui de forma efectiva els mateixos drets que la gent que ja vivia aquí. I això vol dir poder anar a les mateixes escoles, viure als mateixos barris, fer activitats similars... Cosa que no es pot fer si no destines recursos econòmics en la gent que arriba, o gent que ja hi era i que té dificultats. S'ha de redistribuir la riquesa de forma real i efectiva.

Pilar Carracelas > De fet, hi ha un nacionalisme no tan basat en els

símbols i en els trets ètnics comuns, sinó en trets que acaben definint un país com l'educació a Finlàndia o la democràcia semidirecta a Suïssa. Penseu que l'Estat català podria promoure una identitat nacional basada en trets d'aquest tipus?

Mercè Barceló > Penso que ja estem en aquest punt.

Ester Capella > Sí, perquè la pàtria és la teva història, i la història no la pots negar, però la gent no en menja. Es pot construir una identitat nacional basada en la democràcia ciutadana, en l'educació, en els valors.

Mercè Barceló > Sí, perquè si no més mires a la pàtria, en el cas de Catalunya, només pots reivindicar un estat propi en base al greuge, i això és el que s'ha fet durant molts anys —amb el peix al cove... Ja s'ha superat aquesta fase i això permetrà obrir l'independentisme i guanyar la República.

Pilar Carracelas > No hi ha millor frase per acabar aquesta conversa, amb aquest canvi de mentalitat cap a una identitat nacional moderna que pugui permetre guanyar la República

Catalana i poder assolir tots aquests canvis socials. Moltes gràcies a totes dues, ha estat molt interessant escoltar-vos. ■

variables

L'Estat espanyol i la confiança en les institucions: un fet generacional

vista prèvia >

El sistema polític a l'Estat espanyol s'ha transformat coincidint amb la darrera crisi econòmica. S'ha trencat el bipartidisme tradicional. Un procés que, com veurem, té molt a veure amb el relleu generacional que estan experimentant l'Estat espanyol i Catalunya i que, al marge de modificar el mapa polític sorgit de la Transició, també va associat a una nova concepció sobre les institucions de l'Estat.

Sergi Cristóbal Jané

Polítleg especialitzat en estratègia política i electoral

sergicristobal.jane@gmail.com

Arran de la crisi econòmica de 2007, a l'Estat espanyol van començar a produir-se una sèrie de canvis que han afectat a la desafecció política i la confiança en les institucions. Des del punt de vista acadèmic, aquest tipus de desafecció es descriu com un desinterès i allunyament per part dels ciutadans de la política,¹ i suposa notables impactes vers la valoració del propi govern i les institucions que vertebran l'Estat. Sobre la teoria ningú dubta que per a un país és molt important que no regni la desafecció política i que les seves institucions estiguin legitimades. Com veurem al llarg del present article, però, la desafecció i la confiança vers les institucions no van sempre de la mà i en el cas espanyol ens dona uns resultats força curiosos que s'expliquen a través del relleu generacional i, en menor terme, el nivell d'estudis de la gent.

Cal tenir en compte que els canvis observats es produeixen en un lapse de temps relativament breu on l'Estat espanyol ha patit un canvi de

sistemes,² passant de navegar entre el «bipartidisme» i el «pluralisme moderat» a un «pluralisme polaritzat» on les noves formacions polítiques sorgides de la fragmentació electoral —i part dels que anteriorment havien participat del consens— li giren l'esquena al Govern o no necessàriament tenen els mateixos interessos.

En aquest article veurem com a l'Estat espanyol, tot i haver estat dominat per dues formacions —PP i PSOE— amb enfocaments diferents vers la ciutadania i la participació política,³ s'ha acabat trinxant el sistema polític tradicional. Per aquest motiu ens servirem de les dades que ha proporcionat el Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS) i l'Eurostat —l'oficina estadística de la Comissió Europea— per crear les variables que ens permetin visualitzar-ho millor.

2 SARTORI, *Parties and Party Systems*.

3 VERGE, «Modelos alternativos de participación ciudadana en los partidos políticos españoles: un estudio del PSOE, el PP e IU».

1 DI PALMA, *Apathy and Participation. Mass Politics in Western Societies*.

L'interès ha anat a l'alça

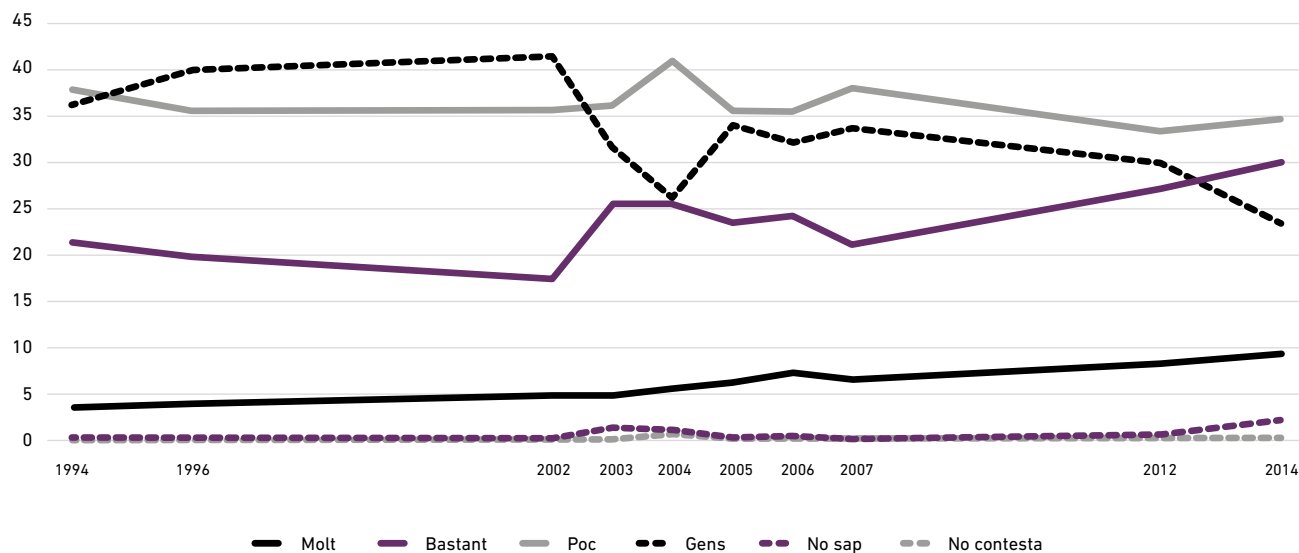
Com hem assenyalat a l'inici d'aquest article, tradicionalment la desafecció política es mesura amb el desinterès i l'allunyament que té la ciutadania vers la política. Si fem un cop d'ull al gràfic 1, observem que des de 1994 fins a 2014 l'interès per la política a l'Estat espanyol ha anat canviant de mica en mica. Així, aquells que el 1994 se sentien molt interessats per la política han passat del 3,7% al 9,4%. Per contra, en el mateix període de temps, aquells que deien sentir-se gens d'interessats en política han passat del 36,2% al 23,4%; els poc interessats han passat del 38% al 34,7%. Una tendència positiva que crida l'atenció sobre aquells que es declaren bastant interessats en la política —del 21,4% al 30,1% entre 1994 i 2014. En definitiva, el que s'observa a l'Estat espanyol és que, a dia d'avui, els ciutadans són força apàtics a nivell polític, però menys que fa vint anys. A més s'observa que la crisi econòmica —i política— no ha tingut efectes negatius en l'interès.

La confiança vers les institucions la podem analitzar i serialitzar de

A l'Estat espanyol els ciutadans són força apàtics a nivell polític, però menys que fa vint anys

Gràfic 1

Evolució de l'interès en la política, 1994-2014 (%)

Font: CIS, 1994-2014.

moltes maneres. En el nostre cas, hem agafat les dades que el CIS ha recopilat durant els darrers anys i a partir d'allà hem creat les variables que ens permeten visualitzar el seu suport més nítid. D'aquesta manera, amb els gràfics que hem creat podem veure com evoluciona la confiança al llarg dels anys, obtenint una imatge més nítida dels canvis viscuts.

La confiança en les institucions marca un punt i a part

Si fem un cop d'ull al gràfic 2, observem molt clarament que hi ha dos tipus d'institucions: aquelles que al llarg del temps es mantenen intactes o, fins i tot, pugen en el seu suport i aquelles que es van enfonsant. Entre aquelles que van pujant o es mantenen, trobem a les

Forces Armades i la Policia, mentre que aquelles que baixen són la Monarquia, el Govern i el Tribunal Constitucional. Del primer grup, observem com la confiança vers la Policia passa del 39,3% al 45,1% entre 2006 i 2015, mentre que en el cas de l'Exèrcit la tendència va del 32,7% al 39,7% en el mateix lapse de temps. Respecte al grup d'aquelles que baixen, veiem com la Monarquia

La mala situació política interna no sols ha afectat a les pròpies institucions estatals, sinó que també ha fet que la confiança vers les institucions europees s'enfonsi

fa un descens espectacular, passant d'una confiança del 33,9% al 25,9% entre 2006 i 2015. Durant la mateixa franja de temps la confiança vers el Govern es va desplomar, passant del 19% al 8,5%. Per últim, la variació del Tribunal Constitucional és la més lenta i discreta de totes, passant del 19% al 9,6% en nou anys.

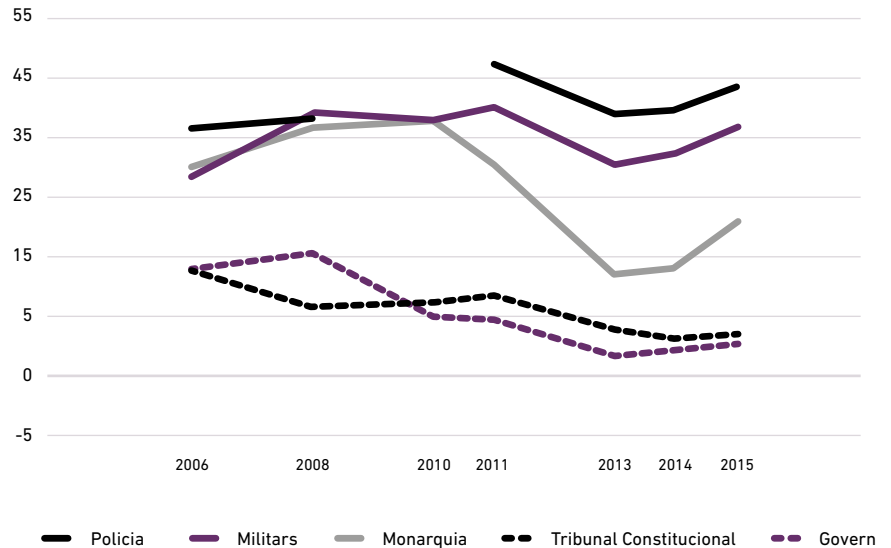
La desconfiança vers les institucions també es trasllada a l'exterior

Una de les principals conseqüències de la crisi econòmica —i de les pertinents crisis polítiques— que han trobat els politòlegs⁴ és que la confiança vers la UE ha decaigut al mateix ritme que ho feia la confiança en el Govern. La mala situació política interna, per tant, no sols ha afectat a les pròpies institucions estatals, sinó que també ha fet que la confiança vers les institucions europees s'enfonsi. Conseqüentment, s'observa un replegament vers les institucions foranes fruit de la desconfiança que es té de les pròpies.

4 ARMINGEON i CEKA, *The loss of trust in the European Union during the great recession since 2007: The role of heuristics from the national political system*.

Gràfic 2

Confiança en les institucions, 2006-2015 (%)

Font: Elaboració pròpia en base a les dades del CIS.

A partir de les dades proporcionades pel CIS i l'Eurostat hem pogut veure com aquesta tendència es feia palesa des del 2000, mesurant la confiança en la UE i la desconfiança en el Govern. El gràfic 3 ens mostra que, a mesura que la gent desconfiava més del Govern espanyol, la confiança vers la UE es desplomava. Així, entre 2000 i 2014, observem trajectòries inversament proporcionals: en aquell

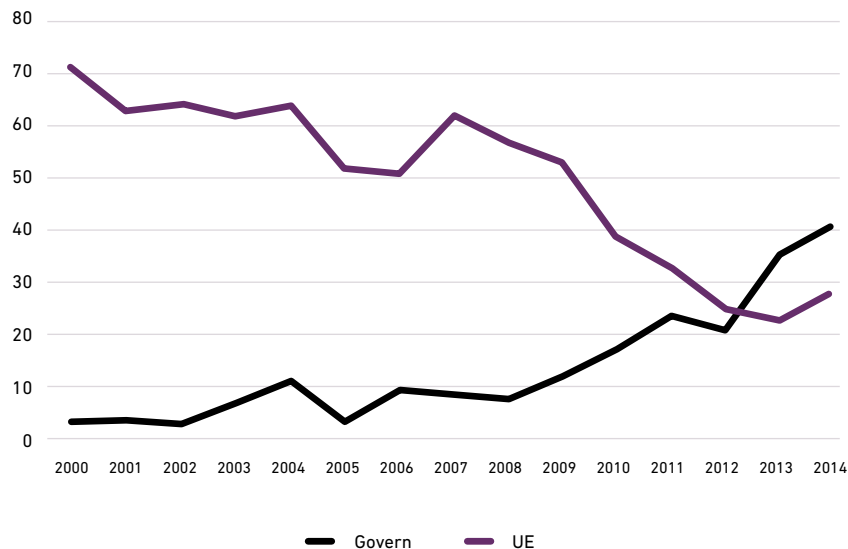
període de temps la confiança vers la UE va descendint del 71% el 2000 fins al 28% el 2014, amb especial èmfasi a partir de l'esclat de la crisi econòmica del 2007. Pel que fa la desconfiança en el Govern, la tendència és que aquesta cada vegada sigui major, passant del 3,4% el 2000 al 40,6% el 2014.

Les dades presentades pel CIS i l'Eurostat van en la línia amb el que es

En el cas espanyol veiem un comportament clarament afectiu a l'hora d'avaluar la Guàrdia Civil, la Policia Nacional i les Forces Armades, però un d'utilitari amb les seves institucions polítiques

Gràfic 3

Desconfiança en el Govern i confiança en la UE, 2000-2014 (%)

Font: Elaboració pròpia en base a les dades del CIS i Eurostat.

produeix en bona part dels països que entren en crisi, on cal tenir en compte els dos tipus de suport polític a les institucions,⁵ que són l'afectiu —o difús— o l'utilitari —també conegut com específic. El de caire utilitari ens explica que el suport vindrà determinat pels càlculs racionals de

costos i beneficis i, per tant, el seu suport vindrà dels resultats que en derivin d'aquests. Per contra, el suport afectiu es caracteritza per ser molt menys volàtil que l'anterior i es fonamenta en el background cultural del país, i aquest només s'esquerda quan hi ha un shock en el sistema que fa canviar-ne la valoració corresponent. Per tant, en el cas espanyol veiem un comportament clarament afectiu a

l'hora d'avaluar institucions com la Guàrdia Civil, la Policia Nacional i les Forces Armades, però un d'utilitari amb les seves institucions polítiques. Cal dir que el fet més curiós de tot és veure com la Monarquia, que formava part d'aquestes institucions de caire afectiu, ha patit una crisi que l'ha situada en el llinar de les institucions utilitàries, tot convertint-se en una institució desprestigiada.

L'existència d'aquests dos tipus d'institucions ens permet facilitar els motius que expliquen la variació de la confiança en els actors a l'Estat espanyol i elaborar els perfils que, com veurem, evidencien un canvi generacional. Per tant, a continuació agafarem la institució que creiem més representativa de cada divisió —les Forces Armades per a l'afectiva i el Govern per a la utilitària— i la dissecionarem per gènere, nivell d'estudis i edat. Això ens permetrà veure com transcendeix un major interès per la política en un escenari on els ciutadans mostren més apatia vers les institucions.

El gènere trenca barreres

Un dels aspectes més discutits dels darrers anys és la importància del gèn-

⁵ EASTON, *A re-assessment of the concept of political support*.

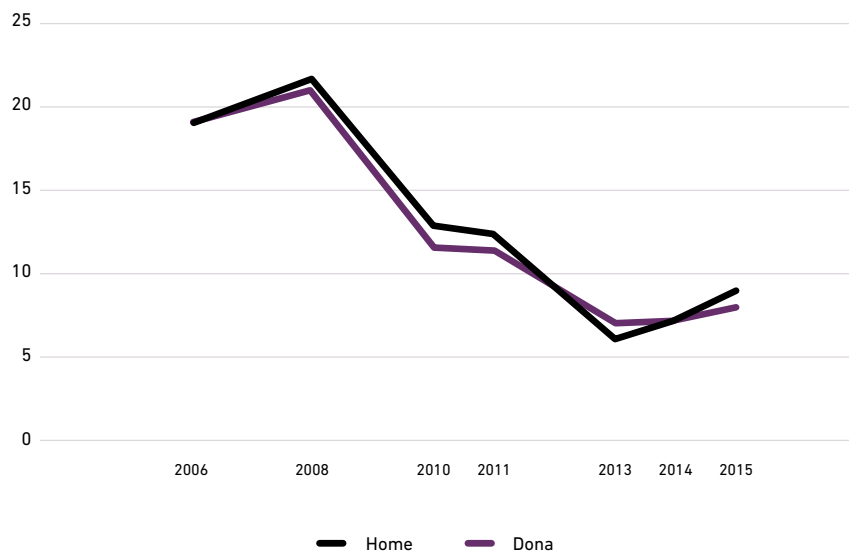
La Monarquia, que formava part de les institucions de caire afectiu, ha patit una crisi que l'ha situada en el llindar de les institucions utilitàries, tot convertint-se en una institució desprestigiada

nera en política. Tradicionalment, les actituds de les dones espanyoles vers la política han estat més conservadores que la dels homes, amb actituds més passives vers la política. No obstant, els darrers anys han canviat i hem pogut veure com les diferències es feien cada vegada més i més petites.⁶ A l'hora d'avaluar la confiança vers el govern —gràfic 4— i les Forces Armades —gràfic 5— s'observa com la tendència general és que les diferències es facin més petites.

En el cas de la confiança vers el Govern observem com les diferències entre homes i dones són mínimes. Totes dues calquen la tendència i s'arriben a sobreposar les unes amb les altres. Si bé les dones són lleugerament més desconfiades que els homes, entre 2006 i 2015 aquest biaix queda totalment trencat, partint del 19% i el 19,1% fins al 9,9% al 8,1% entre homes i dones. Les dades ens permeten veure com, actualment, aquest biaix ja no es pot assenyalar de manera tan pràctica com en el passat, observant-se entre els dos gèneres el mateix tipus de

Gràfic 4

Confiança en el Govern segons el gènere, 2006-2015 (%)

Font: Elaboració pròpia en base a les dades del CIS.

comportament. Així, en ambdós sexes, la confiança vers el Govern es va desplomar per igual a partir del 2008 i encara no s'ha recuperat.

Pel que fa a la confiança vers les Forces Armades —gràfic 5—, la bretxa de gènere és una mica més destacada que en la confiança vers els Govern, però veiem com les dones —assenyalades en el passat com

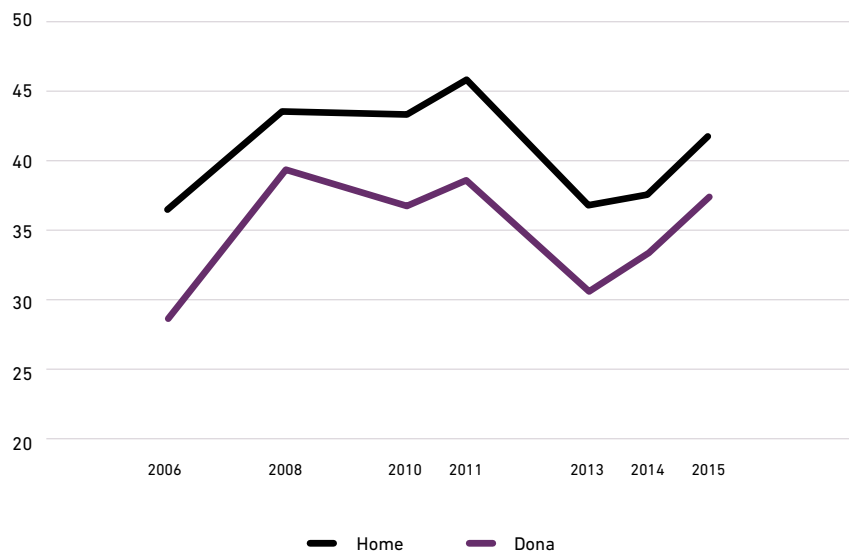
a més conservadores— tenen tendència a confiar una mica menys en les Forces Armades que els homes. Malgrat tot, però, les tendències es repeteixen i no s'observen resultats oposats. Entre 2006 i 2015 la confiança en les Forces Armades per part dels homes passa del 36,8% al 42%, mentre que en el cas de les dones va del 28,8% al 37,6%. D'aquesta manera es dibuixa una mena d'elefant,

6 FRUTOS i GARCÍA, «Mujeres, Hombres y participación política. Buscando las diferencias».

Els darrers anys hem pogut veure com el comportament polític diferencial entre homes i dones es feia cada vegada més i més petit

Gràfic 5

Confiança en les Forces Armades segons el gènere, 2006-2015 (%)

Font: Elaboració pròpia en base a les dades del CIS.

on es pot veure molt clarament com el 2011 és també força dolent per una institució —antigament afectiva— molt valorada pels ciutadans i que calca el shock que es té vers el Govern a partir d'aquell mateix any.

El pes dels estudis

Una de les variables més utilitzades a l'hora d'analitzar la realitat

política és el pes del nivell d'estudis i la importància d'aquests en les valoracions que fan els ciutadans. Si fem un cop d'ull en la confiança que tenen els ciutadans vers el Govern a partir d'aquesta variable —gràfic 6— observem dos fets molt importants: el primer de tots és que la tendència en tots els segments és la mateixa, el segon és que la gent sense estudis dona al Govern

un suport una mica més alt que la resta.

Mentre en els enquestats sense estudis es parteix d'una confiança del 28,4%, en aquells amb estudis secundaris, d'FP o superiors ho fan del 16,6%, 15,8% i 14,3% respectivament. En tots els nivells d'estudis s'arriba al 2015 amb una confiança del voltant d'un 8%, amb l'excepció del 13,6% d'aquells que diuen no tindre'n. Finalment —com en el cas del gènere— es dibuixa de manera clara la tendència negativa a confiar cada vegada menys en el Govern, especialment accentuada a partir del 2011.

Si en el cas de la confiança en el Govern s'observa que aquesta era major entre la gent que no tenia cap mena d'estudis, en el cas de les Forces Armades aquest patró és exactament igual. Així, entre aquells que no tenen estudis —gràfic 7— es parteix d'un suport del 39,9% el 2006, mentre que en el cas de la gent amb estudis secundaris, d'FP i de tipus superior es parteix d'un llindar una mica més baix: del 35,4%, el 27,6% i el 22%. Tot i que la confiança vers la institució «castrense» és una mica més alta el 2015 que el 2006,

novament es dibuixa la petita caiguda que es produeix a partir del 2011, i que coincideix amb el sorgiment del moviment del 15-M i amb l'entrada del PP al Govern central.

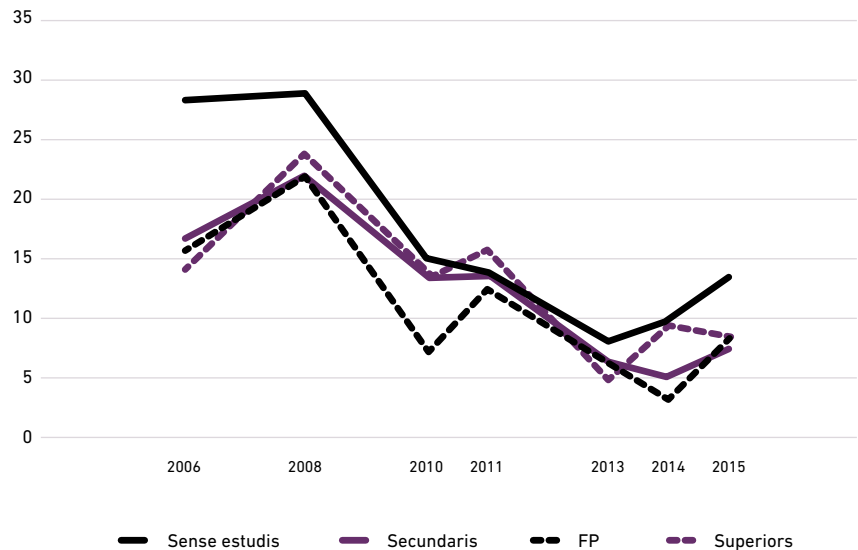
L'edat ho articula tot

Fins ara hem pogut observar com a través del gènere i el nivell d'estudis es configurava la confiança d'un tipus d'institució utilitària —el Govern— i una de caire afectiva —l'Exèrcit. En conseqüència hem pogut observar que les diferències entre homes i dones no es produeixen i les tendències per estudis són similars. El lector d'aquest article es preguntarà molt agudament com l'edat pot marcar el comportament vers la política i les institucions. La resposta té una clau molt important: l'esquerra en el sistema de partits ha fet que les fornades joves votin diferent malgrat tenir actituds similars. Tradicionalment s'observa com les generacions més joves difereixen en les formes de participació política tradicional,⁷ sent

7 MORALES, «¿Existe una crisis participativa? La evolución de la participación política y el asociacionismo en España».

Gràfic 6

Confiança en el Govern segons el nivell d'estudis, 2006-2015 (%)

Font: Elaboració pròpia en base a les dades del CIS.

menys actives en partits però més en associacions.

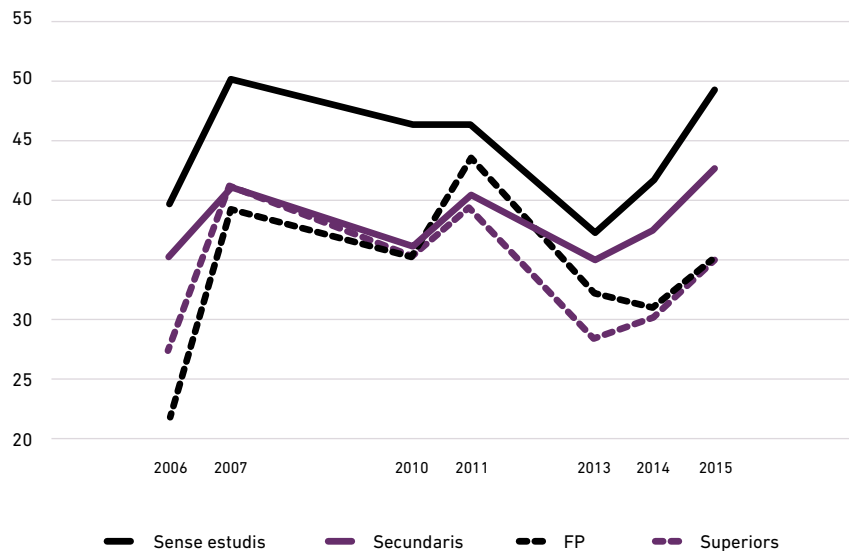
El factor edat, com veurem a continuació, és l'autèntic articulador de la política espanyola juntament amb la formació. Pel que fa a la valoració del Govern —gràfic 8—, podem observar com la franja més gran de població és la que té tendència a confiar més en el Govern. D'aquesta

manera, la confiança va del 22,7% el 2006 al 15,5% el 2015. No obstant, crida l'atenció com la generació que va dels 18 als 25 anys passa de ser la segona generació en donar més suport al Govern —amb un 20,8% el 2006— a la segona per la cua —un 4,5% el 2015. Aquest fet s'entén si fem un cop d'ull als canvis de govern que ha patit l'Estat espanyol i sota quines franges d'edat se sostenen

Les onades més joves són crítiques amb les institucions sense arribar a trencar amb les generacions anteriors, però el seu malestar es reproduceix a través d'un comportament polític diferent

Gràfic 7

Confiança en les Forces Armades segons el nivell d'estudis, 2006-2015 (%)

Font: Elaboració pròpia en base a les dades del CIS.

els diferents partits. Malgrat les diferències generacionals, la confiança en el govern cada vegada ha estat menor en tots els segments analitzats.

En el cas de la confiança vers les Forces Armades en base a l'edat —gràfic 9—, es dibuixa de nou el patró explicat anteriorment: la franja

d'edat dels majors de 65 anys és la que confia més en la institució, seguida de la franja dels 18 als 25 anys. Novament cal assenyalar com la confiança decau a partir de 2011, amb una excepció: entre la franja més jove —la dels 18 als 25 anys— s'observa un petit repunt que pren més força que la resta de segments.

Si retrocedim de nou en la definició clàssica que es fa de la desafecció política i la segmentem per grups d'edat —gràfic 10—, observem de seguida que entre els majors de 65 anys —aquells que van patir el franquisme i es van socialitzar amb ell—, tenen molt poc interès vers la política. La franja anterior, socialitzada al final de la dictadura, té un rol més actiu i els seus nivells s'apropen als de la resta. Cal destacar que les franges dels 35 als 44 anys i dels 45 als 54 anys, que es van socialitzar durant les èpoques de grans canvis socials entre final dels anys 1970 i principi dels anys 1990, tenen actituds gairebé idèntiques i destaquen per estar bastant interessades en política. L'autèntic canvi de tarannà s'observa en fer un cop d'ull entre la franja dels 18 als 24 anys amb la dels 25 als 34, on el segment més jove de tots mostra un percentatge elevat de bastant interès i la seva passivitat absoluta vers la política és menor (13,1%).

Una tendència molt similar també la trobem quan analitzem l'assistència a les manifestacions —gràfic 11. Aquí els nascuts als anys 1990 i final dels anys 1980 tenen un rol

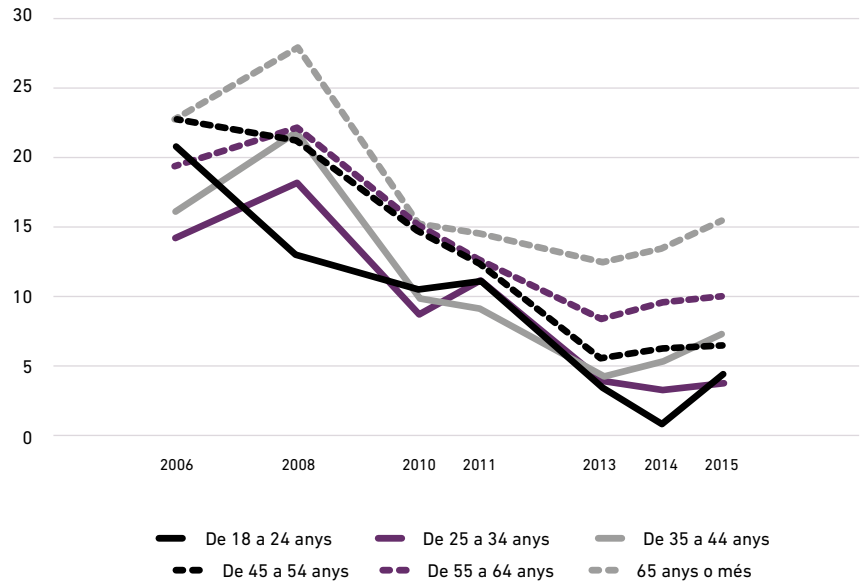
**El PP té un 39,56% dels votants majors de 65 anys,
el que representa un 53,95% si tenim en compte
la franja que va dels 55 als 64 anys**

força actiu pel que fa a assistència a les manifestacions —per sobre del 25%—, mentre que aquells que van néixer entre els anys 1970 i principi dels anys 1980 destaquen per haver-ho fet en el passat. Per últim, les darreres franges d'edat socialitzats als anys 1970 —que avui tenen entre 55 i 64 anys— i aquells que són majors de 65 anys i tenen un rol molt més passiu, destacant aquests darrers (50,1%) per no voler participar mai en cap manifestació.

Si ens traslладem a la dicotomia entre les formes de participació clàssica i les formes de participació més modernes —gràfics 12 i 13— els contrastos entre les generacions més joves i les generacions més grans es fan notar més. Una interacció clàssica com l'assistència a un míting polític desperta força passivitat entre el jovent —el 47,7% no ha participat en política, però ho podria fer— i antipaties entre els majors de 65 anys —el 59,8% no ha participat en política ni participaria molt. D'aquesta manera, entre els nascuts als anys 1940 i els nascuts als anys 1990 observem que la seva apatia política —poden participar,

Gràfic 8

Confiança en el Govern per edat, 2006-2015 (%)

Font: Elaboració pròpia en base a les dades del CIS.

però no volen— és diferent i les generacions més joves no volen participar malgrat admetre tenir les eines suficients per fer-ho.

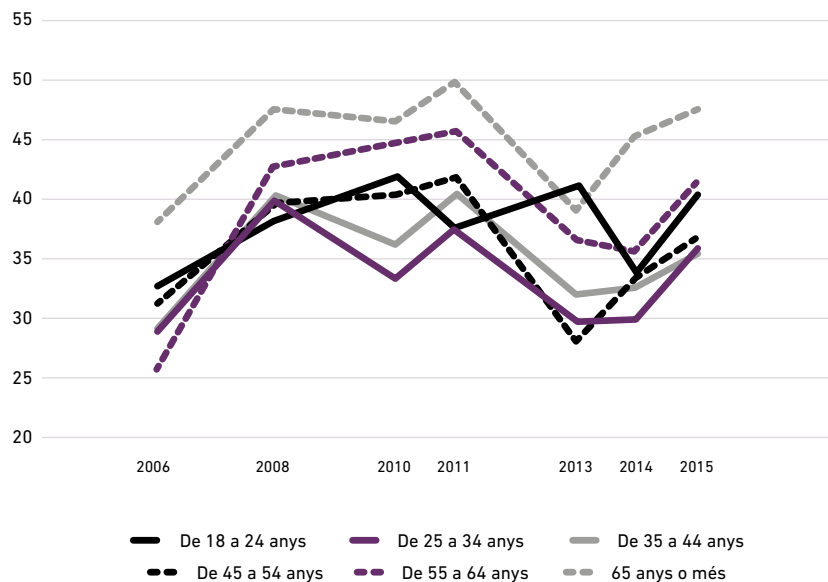
Aquest comportament diferenciat dels joves es veu quan posem el focus sobre com expressar la seva opinió a internet —gràfic 13. Així com en el cas de l'assistència als mítings

no participen però ho podrien fer, el jove dels anys 1990 —la franja dels 18 als 24 anys— tenen un rol més actiu. En conseqüència es dibuixa un votant més jove que no difereix exageradament a l'hora d'analitzar les institucions, més interessat en política i que prefereix noves maneres de participació en comparació a la política tradicional.

Un 27,84% dels votants socialistes són majors de 65 anys que, sumats a la franja dels 55 als 64 anys, s'enfila al 49,25% dels votants

Gràfic 9

Confiança en les Forces Armades per edat, 2006-2015 (%)

Font: Elaboració pròpia en base a les dades del CIS.

Els partits: la vàlvula d'escapament generacional que permet entendre la desafecció amb les institucions

Una de les coses que hem vist al llarg de la nostra anàlisi és que a dia d'avui el gap per gènere es troba gairebé desaparegut i que el nivell d'estudis no sembla indicar diferències crucials entre uns i altres

ciutadans per avaluar les institucions. La realitat, però, és més complicada: el major interès en la política i la confiança en les institucions és una qüestió purament generacional, marcada pel relleu de les fornades més joves i la finestra d'oportunitat que ha simbolitzat la crisi econòmica i l'esquerdament del sistema de partits. De manera més simple: les onades

més joves són crítiques amb les institucions sense arribar a trencar amb les generacions anteriors, però el seu malestar es reproduïx a través d'un comportament polític diferent.

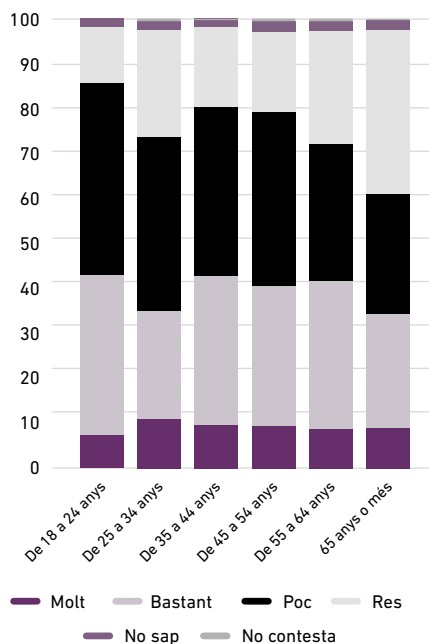
Mitjançant l'enquesta 3080 d'abril de 2015 del CIS hem pogut creuar les dades per clarificar aquests perfils i veure com es comporten. A més, hem pogut afegir les dades d'Esquerra Republicana i de Convergència —actual PDeCAT— les quals ens han permès veure com de diferents són vers els partits espanyols.

Si fem un cop d'ull a la confiança en el Govern versus en les Forces Armades —gràfic 14—, veurem com s'ordenen les preferències entre les diferents formacions polítiques. D'aquesta manera, els principals partits de dretes, PP i C's, són els que tenen una major confiança en les Forces Armades, amb un 71,5% i un 50,9%. Molt a prop els segueix el PSOE (44,9%) i de manera més allunyada Podemos (25,9%). En comparació, Esquerra (3,8%) i el Convergència (12,4) tenen uns nivells de confiança vers l'Exèrcit que són nuls, demostrant-se dos «demos» diferents. Pel que fa al Govern, els votants del PP (33,5%) són els que hi

Podemos i C's tenen molt poc pes entre els majors de 55 anys, acumulant respectivament només el 25,53% i el 19,99% dels seus votants

Gràfic 10

Interès en la política per edat, 2014 (%)

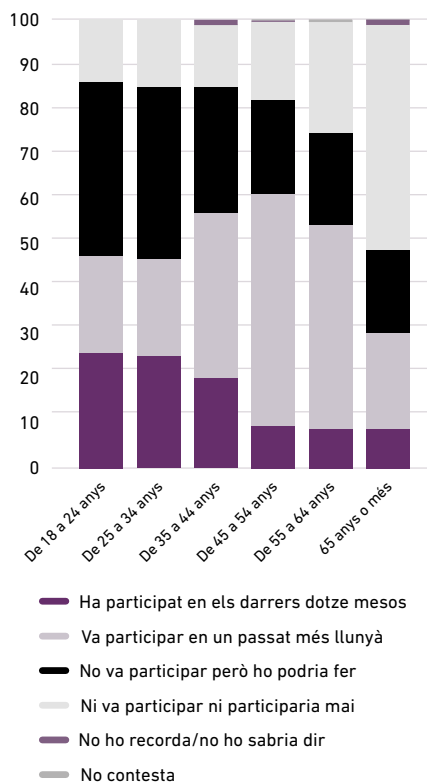
Font: Baròmetre 3020 de març de 2014.

confien més, mentre que la resta de partits són realment escèptics.

Si fem un cop d'ull a la segmentació a través de l'edat —gràfic 15— observarem com els perfils acaben d'especificar-se una mica més, amb formacions com el PP i el PSOE,

Gràfic 11

Assistència a manifestacions per edat, 2014 (%)

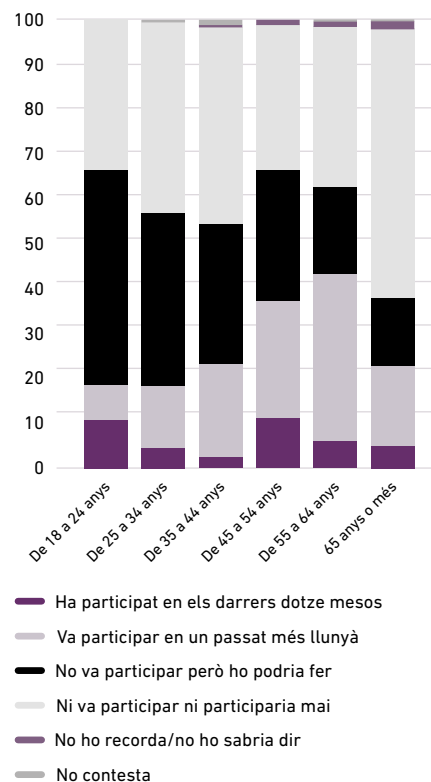

Font: Baròmetre 3020 de març de 2014.

que se sostenen principalment per les franges d'edat més grans. Així, els populars tenen un 39,56% dels votants majors de 65 anys, el que

Gràfic 12

Assistència a mítings o actes polítics per edats, 2014 (%)

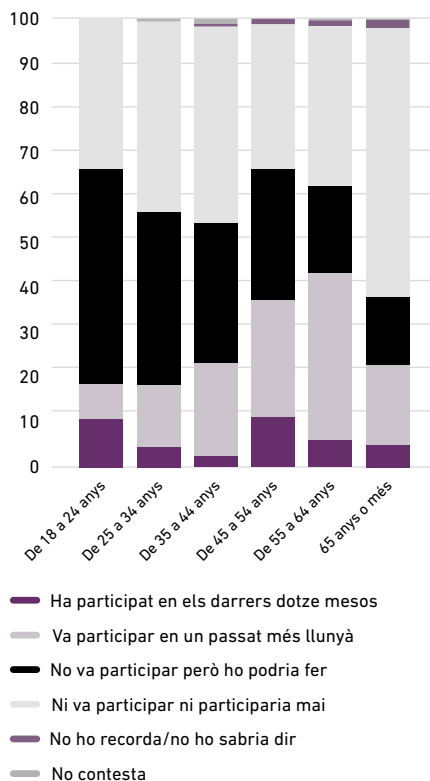
Font: Baròmetre 3020 de març de 2014.

representa un 53,95% si tenim en compte la franja que va dels 55 als 64 anys. En el cas del PSOE el patró és molt similar: un 27,84% dels votants

**Un 43,37% dels votants convergents són majors de 65 anys,
un 53,01% si tenim en compte els majors de 55 anys**

Gràfic 13

Comportament polític a internet per edat, 2014 (%)

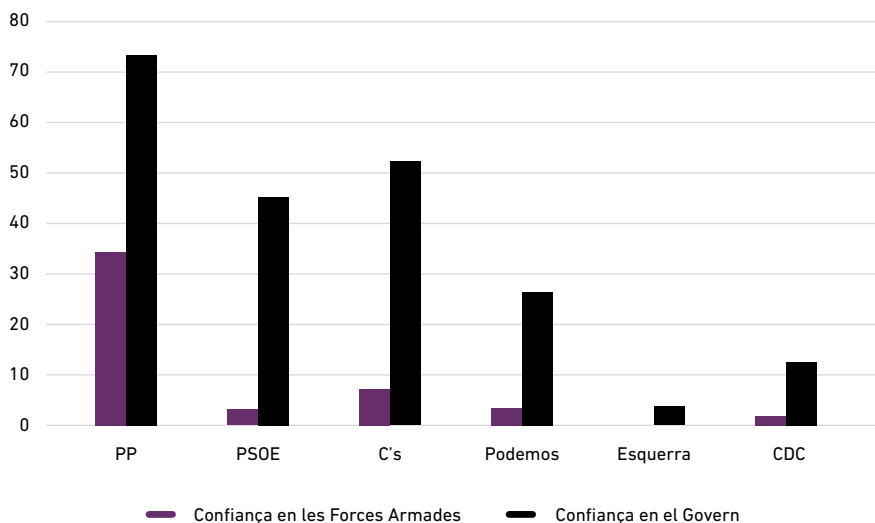

Font: Baròmetre 3020 de març de 2014.

socialistes són majors de 65 anys que, sumats a la franja dels 55 als 64 anys, s'enfila al 49,25% dels votants. Per contra, Podemos i C's tenen molt

Gràfic 14

Confiança en el Govern versus confiança en les Forces Armades segons vot, 2015 (%)

Font: Baròmetre 3020 de març de 2014.

poc pes entre els majors de 55 anys, acumulant respectivament només el 25,53% i el 19,99% dels seus votants. Pel que fa als partits catalans, també s'observa una tendència de substitució entre el vell espai de l'antiga Convergència i Esquerra Republicana. D'aquesta manera, un 43,37% dels votants convergents són majors de 65 anys —un 53,01% si tenim en compte els majors de 55 anys—,

un fet que contrasta amb el 19,19% d'Esquerra —un 32,38% sumant els majors de 55 anys. Comparat amb les franges més joves, Convergència té una base del 10,84% entre els 18 i els 34 anys, mentre que en el cas d'Esquerra Republicana és del 17,14%. Per tant, en el cas català es repeteix un procés de substitució generacional a nivell electoral a partir de la franja d'edat que va dels 35 als

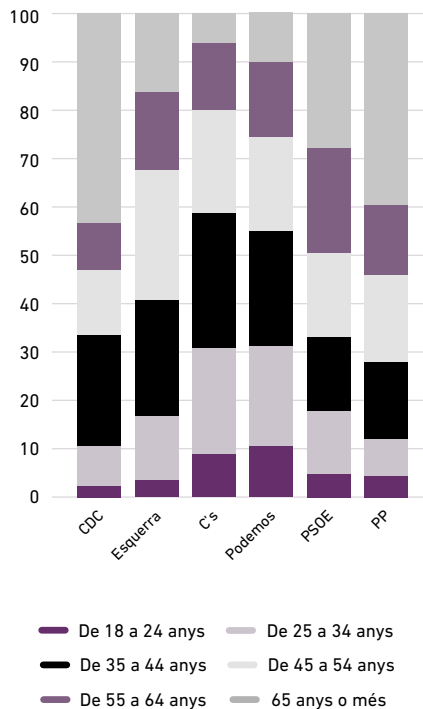
44 anys i dels 44 als 54. Cal tenir en compte, però, que en aquells casos on els partits fan aquest paper tenen unes bases de votants ben diferents; a Podemos en destaca la dels 25 als 34 anys, a C's la dels 35 als 44 i a Esquerra la dels 45 als 54 anys.

A través del nivell d'estudis dels votants —gràfic 16— podem veure com hi ha una relació directa entre el relleu generacional del partit i el nivell d'estudis dels votants. En el cas del PP i PSOE, partits envellits, s'observa un baix percentatge de votants amb estudis superiors i un alt percentatge entre aquells que no tenen estudis. Per contra, partits més joves com Podemos i C's destaquen per tenir un elevat percentatge de persones amb estudis superiors. En el cas dels partits catalans observem una mica de diferències: si bé tots dos parteixen de tenir un elevat percentatge de votants amb estudis superiors, els d'Esquerra són més joves.

El recanvi generacional marca la pauta en la confiança vers les institucions

En els paràgrafs anteriors hem vist com la confiança en les institucions

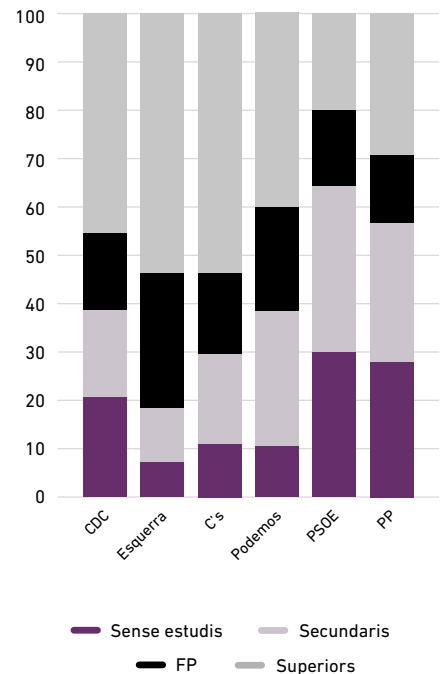
Gràfic 15
**Distribució d'edat segons
la intenció de vot a les eleccions
al Congrés de Diputats, 2015 (%)**

Font: Elaboració pròpia en base a les dades del CIS.

va estretament lligada a l'aparició de nous partits polítics i un votant amb major formació. Si segmentem entre el nivell d'estudis, el partit polític a qui es vol votar i l'edat —taula 1—

Gràfic 16
**Distribució del nivell d'estudis segons
la intenció de vot a les eleccions
al Congrés de Diputats, 2015 (%)**

Font: Elaboració pròpia en base a les dades del CIS.

veurem com es configura un perfil encara més delimitat.

En el cas de Podemos observem que la seva font principal de votants

Hi ha una relació directa entre el relleu generacional del partit i el nivell d'estudis dels votants. El PP i el PSOE, partits envellits, tenen un alt percentatge de votants que no tenen estudis

Taula 1
Distribució de les franges d'edat i el nivell d'estudis segons la intenció de vot a les eleccions al Congrés de Diputats, 2015 (%)

	De 18 a 24 anys				De 25 a 34 anys				De 35 a 44 anys			
	Sense estudis	ESO	FP	Superiors	Sense estudis	ESO	FP	Superiors	Sense estudis	ESO	FP	Superiors
PP	11,76	58,82	23,53	5,88	3,33	23,33	36,67	36,67	1,85	38,89	16,67	42,59
PSOE	18,52	59,26	14,81	7,41	8,47	52,54	25,42	13,56	5,26	56,14	24,56	14,04
C's	0,00	70,59	17,65	11,76	0,00	29,41	15,69	54,90	0,00	34,72	19,44	45,83
Podemos	5,56	64,81	22,22	7,41	3,49	29,07	26,74	40,70	6,25	38,75	21,25	33,75
Esquerra	0,00	66,67	33,33	0,00	0,00	16,67	33,33	50,00	0,00	32,00	36,00	32,00
CDC	0,00	50,00	0,00	50,00	0,00	20,00	0,00	80,00	0,00	41,67	33,33	25,00

	De 45 a 54 anys				De 55 a 64 anys				65 anys o més			
	Sense estudis	ESO	FP	Superiors	Sense estudis	ESO	FP	Superiors	Sense estudis	ESO	FP	Superiors
PP	9,43	62,26	16,98	11,32	36,36	36,36	11,36	15,91	53,68	27,94	3,68	14,71
PSOE	20,31	56,25	10,94	12,50	36,76	47,06	7,35	8,82	74,77	17,76	5,61	1,87
C's	1,79	42,86	12,50	42,86	33,33	25,00	12,50	29,17	48,28	17,24	10,34	24,14
Podemos	3,70	55,56	18,52	22,22	12,82	48,72	12,82	25,64	66,67	16,67	8,33	8,33
Esquerra	0,00	48,00	20,00	32,00	6,67	26,67	33,33	33,33	38,46	38,46	7,69	15,38
CDC	0,00	37,50	12,50	50,00	12,50	37,50	25,00	25,00	51,61	12,90	19,35	16,13

Font: Elaboració pròpia en base a les dades del CIS

—la que va dels 25 als 34 anys— es caracteritza en un 40,70% per tenir estudis superiors; C's —sostinguda per la dels 35 als 44 anys— tampoc és l'excepció i un 45,83% d'aquests té estudis superiors; en el cas d'Es-

querra —dels 45 als 54 anys— baixa fins al 32%. No obstant, no deixa de ser curiós observar com entre les franges joves d'aquests partits —la que va dels 18 als 25 anys— es produeix un trencament entre la

relació l'edat i el nivell d'estudis. A tall d'exemple, entre els votants que van dels 18 fins als 25 anys destaca que més de dues tercers parts dels votants de C's, Podemos i Esquerra Republicana disposen només de

l'ESO. Aquesta franja és, juntament amb els majors de 65 anys, la menys formada, amb menor nivell d'estudis i una desafecció una mica menor que en la resta de segments. Curiosament, la franja dels 25 als 34 inverteix aquests resultats.

Què volen dir aquestes xifres? Que l'esquerdament del sistema polític ha servit per obrir processos de substitució de partits, on es veu com les formacions substitutòries tenen una major formació dels seus votants i estan sostinguts per franges d'edat més joves. Això amb l'excepció, clarament, de la franja més jove de totes. Aquest fet va molt lligat amb el que han dit altres autors,⁸ on una societat més formada i millor informada ha estat la clau dels canvis polítics. Per tant, no s'entén la valoració a les institucions sense les noves fornades de votants i el seu nivell d'estudis.

Com s'articula la desafecció política a l'Estat espanyol

Les dades analitzades al llarg d'aquest article ens permeten fer

una acurada descripció sobre la desafecció política i la confiança en les institucions a l'Estat espanyol amb les pertinents conseqüències. Durant els darrers vint anys el que entenem per desafecció política pura i dura ha marcat unes característiques úniques que contrasten amb la confiança vers les institucions: mentre la gent s'ha mostrat més interessada vers la política —dintre dels marges d'una passivitat dominant—, aquesta ha desconfiat de forma irregular vers les institucions.

La confiança irregular vers les institucions ha estat marcada per un contrast entre aquelles de caire afectiu —com són la Policia o les Forces Armades— i les de caire utilitari —el Govern o el Tribunal Constitucional. Conseqüentment, les primeres han mantingut un nivell força alt de confiança plena, mentre les segones s'han enfonsat i desprestigiats més del que ho estaven. En aquest context, cal destacar com la confiança en la UE ha caigut en picat i la Monarquia ha passat de ser una institució afectiva —ligada a la història del país i la seva estructura— a ser totalment utilitària —ligada al dia a dia polític.

Les dades segmentades entre una institució afectiva —les Forces Armades— i una institució utilitària —el Govern— ens han permès observar com l'encreuament amb variables com el gènere, el nivell d'estudis i l'edat dibuixava el perquè dels canvis produïts a l'Estat espanyol. Així, hem vist que, a dia d'avui, no es produeix cap canvi en base al gènere i la valoració cap a les institucions. No hi ha cap mena de biaix, cosa que es repeteix quan creuem les dades per nivell d'estudis; les dades mostren que les tendències són molt similars, només amb la gent sense estudis mostrant una major confiança cap a les institucions.

La segmentació de les dades per edat també ens ha permès llimar la confiança vers les institucions i la desafecció política a l'Estat espanyol. Les dades del CIS ens mostren el següent: les fornades més joves educades a finals dels anys 1990 i principi dels anys 2000 tenen més predisposició a estar força interessats en política, però ho fan menys que aquells que ronden per la quarantena i no mitjançant les formes de participació tradicionals —l'assistència a mítings—, sinó que

8 NORRIS, *Democratic Deficit. More Critical Citizens.*

prefereixen formes més modernes com donar la seva opinió a internet. Les noves generacions són una mica més passives que la dels seus pares socialitzats entre els anys 1980 i els anys 1990, però han abandonat la passivitat absoluta d'aquells que van educar-se sota el franquisme: els majors de 65 anys.

Finalment, els canvis produïts per la crisi política i econòmica han estat marcat pels partits que han substituït el seu espai, amb un electorat amb major nivell d'estudis i notablement sostingut per votants més joves. Es pot dir sense problemes que la confiança en les institucions ha canviat durant els darrers anys, i amb ella s'ha produït un canvi en el vot de les noves generacions. ■

■ Bibliografia

ARMINGEON, Klaus i CEKA, Besir. *The loss of trust in the European Union during the great recession since 2007: The role of heuristics from the national political system*. Londres: SAGE Publications, 2013.

DI PALMA, Giuseppe. *Apathy and Participation. Mass Politics in Western Societies*. Nova York: The Free Press, 1970.

EASTON, David. *A re-assessment of the concept of political support*. Cambridge: Cambridge University Press, 1975.

FRUTOS, Lola i GARCÍA, Juan José. «Mujeres, Hombres y participación política. Buscando las diferencias». A *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 86, p. 307-329, 1999.

MORALES, Laura. «¿Existe una crisis participativa? La evolución de la participación política y el asociacionismo en España». A *Revista Española de Ciencia Política*, núm. 13, p. 51-87, 2005.

NORRIS, Pipa. *Democratic Deficit. More Critical Citizens*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

SARTORI, Giovanni. *Parties and Party systems*. Cambridge: Cambridge University Press, 1976.

VERGE, Tània. «Modelos alternativos de participación ciudadana en los partidos políticos españoles: un estudio del PSOE, el PP e IU». A *Revista Española de Ciencia Política*, núm. 17, p. 151-177, 2007.

L'EXTREMA DRETA, UN FENOMEN EUROPEU
ANALISI DE LA PRESENCIA I IMPACTE DE LA NOVA EXTREMA DRETA A EUROPA I ALS PAÏSOS CATALANS
Helena Castellà
FUNDACIÓ JOSEP IRLA

LA SITUACIÓ DE LES DONES REFUGIADES A EUROPA, I CATALUNYA
DIAGNOSI I ESCLETXES DE MILLORA
Helena Castellà
FUNDACIÓ JOSEP IRLA
Papers/ 4

FISCALITAT EUROPEA I MERCAT ÚNIC
CAP A UNA HARMONITZACIÓ EFECTIVA
Sergio Martínez
FUNDACIÓ JOSEP IRLA
Papers/ 3

L'APLICACIÓ DE LA GARANTIA JUVENIL ALS PAÏSOS CATALANS
IMPLEMENTACIÓ DEL PROGRAMA DE LA UNIÓ EUROPEA I REPTES DE FUTUR
Helena Castellà
FUNDACIÓ JOSEP IRLA
Papers/ 1

Papers

Informes polítics i socioeconòmics

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

www.irla.cat/publicacions

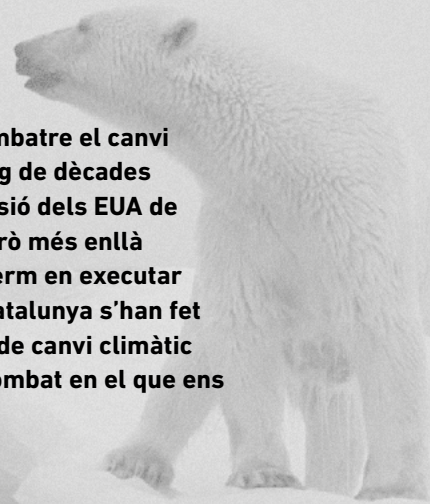

full de càlcul

La Llei del canvi climàtic, entre les més ambiciosos del món

vista prèvia >

Un dels grans reptes de la humanitat és com combatre el canvi climàtic. Els consensos que s'han generat al llarg de dècades de lluita estan en serioses dificultats per la decisió dels EUA de Donald Trump de sortir dels Acords de París. Però més enllà d'aquests grans pactes, cal que un compromís ferm en executar polítiques que reconfigurin l'actual situació. A Catalunya s'han fet passos i cal avançar en aquesta direcció, la Llei de canvi climàtic ofereix una plataforma per avançar en aquest combat en el que ens hi juguem la supervivència com a espècie.

Marta Torres

Consultora en polítiques sobre el canvi climàtic

m.torres@sqconsult.com

El 27 de juliol del 2017, quan molts ciutadans es preparaven per començar les vacances d'estiu, el Parlament de Catalunya va aprovar gairebé per unanimitat la Llei 16/2017, de l'1 d'agost, del canvi climàtic, una fita excepcional que va rebre poca atenció tant per part dels mitjans de comunicació com de la societat civil. També ha passat gairebé desapercibuda la decisió del Govern de l'Estat espanyol de recórrer-la al Tribunal Constitucional. En aquest moment, la Llei és esclava de la situació política entre Catalunya i l'Estat espanyol. Això no obstant, el desenvolupament i el desplegament inicial d'aquesta legislació té lliçons valuoses per compartir.

La Llei com a marc per fer política contra el canvi climàtic no és una eina excepcional. Almenys 29 països compten amb una eina com aquesta per abordar-ne específicament la mitigació i/o l'adaptació, tant en països industrialitzats com en vies de desenvolupament.¹ Tanmateix, alguns dels elements de la Llei catala-

na fan que sigui rellevant en l'esfera internacional i potencialment una font d'inspiració i de lliçons apreses per a molts altres governs.

Impulsar l'ambició climàtica

La Llei de canvi climàtic conté elements que es troben entre els més ambiciosos del món:

- Objectiu de neutralitat del carboni legalment vinculant per al 2050, juntament amb un subministrament d'energia 100% renovable pel mateix any.
- Objectiu d'arribar al 2030 al 60% de reducció d'emissions en comparació amb els nivells de 2005.
- Consideració dels patrons de consum mitjançant inventaris d'emissions basats en el consum i plans d'etiquetatge obligatoris per a materials relacionats amb la construcció i productes industrials en relació a les seves emissions de gasos d'efecte hivernacle a partir d'anàlisis de cicle de vida.
- Prohibició de les llicències de *fracking* i defensa de la fi de l'ex-

tracció de combustibles fòssils a la zona mediterrània.

La Llei de canvi climàtic té com a objectiu reduir les emissions de gasos d'efecte hivernacle i la vulnerabilitat als impactes del canvi climàtic donant suport a la transició cap a una economia neutra en carboni, competitiva, innovadora i eficient en l'ús dels recursos. Més específicament, aspira a desenvolupar una societat exempta de combustibles fòssils i que obtingui l'energia necessària amb un sistema local d'energia renovable descentralitzada i lliure de nuclears. Entre d'altres, això es tradueix en l'objectiu de reduir el 100% de les emissions de gasos d'efecte hivernacle per al 2050, el primer objectiu a llarg termini de política climàtica que mai s'ha acordat en la legislació catalana. Amb aquest objectiu, que l'autora interpreta com una declaració de neutralitat de carboni, Catalunya s'uneix a Bhutan, Costa Rica, Islàndia, Libèria, Noruega, Nova Zelanda, Suècia, alguns petits arxipèlags estats com Maldives, i la regió australiana de Nova Gal·les del Sud. Alguns d'aquests països tenen un termini més ambiciós per aconseguir la neu-

¹ Anàlisi pròpia basada en les dades disponibles a la base de dades Llei del canvi climàtic de Grantham Research Institute i del Centre Sabin. Veure <www.lse.ac.uk/GranthamInstitute>.

La Llei de canvi climàtic vol reduir les emissions de gasos de l'efecte hivernacle i la vulnerabilitat als impactes del canvi climàtic

tralitat, començant per Costa Rica i Nova Zelanda, o fins i tot trobem el cas de Bhutan, que es van comprometre a conservar el seu estat actual «d'embornal de carboni», és a dir, seguir absorbint més emissions de les que emet.

L'objectiu català no està ben definit pel que fa a l'ús de compensacions i tampoc les normes que regulen la comptabilització d'embornals de carboni. Per això es fa difícil comparar el nivell d'ambició. En àmbit europeu, Alemanya i la regió belga de Valònia, estan compromesos amb un interval de reduccions que arriba al 95%. La Comissió Europea està preparant una actualització del seu full de ruta d'economia baixa en carboni per al 2050, i reconeix que l'objectiu actual d'almenys el 80% per a mitjan de segle és insuficient per complir amb els objectius de l'Acord de París contra el canvi climàtic,² i el més probable és que l'actualització de l'objectiu sigui la neutralitat de carboni. França, amb Emmanuel Macron

(1977), i el Regne Unit, amb Theresa May (1956), també discuteixen l'aliniació dels seus objectius actuals amb l'Acord de París i, en aquest sentit, es parla d'assolir la neutralitat de carboni abans de 2050. La Llei de canvi climàtic podria convertir-se en predecessora dels nous objectius de neutralitat de carboni per a 2050 de la Comissió Europea.

El més excepcional de l'objectiu de mitigació de la Llei de canvi climàtic és que serà legalment vinculant. Al món, els objectius vinculants a llarg termini són escassos, tan sols trobem els casos del Regne Unit (2008), de Mèxic (2012) i, recentment, de Suècia (2017). Això és un senyal inequívoc del camí emprès per Catalunya. També se'n deriva la necessitat d'establir estructures permanents de seguiment del progrés, de rendició de comptes i la transparència, així com la necessitat de desenvolupar una base d'evidència científica per informar d'una transició eficaç.

La Llei de canvi climàtic estableix unes fites de reducció d'emissions al llarg del temps per tal de complir amb l'objectiu de 2050. Es requereix

retallar per al 2030 en un 40% les emissions respecte dels nivells de 1990 —o del 60% respecte dels de 2005. L'ambició, doncs, ha augmentat si ho comparem amb el que s'havia acordat dos anys abans: una reducció més moderada del 40% respecte dels nivells de 2005. Aquest augment equival a retallar addicionalment 12 milions de tones de CO₂, una quantitat que gairebé correspon a un terç de les emissions totals actuals. La decisió és, sens dubte, extraordinària en el context actual, si tenim en compte que les emissions de gasos d'efecte hivernacle tornen a créixer i que la recuperació econòmica tot just es comença a notar.

Un altre element interessant de la Llei de canvi climàtic és el requisit de fer regularment inventaris d'emissions de gasos d'efecte hivernacle basats en el consum, a més del control de dades que requereix el Conveni Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic. D'aquesta manera es busca proporcionar mitjans per informar del desenvolupament de les polítiques que influeixen en les emissions derivades dels patrons de consum. En aquest terreny destaca l'audàcia de l'exemple de

2 L'Acord de París per la reducció de les emissions de gasos amb efecte hivernacle, es va firmar el desembre del 2015. Aquest Acord s'emmarca dins del Conveni Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic i ha estat subscrit per un 195 estats.

França que s'ha compromès a reduir les emissions indirectes basades en el consum, és a dir, les emissions associades a la producció i comerç dels productes i serveis importats. La Llei de canvi climàtic estableix un sistema obligatori d'etiquetatge de tots els materials de construcció i productes industrials fabricats a Catalunya a partir del 2020 i el 2021 respectivament, on s'indiquin les dades d'emissions de gasos d'efecte hivernacle associades al seu cicle de vida.

Per últim, la Llei prohibeix al Govern expedir llicències de fracturació hidràulica horitzontal, el *fracking*, i exigeix que es facin tots els esforços necessaris per aconseguir que es declari la Mediterrània zona lliure d'extracció de combustibles fòssils. Tot i que a la pràctica l'impacte real d'aquesta mesura pot ser limitat és altament simbòlic. La Xina ja va sorprendre el món establint un llindar a l'extracció de carbó nacional. Més recentment, França va fer pública la intenció deixar de produir petroli i gas el 2040 en els seus territoris continentals i d'ultramar, convertint-se d'aquesta manera en el primer país en fer-ho. Encara que s'espera que

les activitats d'importació i refinació de combustibles fòssils no cessin llavors, Macron ha anunciat mesures significatives per aconseguir la desaparició total dels combustibles fòssils, com per exemple, la prohibició de la venda de vehicles de gasolina i dièsel a partir del 2040. De fet, en l'àmbit local, la circulació d'aquest tipus d'automòbils ja està prohibida a alguns llocs: a París a partir del 2030 i del 2020 al centre d'Oxford, al Regne Unit. Més enllà d'Europa, Austràlia, Canadà, els EUA,³ la Xina i molts països de l'Orient Mitjà, hauran d'assumir compromisos similars pel que fa a l'oferta de combustibles fòssils, perquè evitar que el canvi climàtic sigui irreversible implica deixar al sòl el 82% del carbó, el 49% de les reserves de gas i el 33% de les de petroli existents.

Recórrer a instruments habituals de política climàtica

La política climàtica catalana està dotada d'instruments coneguts considerats condició necessària

³ Caldrà seguir l'evolució dels EUA sota la presidència de Donald Trump, que ha anunciat que sortirà de l'Acord de París, i com afectarà aquesta decisió en la lluita contra el canvi climàtic.

per a una transició efectiva a una societat resilient i baixa en carboni: pressupostos de carboni, impostos i integració del clima en processos d'avaluació d'impacte ambiental.

La Llei de canvi climàtic estableix el concepte de «pressupost de carboni»: una quota d'emissions de gasos d'efecte hivernacle assignada a una entitat, una organització o un territori per a un període de temps específic. La Llei demana al Parlament de Catalunya que aprovi els pressupostos de carboni pel país per períodes de cinc anys, i defineixi la part total a assignar a les organitzacions afectades pel sistema europeu de comerç d'emissions. Inspirat en l'experiència del Regne Unit, el pressupost de carboni ha de servir d'eina de planificació per donar suport a la integració dels objectius de mitigació entre sectors, ha de comptar amb el suport d'un òrgan independent d'experts i ha d'intentar comptar amb el vistiplau d'un òrgan que representi el conjunt d'actors de la societat. Els pressupostos s'han d'aprovar deu anys abans de l'inici del període pressupostari i, per tant, han de ser un senyal a llarg termini pels mercats i actors.

La Llei prohibeix expedir llicències de *fracking* i exigeix que es facin tots els esforços per aconseguir que es declari la Mediterrània zona lliure d'extracció de combustibles fòssils

L'experiència acumulada amb l'aplicació dels pressupostos de carboni és extensa. El Regne Unit ja va introduir aquest instrument el 2008. El que n'hem après ens suggereix que és una eina fonamental per facilitar la integració dels objectius climàtics en la presa de decisions. Proporciona claredat i un sentit d'orientació precis. És clar que no estan exempts de dificultats, perquè s'enfronten directament amb l'economia política establerta. La dificultat és la interpretació que els actors fan del sistema sobre la possible divisió de la quota entre sectors i territoris, és a dir, com repartir-se el pastís. Catalunya haurà de formular un mètode per desenvolupar pressupostos de carboni que respongui a dos objectius: complir amb la reducció d'emissions establerta per la Llei de canvi climàtic, i facilitar una transició cap a una descarbonització justa i tècnicament i econòmicament factible per a sector i territori. En altres paraules, combinar l'enfocament de baix a dalt amb el de dalt a baix, a partir d'un ampli ventall de coneixements dels actors i que nidifiqui en processos de diàleg i emprenedoria de ciutadans i actors. Generar deute de carboni —és a dir, superar el

pressupost de carboni en un període específic— no és una opció.

Les mesures de fiscalitat verda no són noves, tampoc. Catalunya s'uneix a les 22 jurisdiccions d'arreu del món que ja han implementat un impost sobre el carboni. A nivell internacional, l'abast i les estructures d'exempcions i preus dels impostos són diversos; aquests oscil·len entre els 5 i els 126 euros. A Catalunya els preus estan configurats per iniciar-se al voltant de 10 euros / t CO₂ i augmentar fins a 30 euros el 2025. El que és únic a Catalunya és l'abast proposat: es taxen totes les activitats econòmiques que generen emissions de gasos d'efecte hivernacle, també els sectors afectats pel sistema europeu de comerç d'emissions. Aquest peatge és un element important del procés global d'ambientalització del sistema fiscal, juntament amb la introducció d'un impost basat en emissions d'òxid de nitrogen de les grans embarcacions que arriben als ports catalans, i l'impost aprovat pel Parlament relacionat amb el CO₂ dels automòbils. Els ingressos dels impostos relacionats amb el CO₂ entraran en un nou fons climàtic, és a dir, són impostos

finalistes. Aquest fons té l'objectiu de finançar projectes d'acció de mitigació i adaptació arreu del territori. La Comissió Interdepartamental de Canvi Climàtic de la Generalitat de Catalunya en decidirà els principis, regles i criteris. Les dotacions s'haurien de prioritzar estrictament a partir del coneixement sòlid de la relació cost/efectivitat de diferents mesures, l'impacte potencial a curt i llarg termini, la seqüència desitjable d'inversions per evitar actius tòxics i *carbon lock-in*⁴ i les implicacions econòmiques i socials de les diferents opcions.

Finalment, Catalunya té un llarg historial de pràctiques d'avaluació de l'impacte ambiental. El repte que es deriva de les obligacions de Llei de canvi climàtic és similar al d'altres legislacions referents al clima a l'estranger: afinar les metodologies per produir resultats minuciosos i categòrics. Caldrien indicadors quantitatius per establir línies vermelles, tant per a l'adaptació com per a la mitigació. I això vol dir,

⁴ Terme utilitzat per referir-se als esforços dels grans sistemes energètics tradicionals per bloquejar les iniciatives públiques i privades per impulsar sistemes energètics alternatius.

Evitar que el canvi climàtic sigui irreversible implica deixar al sòl el 82% del carbó, el 49% de les reserves de gas i el 33% de les de petroli existents

per exemple, respondre a qüestions tals com: com fer front a projectes, plans o programes que generen un augment absolut de les emissions, fins i tot si és modest, quan la Llei de canvi climàtic demana que les emissions totals siguin zero? O pel que fa l'adaptació, quin és el nivell d'impacte en l'estalvi d'aigua que Catalunya està disposada a acceptar, tot reconeixent els riscos i les vulnerabilitats de l'escassetat d'aigua? Així doncs, les autoritats del clima tenen una tasca complexa i un gran repte per endavant.

On podria es podria ser més ambiciós?

Algunes de les mesures de la Llei de canvi climàtic apunten a tasques tradicionalment difícils per a la política climàtica. Caldrà voluntat política i astúcia tècnica per materialitzar tot el potencial d'aquestes mesures. Aquí s'inclou la valoració de noves infraestructures, la integració de la política climàtica en polítiques sectorials i l'acció climàtica assignada al mateix Govern i a les seves instal·lacions. La supressió de les subvencions per als combustibles fòssils és important,

però no té un termini clar i no inclou el sector primari.

En el context de les avaluacions d'impacte ambiental, els promotors de noves infraestructures han de fer una anàlisi de l'impacte d'aquesta sobre les emissions de gasos d'efecte hivernacle i la capacitat dels embornals, així com una valoració de la vulnerabilitat que tenen davant dels impactes climàtics. La Llei de canvi climàtic també requereix a aquests promotors que estableixin mesures de control i objectius de mitigació, aspectes clau pel paper que tenen les infraestructures, que es caracteritzen per ser projectes de llarga durada i intensos pel que fa a l'ús de recursos econòmics i financers. Tanmateix, el risc d'avaluar només el projecte és que es pot perdre de vista la visió de conjunt. Pot ser que el bloqueig de carboni doni lloc a actius tòxics com a conseqüència d'un enfocament que no és sistèmic i que, per tant, no té en compte les interdependències dels projectes. S'hauria de donar als promotors individuals els mitjans necessaris per comprendre si la inversió s'adapta —i contribueix—, i com, a una visió ben definida i

orientada cap a la resiliència i a la descarbonització del país. En concret, les inversions públiques s'han de guiar per una comprensió clara de la seqüència d'accions necessàries per transformar l'economia en el temps i les limitacions pressupostàries. Evidentment, aquest full de ruta només es pot concebre en un context d'objectius múltiples, que inclogui les prioritats de desenvolupament i de benestar nacionals. En altres legislacions, el procés d'aprovació de noves infraestructures no es limita a l'impacte climàtic, i cal la internalització dels costos associats a qualsevol externalitat climàtica —Califòrnia, Nova Gal·les del Sud. En general, per poder avaluar eficaçment l'adequació de les noves infraestructures és necessari un sentit meticulós de la direcció a llarg termini.

La Llei de canvi climàtic es construeix sobre la bona pràctica actual, reitera la coresponsabilitat per complir amb els objectius climàtics des de dins i fora del Govern i, un aspecte molt important, demana a totes les autoritats executores que integrin els objectius climàtics en les seves activitats. De manera similar a

La Llei de canvi climàtic dicta un conjunt d'obligacions executives per millorar la sostenibilitat ambiental del Govern

l'Acord de París, l'apoderament dels diferents actors en un enfocament de baix a dalt només té èxit si hi ha un punt final que comparteixen tots els que hi estiguin compromesos. Si no existeix, la situació es converteix en un procés d'autoacontentament per definir unilateralment «contribucions justes» que, en definitiva, queden molt per sota del que es necessita. A Catalunya, la solució d'això hauria d'incloure almenys tres elements. En primer lloc, un sistema d'estructures sòlides de control i rendició de comptes, que malauradament la Llei de canvi climàtic no aborda amb la determinació que ho fan altres països capdavaners. En segon lloc, un suport pràctic i oportú als responsables sectorials i del territori en forma de coneixement i informació rigorosos, processos facilitadors per afrontar reptes tècnics i polítics intersectorials i un sistema uniforme de mètriques que admeti el disseny, la implementació i l'avaluació de mesures. I en tercer lloc, un propòsit comú compartit que doni forma real a la neutralitat de carboni i la resiliència de Catalunya. Si bé els tres elements són igual de complexos per assolir la mitigació i l'adaptació, el tercer conté una

major tensió pel que fa als estàndards de mètriques i de rendició de comptes.

La Llei de canvi climàtic dicta un conjunt d'obligacions executives per millorar la sostenibilitat ambiental del Govern en si, com auditories per als seus edificis, renovació de les seves flotes amb cotxes elèctrics, o obligacions de compra d'electricitat verda. Tot reconeixent el cost econòmic d'algunes d'aquestes mesures i la inèrcia administrativa, la Llei de canvi climàtic dona un impuls més a l'ideal del Govern de convertir-se en un referent de la transició a un món baix en carboni. No obstant això, l'objectiu establert queda per sota la voluntat dels punts generals de la Llei, i per sota del compromís d'algunes altres jurisdiccions. A la província canadenca de la Colúmbia Britànica, la neutralitat de carboni en les operacions del sector públic que es va aconseguir el 2011. Al Regne Unit,⁵ les grans organitzacions públiques estan obligades a comprar drets de CO₂ per cada tona de carboni que emeten, una possible evolu-

ció del Programa d'acords voluntaris per la reducció dels gasos que provoquen l'efecte hivernacle a Catalunya. A França, tots els edificis públics tenen un llindar de consum energètic i, allà on és possible, es requereix que generin energia. El Govern català ha d'enfortir el seu programa del sector públic per guanyar crèdit pel seu lideratge en clima, així com per impulsar els sectors econòmics i el desplegament de nova tecnologia. Partint dels requisits de la Llei de canvi climàtic, un primer pas podria ser establir objectius i indicadors quantitatius i terminis clars —si no existeixen—, assegurar els recursos econòmics necessaris i establir un sistema de compliment i sancions.

Finalment, la Llei de canvi climàtic anuncia el final de les subvencions als combustibles fòssils, en línia amb l'acord del G-7 de suprimir els subsidis ineficients el 2025. No obstant això, la Llei no estableix ni una data límit ni responsabilitats. Les subvencions per als combustibles que alimenten la maquinària del sector primari resten exemptes, apel·lant a la manca d'alternatives. Més en general, la Llei de canvi climàtic també demana al Govern que revisi

⁵ Sota el règim d'eficiència energètica de Carbon Reduction Commitment.

Els ingressos dels impostos relacionats amb el CO₂ entraran en un nou fons climàtic, amb l'objectiu de finançar projectes d'acció de mitigació i adaptació arreu del territori

la política d'incentius per adaptar-se als nous objectius climàtics. Però amb voluntat política no n'hi haurà prou per determinar l'eficàcia i el ritme de desplegament d'aquesta mesura i, el que és més important, la percepció i acceptació per part dels actors econòmics del sistema. Potser, el proper pas pel Govern seria unir-se als moviments internacionals de desinversió, seguint l'exemple Suècia. La desinversió significa simplement desfer-se d'accions, bons o fons d'inversió que no siguin ètics o siguin moralment ambigus, en aquest context, incompatibles amb l'assoliment de l'objectiu de la Llei de canvi climàtic.

El pas de la Llei a l'acció climàtica presenta molts reptes

La Llei de canvi climàtic proporciona un clar senyal a llarg termini de la transició cap a una societat resilient i neutra en carboni, i proporciona un conjunt sòlid de mesures, principalment normatives i fiscals. També estableix una base de responsabilitat transparent per a la integració i la coordinació de la política climàtica. No obstant això, no es pot garantir l'aplicació efectiva d'aquesta Llei. Un

aspecte especialment crític per a la política climàtica és que l'aplicació de dalt a baix no necessàriament funciona. Perquè per tenir èxit, cal crear les sinergies i compromisos adequats i actuar sobre el terreny. Això és una tasca dura amb responsabilitats actualment poc definides.

Catalunya ha augmentat significativament el coneixement sobre els impactes del canvi climàtic des que es va desenvolupar la primera estratègia d'adaptació el 2012. Tanmateix, tal com afirma l'Oficina Catalana del Canvi Climàtic,⁶ la màxima autoritat del clima de la Generalitat de Catalunya, el coneixement no s'ha traduït en un augment de la capacitat d'adaptació a pesar de les nombroses mesures que s'han implementat. Pel que fa a la mitigació, Catalunya es troba a 5,9 t CO₂ equivalent per capita,⁷ després d'un important descens del 3% anual durant el període 2005-2015. Avançar més en adaptació i mitigació serà difícil en el sentit que les mesures

aplicades fins ara i el ritme assolit no seran suficients. En aquest context, la paraula «compromís» és clau per permetre que la Llei de canvi climàtic es converteixi en una palanca de canvi.

Per això, les autoritats públiques han d'augmentar els esforços per desencadenar la implicació del sector privat i financer local. Globalment hi ha complicitat creixent del sector privat, des de compromisos a accions i inversions —o desinversions. Algunes empreses catalanes també s'han unit a aquest moviment, principalment en matèria de mitigació, però la majoria de les petites i mitjanes empreses i moltes altres indústries grans fins avui han restat passives. La Llei de canvi climàtic exigeix a empreses amb més de 250 empleats emprendre mesures directes: inventaris d'emissions de gasos d'efecte hivernacle, avaluació de riscos i plans d'acció per reduir les emissions i vulnerabilitats, si volen optar a qualsevol suport econòmic o acord comercial amb el Govern. Passem de paradigmes voluntaris a pseudoobligatoris. Això potser és insuficient com ho demostra l'experiència alemanya: amb les

⁶ OFICINA CATALANA DEL CANVI CLIMÀTIC, «Seguiment i avaluació de l'ESCACC».

⁷ OFICINA CATALANA DEL CANVI CLIMÀTIC, «1990-2015. Emissions de GEH a Catalunya»

Cal el compromís dels ciutadans per tenir la possibilitat de complir amb els objectius de mitigació i adaptació de la Llei del canvi climàtic

preocupacions emergents pel que fa a l'incompliment de l'objectiu 2020, s'acusa als líders polítics de simpatitzar massa amb els fabricants de cotxes, proporcionant treves fiscals i suport al dièsel.⁸ A més, un element de vital importància per al sector privat, els inversors d'arreu del món van ajustant les seves carteres per fer front al risc del canvi climàtic i aconseguir oportunitats derivades de la transició, amb moviments destacats en els fons de Dinamarca, Nova Zelanda i el Regne Unit.⁹ A Catalunya també caldrà reorientar les inversions per assolir els objectius climàtics, i això supera amb escreix la capacitat d'inversió que contemplen les previsions del fons climàtic.

Cal que en el sector públic nidifiqui un compromís profund de canvi. La Llei de canvi climàtic responsabilitza als diferents departaments que dissenyen i executen polítiques rel-

acionades amb l'agricultura, l'aigua, els residus, l'energia, la indústria i la silvicultura amb la implantació de la política climàtica. També assigna responsabilitats als departaments d'Hisenda, Comerç i Afers Internacionals. Els representants de qualsevol àrea del Govern que no estiguin compromesos amb l'adequació de la seva política al context de lluita contra el canvi climàtic, poden posar en perill els principals objectius de la Llei. Un desenvolupament lent de la normativa i els reglaments necessaris per a posar en pràctica algunes mesures de la Llei de canvi climàtic podrien dificultar que s'assoleixi l'objectiu de mitigació per al període 2020 i, en conseqüència, pot disparar el cost de compliment a partir d'aquell any. És essencial que es retin comptes de manera transparent; afortunadament, arreu del món hi ha molts exemples reeixits com per exemple França, Mèxic, Regne Unit o Suècia.

I el més important, caldrà el compromís dels ciutadans per tenir la possibilitat de complir amb els objectius de mitigació i adaptació. La Llei de canvi climàtic preveu la creació d'un parell d'espais per fer

de pont entre la política climàtica i la societat civil. Abans d'aprovar qüestions importants relatives al clima caldrà consultar la Taula Social que preveu la Llei i que ha d'acollir a representants de diferents sectors i organitzacions ambientals i socials. També caldrà informar-la sistemàticament sobre el progrés dels objectius. El Parlament és l'òrgan designat per aprovar els pressupostos de carboni i on cal retre comptes sobre els objectius de mitigació. Aquests dos espais podrien convertir-se en un embolcall buit de contingut si no hi ha prou mobilització, si no són inclusius i no hi ha accés a la recerca i a una base rigorosa d'evidència. Altres jurisdiccions han iniciat processos participatius de calat amb tot el conjunt d'actors del sistema per tal de crear conjuntament les polítiques i les mesures subjacents, els costos, els riscos i les oportunitats de les diferents rutes cap a la neutralitat de carboni i respostes adaptatives, com per exemple Brasil, França, Sud-àfrica, Valònia o Xile.

La Llei de canvi climàtic és una oportunitat real i val la pena començar-la. Ofereix una base excel·lent per afrontar la transició cap a una

8 EDDY i EWING, «As Europe Sours on Diesel, Germany Fights to Save It».

9 Pel cas danès, veure: JENSEN, «Danish fund to track CO2, may exclude some firms from portfolio»; pel cas britànic, veure: FIXSEN, «UK pension funds allocate £1.1bn to BlackRock renewables fund»; i pel cas neozelandès, veure «NZ Super Fund shifts passive equities to low-carbon».

societat resiliència i baixa en carboni. Presenta diversos desafiaments, tant tècnics com polítics, i posa pressió sobre el sistema actual que haurà de demostrar que pot implementar-la. Des d'una perspectiva climàtica, no hi ha altra opció que avançar en aquesta direcció. ■

■ Bibliografia

EDDY, Melissa i EWING, Jack. «As Europe Sours on Diesel, Germany Fights to Save It» [en línia]. A *New York Times*, de 2 d'agost de 2017. Disponible a: <www.nytimes.com>.

FIXSEN, Rachel. «UK pension funds allocate £1.1bn to BlackRock renewables fund» [en línia]. A *IPE Real Assets*, de 18 de juliol de 2017. Disponible a: <www.realassets.ipe.com>.

JENSEN, Teis. «Danish fund to track CO2, may exclude some firms from portfolio» [en línia]. A *Reuters*, de 26 de juliol de 2017. Disponible a: <www.reuters.com>.

«NZ Super Fund shifts passive equities to low-carbon» [en línia]. A *NZ Super Fund*, de 15 d'agost de 2017. Disponible a: <www.nzsuperfund.co.nz>.

OFICINA CATALANA DEL CANVI CLIMÀTIC. «1990-2015. Emissions de GEH a Catalunya» [en línia]. Generalitat de Catalunya, 2015. Disponible a: <canviclimatic.gencat.cat>.

OFICINA CATALANA DEL CANVI CLIMÀTIC. «Seguiment i avaluació de l'ESCACC» [en línia]. Generalitat de Catalunya, 2017. Disponible a: <canviclimatic.gencat.cat>.

arxiu

El retorn del president Tarradellas i el restabliment de la Generalitat de Catalunya, 40 anys després

[vista prèvia >](#)

Enguany es commemora el 40è aniversari del retorn de Josep Tarradellas i amb ell del restabliment de la Generalitat de Catalunya. Era el 1977 i havien passat 23 anys des de que Tarradellas recollí el testimoni de la Generalitat de la mà de Josep Irla. Més de dues dècades sostenint a l'exili, sense recursos, el fil de la legitimitat de la Generalitat, l'única institució de l'època republicana recuperada durant la Transició.

Enric Pujol

Professor d'Història de la UAB

enric.pujol@uab.cat

El restabliment de la Generalitat de Catalunya i el retorn del president Josep Tarradellas (1899-1988) foren l'esdeveniment polític més important de tot el procés de liquidació del franquisme a Catalunya. Aquesta afirmació, feta 40 anys després dels fets, ha deixat de ser fins i tot polèmica, per passar a ser admesa per la majoria d'historiadors i analistes polítics. També avui suscita una àmplia unanimitat la valoració de la figura de Tarradellas com el personatge clau del procés, ja que sense ell res d'això no hauria estat possible.

La negociació que va dur al reconeixement, per part del Govern espanyol presidit per Adolfo Suárez (1932-2014), de la Generalitat de Catalunya sostinguda a l'exili —des del 1954— per Josep Tarradellas s'inicià després de les eleccions legislatives espanyoles del 15 de juny de 1977 i culminà amb el retorn a Barcelona del president exiliat el 23 d'octubre del mateix any enmig d'una fervorosa i multitudinària rebuda de la població. Fou una negociació llarga i complexa que tingué un primer episodi decisiu en els anomenats acords Suárez-Tarradellas de l'estiu del 1977 i que finalitzà amb la sig-

natura, el 28 de setembre de 1977, dels acords i protocols signats a Perpinyà. L'endemà, la Generalitat fou reconeguda com a la institució del govern «secular» del poble català segons el Reial Decret Llei 41/1977 de 29 de setembre de 1977, molt abans de la discussió i aprovació de la Constitució Espanyola del 1978.¹

Aquest reconeixement va convertir l'autogovern català en un «cas a part» dins de la transició política a l'Estat espanyol. En el fons, fou una mena de reconeixement de facto dels drets històrics catalans, per més que no s'arribessin a concretar d'una forma jurídica explícita. Per alguns la importància de l'esdeveniment pot semblar una obvietat. Però malauradament és una d'aquelles obvietats que, fins fa molt poc, no han estat tan compartides com caldria.

Actualment sabem coses que abans no es coneixien prou bé i que ajuden a explicar-nos el què i el perquè de tot plegat. Així, pel que fa al procés negociador, un element que s'ha repetit molt és que l'èxit d'aconse-

guir el restabliment de la Generalitat fou possible gràcies a la confluència de dos factors: la perseverança del president Tarradellas en les seves posicions i a una actitud oberta del Govern espanyol presidit per Adolfo Suárez.

El que no s'ha dit gaire era que aquesta actitud oberta del Govern espanyol revelava una certa feblesa política per part de l'executiu de Madrid. Una limitació de la qual el mateix Tarradellas no n'era prou conscient; com tampoc no ho eren, de conscients d'aquesta debilitat, la resta de dirigents polítics catalans, ja que tots plegats el que veien sobretot eren les seves pròpies mancances.

En aquells moments, com assenyala Jaume de Puig (1944), col·laborador del president Tarradellas, «totes les parts eren febles».² Una visió corroborada per Ramon Espasa (1940), conseller de la Generalitat restaurada, que definí la situació com «d'equilibri de febleses».³

1 PUJOL, *Josep Tarradellas. El retorn del president* (juny-desembre 1977).

2 Entrevista personal realitzada l'1 d'agost de 2016.

3 Entrevista personal realitzada el 26 de setembre de 2017.

El restabliment de la Generalitat de Catalunya i el retorn del president Tarradellas foren l'esdeveniment polític més important de tot el procés de liquidació del franquisme a Catalunya

Recentment ha aparegut una darrera dada que reforça aquesta idea. El 2016, es féu públic un fragment inèdit d'una entrevista televisiva que li havia fet a Adolfo Suárez la periodista Victòria Prego (1948), emesa per Antena 3, el 1995.⁴ En un moment de l'entrevista, Suárez explicà que el 1977 el Govern que presidia havia encarregat unes enquestes sobre un hipotètic referèndum monarquia-república que eren clarament favorables a un règim republicà. Aquesta declaració sembla que fou feta *off the record*, però quedà gravada i Prego no la féu pública fins més de vint anys després.

En una situació política tan desfavorable per al règim monàrquic de Joan Carles I (1938), no ha de sobtar que el Govern espanyol es plantegés preservar la monarquia com fos. I que es convertís en una prioritat que Catalunya acceptés el rei d'Espanya. Així, el tracte implícit fou el de «Generalitat per Monarquia». Un corollari de la gran condició de la Transició: «Democràcia per Monarquia». Un

4 ROGER, «Suárez va frenar un referèndum per la república. Les enquestes donaven per feta la caiguda del rei, segons una entrevista que ara ha vist la llum».

requisit que, molt abans que el president Tarradellas, l'acceptaren tots els partits que obtingueren representació el 15 de juny de 1977, excepció feta d'Esquerra Republicana, aleshores dirigida per Heribert Barrera (1917-2011).

El fet que la Generalitat fos reconeguda com a institució de govern en una data tan primicera possibilità que quedés clarament desvinculada de la resta de governs autonòmics que sorgiren un cop aprovada la carta magna i que caracteritzaren l'Estat espanyol com a un «estat de les autonomies». Aquesta circumstància convertí l'autogovern català en un «cas a part» que la Generalitat restablerta intentà repetidament fer valdre per damunt dels intents posteriors del Govern de Madrid d'homologar-la, a la baixa, a la resta d'autonomies.

En una dimensió més personal, el manteniment d'una línia de continuïtat entre la Generalitat republicana, la de l'exili i la restaurada el 1977 féu possible que el president Tarradellas es convertís en un cas únic en el procés de transició política no tan sols a Catalunya, sinó a tot

l'Estat espanyol. Efectivament, cap altre alt dirigent polític de l'etapa republicana i bèl·lica no va tenir càrrecs polítics importants en l'administració durant el postfranquisme.⁵

El procés de liquidació del franquisme

El retorn del president Tarradellas i el restabliment de la Generalitat no pot ser analitzat com la resta de governs posteriors, conformatats ja des d'una «normalitat autonòmica». Es tracta d'un moment fundacional. Per això és molt important tenir present el context històric de l'època. Assenyalem algunes característiques especialment importants d'aquella època.

La primera és que existia una gran pluralitat que anava molt més enllà dels líders i dels partits que posteriorment van configurar el sistema autonòmic. No estava establert encara un «règim de partits» i existia un ventall d'opcions polítiques

5 L'únic dirigent espanyol format en l'etapa republicana —amb responsabilitats polítiques— i que jugà també un paper polític important en la transició fou Santiago Carrillo. Però a diferència de Tarradellas, no tingué càrrecs de govern durant el postfranquisme.

El tracte implícit fou el de «Generalitat per Monarquia». Un corol·lari de la gran condició de la Transició: «Democràcia per Monarquia»

d'espectre més ampli. Tampoc no era clara la representativitat de cada grup. No ho va ser fins a les eleccions espanyoles del 15 de juny del 1977, primer, i, després, les del Parlament de Catalunya del 1980, que determinaren uns grups majoritaris i uns altres de minoritaris —la major part d'aquests darrers, molts situats en l'esquerra radical, senzillament van desaparèixer de l'escena política.

Una segona circumstància que cal tenir molt present és la importància cabdal de la mobilització popular d'aquells moments. Una frase de l'escriptora i periodista Isabel-Clara Simó (1943) —aleshores directora de la combativa revista *Canigó*— és molt reveladora de la situació d'aleshores, ja que deia que el 1976 «no hi va haver dia sense manifestació».⁶ I cal puntualitzar que sovint aquestes manifestacions eren massives i que es perllongaren el 1977. Una situació que no s'ha repetit fins a les mobilitzacions actuals, ja entrats al segle XXI.

Cal remarcar que aleshores es produí una mena d'*impasse* en el

nucli de poder, fruit del col·lapse de l'estat franquista i de l'intent d'autoregeneració subsegüent. Del 1976 —inclòs— fins al 1979 es va viure una experiència de llibertat que no s'ha tornat a repetir mai més. Tot semblava possible. Fou un moment de gran il·lusió i de gran eferlescència col·lectiva. Però també va ser ple de perills i d'amenaques. Cal trencar el mite de la Transició incruenta. Fou «pacífica» perquè no es decidí per la via armada, però hi hagué moltes víctimes. Les baixes es produïren en manifestacions i en atemptats. Existí un terrorisme d'extrema dreta molt potent que va comptar amb la connivència policial i amb la de les mateixes autoritats hereves del franquisme. I un d'extrema esquerra —i no només d'ETA— que es cobrà també moltes víctimes. Es parla d'entre 600 i 700 morts.⁷ I tot això enmig d'un ambient de constant amenaça militar no superada fins després de l'intent de cop d'estat Armada-Tejero del 1981 i del primer triomf electoral del PSOE.

Les eleccions espanyoles del 15 de juny de 1977, les primeres del post-franquisme, obriren una nova etapa, per més que es van celebrar en unes condicions no pas plenament lliures. No hi va haver una veritable amnistia política, alguns partits no van ser legalitzats —com fou el cas d'Esquerra i d'altres— i el partit governant aleshores, la UCD, va fer servir obertament tot l'aparell d'Estat i els mitjans de comunicació a favor seu.

Abans d'abordar els resultats i les conseqüències d'aquella confrontació electoral, cal recordar que, a final del 1976, Tarradellas havia rebut la visita del Coronel Andrés Cassinello (1927), a la seva residència de Saint-Martin-le-Beau, que va fer un informe per al nou cap de Govern espanyol, Adolfo Suárez —nomenat el juliol de 1976 en substitució de Carlos Arias Navarro (1908-1989). S'havia obert aleshores una via de comunicació directa bilateral entre Tarradellas i Madrid que quedà interrompuda. Suárez es trobà políticament reforçat quan aconseguí fer aprovar la Llei de reforma política el 15 de desembre de 1976 amb un 80% de vots favorables, malgrat que bona part de l'oposició antifrancquista va demanar l'abstenció i reclamà una

7 SÁNCHEZ SOLER, *La transición sangrienta*; i CASALS, *La transición española. El voto ignorado de las armas*.

6 COSTA-PAU, *Els Països Catalans*.

Cap altre alt dirigent polític de l'etapa republicana i bèl·lica no va tenir càrrecs polítics importants en l'administració durant el postfranquisme

ruptura democràtica. Imposà així una via de reforma política que fou assumida per la major part de l'oposició.

A principi de 1977, Jordi Pujol (1930) va acceptar integrar-se en la comissió dels nou que aglutinava l'oposició espanyola i que inicià converses amb Suárez. S'obrí així una via de negociació al marge de Tarradellas que trencava tota possible relació bilateral entre la Generalitat i el Govern de Madrid. Això originà un enfrontament polític entre el president i Jordi Pujol, que es perllongà de per vida. Els mesos de febrer i març Tarradellas constituí l'organisme consultiu de la Generalitat de Catalunya amb el suport d'Esquerra Republicana, els dos PSC —Congrés i Reagrupament—, els grups dits d'esquerra revolucionària i figures aleshores de gran prestigi com Lluís M. Xirinacs (1932-2007), que tenien molta influència pública i en organismes unitaris com l'Assemblea de Catalunya. No s'incorporaren ni CDC, ni el PSUC, ni la Federació Catalana del PSOE, ni Unió Democràtica.

En aquest context de divisió partidista, no ha d'estranyar la impossibilitat d'una candidatura unitària i la decisió

de Tarradellas de no presentar-se a les eleccions del juny de 1977 amb cap grup. Tampoc no ha de sobtar que no s'aconseguís el retorn de Tarradellas abans de les eleccions. Suárez, en aquells moments previs a les eleccions, compartia la visió que considerava Tarradellas com una opció rupturista. En canvi, el president espanyol veia en Jordi Pujol un interlocutor més plausible. I segurament el devia veure també com a l'hipotètic guanyador de les eleccions a Catalunya.

Els resultats electorals van oferir més d'una sorpresa i definiren una correlació de forces molt diferent a la que es va produir en el conjunt de l'Estat espanyol. La força guanyadora fou la coalició Socialistes de Catalunya integrada pel PSC-C i el PSOE, amb el 28,56% i 15 diputats. Pel que fa a les restants, hi hagué una forta polèmica, ja que l'ordre canviava de manera notable si es comptava pel percentatge de vots obtinguts o pels diputats escollits. Per diputats, la segona força era el Pacte Democràtic per Catalunya (PDC) —integrat per CDC, PSC-R i l'Esquerra Democràtica de Catalunya de Ramon Trias Fargas (1922-

1989)—, que tingué un 16,88% de vots i 11 diputats. I la seguia el partit governamental espanyol, la UCD, que tingué un 16,91% i 9 diputats. El quart lloc era per al PSUC, que obtingué 8 diputats. Els comunistes catalans, però, havien obtingut un 18,31% dels vots, cosa que, en nombre de vots, els hauria convertit en segona força. Més allunyades quedaren tres coalicions més, cadascuna amb un sol diputat: la Unió del Centre i la Democràcia Cristiana de Catalunya (UC-DCC), liderada per Unió Democràtica, amb el 5,67%; Esquerra de Catalunya —coalició d'Esquerra Republicana, que no es podia presentar amb les seves sigles en no estar legalitzada i el PTE—, amb un 4,72%; i la coalició impulsada per Alianza Popular, que es deia Convivència Catalana i que obtingué un 3,55% dels vots. Els resultats electorals del Senat al Principat foren molt favorables a la coalició Entesa dels Catalans —coalició del PSC, el PSUC i Esquerra—, que guanyà a totes quatre circumscripcions. Només sortiren elegits 2 senadors que no eren d'aquest grup: un a Tarragona per la UCD i el senador independent Lluís M. Xirinacs per Barcelona.

Cal trencar el mite de la Transició incruenta. Fou «pacífica» perquè no es decidí per la via armada, però hi hagué moltes víctimes

Els acords Suárez-Tarradellas

Després de les eleccions, el fracàs de la negociació entre els socialistes catalans i Suárez possibilità que es tornés a plantejar el fet de reprendre la negociació bilateral amb Tarradellas. Es concertà una reunió per al dia 27 de juny de la qual foren informats els dirigents socialistes, significativament Joan Reventós (1927-2004), que era qui presidia l'Assemblea de parlamentaris catalans constituïda després de les eleccions —i amb el qual Tarradellas hi tingué sempre una especial bona sintonia. Carles Sentís (1911-2011), dirigent català de la UCD que coneixia Tarradellas d'abans de la guerra i Manuel Ortínez (1920-1997), col·laborador i amic del president foren dues figures clau en l'organització de la trobada. Segurament el govern espanyol es pensava que Tarradellas acceptaria el que fos perquè el veien com un «cadàver polític». I la sorpresa fou constatar, en aquella primera reunió, que el president Tarradellas es refermà en la necessitat de reconèixer la Generalitat de Catalunya i la seva presidència.

Hem de tenir present que, en aquells moments, malgrat que els partits tri-

omfadors del 15 juny de cara enfora defensaven això mateix, en realitat era una reivindicació que veien impossible de complir. Així, el mateix Jordi Pujol, en les seves *Memòries* ho reconegué: «Pensàvem en una mena d'autonomia, reclamàvem l'Estatut, però, pel que fa a mi, no anava pas més enllà ni podia imaginar la restauració de la Generalitat i el retorn triomfal del president exiliat».⁸

La fermesa del president Tarradellas en aquella primera reunió destarotà els plans del Govern espanyol. Els dos interlocutors sostingueren una discussió molt tensa i el mateix Tarradellas pensà que havia fracassat —perquè, com hem dit, no era conscient de la feblesa del Govern de Madrid. Aquest sentiment de fracàs es veia reforçat pel fet que li havia estat anul·lada la reunió que l'endemà, el 28 de juny, havia de tenir amb el rei d'Espanya —ara sabem que per la pressió dels militars. Finalment, la trobada amb el monarca es realitzà el 29 i aleshores sí que Tarradellas va veure que havia aconseguit el seu propòsit, ja que no era un cap de govern sinó el

cap de l'Estat espanyol el que de facto el reconeixia pel sol fet de reunir-s'hi. La nova reunió amb Suárez de l'1 de juliol obrí pas als acords entre els dos dirigents coneguts com els Acords Suárez-Tarradellas per al restabliment de la Generalitat, on ja es feren uns primers reconeixements en aquest sentit.

La victòria personal que per a Tarradellas suposaven aquests acords fou incontestable. Els partits catalans els acolliren de manera gairebé unànime i el vell líder dels democratacristians espanyols José María Gil-Robles (1898-1980) li va dir a Tarradellas que «la brecha que ha abierto usted sólo puede compararse con la de los alemanes en la Línea Maginot. Ha hecho usted el trabajo de un tanque». Malgrat això, Tarradellas va haver de cedir en l'acceptació de l'existència d'altres règims autonòmics a la resta de l'Estat espanyol —al marge de catalans, bascos i gallecs—, cosa a la qual era molt reticent.

Una negociació complexa i difícil

Aquest primer acord Suárez-Tarradellas, però, tot just obrí una via de negociació que en realitat fou

⁸ PUJOL, *Memòries. Història d'una convicció (1930-1980)*, p.291.

Quan Pujol s'integra en la comissió dels nou que aglutinava l'oposició espanyola i inicia converses amb Suárez trenca tota possible relació bilateral entre la Generalitat i el Govern de Madrid

complexa i difícil. Conscient d'això, Tarradellas se'n tornà a Saint-Martin-le-Beau i va dir que no aniria a Barcelona si no era en qualitat de president de la Generalitat. Aquesta tongada negociadora, doncs, es féu sobretot a París i només al final, per segellar l'acord, a Perpinyà. De fet, la decisió de no retornar fou el gran element de pressió que, de cara a Madrid, el president Tarradellas va tenir.

La interlocució del Govern espanyol va estar, en un primer moment, en mans de Rodolfo Martín Villa (1934) —des de Madrid— per passar després, a final de juliol, a Salvador Sánchez-Terán (1934) —que havia estat ex-governador civil de Barcelona. La primera reunió amb Sánchez-Terán se celebrà el 10 i l'11 d'agost; la segona, el 26 i 27 d'agost; i la tercera, el 20 de setembre. Totes a la capital francesa. Finalment, ja fora de París, es tornaren a trobar a Perpinyà, ja en la recta final de la negociació, del 27 al 29 de setembre, en el marc dels anomenats «acords i protocols» que s'establiren a la capital del Rosselló.

Naturalment la negociació amb Madrid va ser molt dura, ja que com

va dir Manuel Ortínez (1920-1997), que participà en les converses com assessor presidencial: «Encara no existia la Constitució, ni per descomptat l'estat de les autonomies. En principi es podia fer tot, però segons com no es podia fer res».⁹ En la delegació catalana, però, qui despuntà fou Josep Lluís Sureda (1923), figura clau que segons el mateix Ortínez va ser «el gran negociador del decret de restabliment de la Generalitat».

L'actitud de Madrid fou la de reduir al màxim les aspiracions catalanes i, naturalment, mantingué una actitud reticent i de pressió constant, que provocaren moments especialment delicats. Gràcies al testimoni de Sánchez-Terán, cap de la part espanyola, coneixem el difícil moment que es va viure durant l'agost. En les seves memòries, parlà de la reunió que se celebrà a la Moncloa el 19 del mateix mes. Davant de les queixes cada cop més insistents a dins i a fora del Govern espanyol, s'imposava la necessitat de prendre una resolució definitiva: «En un momento dado y ante el giro del debate, Suárez re-

planteó la cuestión esencial: acceder a la aprobación de una Generalitat provisional o negarse en redondo y esperar a la Constitución. La posición unánime de los presentes, aunque con actitudes matizadas, fue la de dar vía libre a la Generalitat provisional. Tal vez jurídicamente fuera más correcto esperar al texto constitucional, pero políticamente no debía demorarse el afrontar el hecho catalán».¹⁰

Tot i prendre una decisió tan important com aquesta, la negociació va haver de passar encara per molts alts i baixos. Un moment especialment delicat va ser quan, en les reunions del 26 i 27 d'agost, Madrid plantejà un article, el vuitè, que atorgava al Govern espanyol la clau de la mateixa continuïtat de la Generalitat restablerta: «Los órganos del gobierno de la Generalitat establecidos por este decreto-ley podran ser disueltos por el gobierno por razones de seguridad del Estado». Una clàusula que va haver de ser acceptada tot i l'oposició d'algun dirigent polític com Heribert Barrera i que desaparegué en l'Estatut del 1979.

⁹ ORTÍNEZ, *Una vida entre burguesos. Memòries*, p.159

¹⁰ SÁNCHEZ-TERÁN, *De Franco a la Generalitat*, p.293

Suárez considerava Tarradellas com una opció rupturista. En canvi, el president espanyol veia en Jordi Pujol un interlocutor més plausible

Tampoc no faltaren les tensions en la mateixa part catalana. D'entrada, per tal de determinar qui havia d'en-capçalar la negociació. Ràpidament, però, va quedar clar el paper capdavanter del president Tarradellas, que va ratificar en una ordre presidencial del 4 d'agost del 1977, la composició de la Comissió Negociadora que havia escollit l'Assemblea de Parlamentaris de l'11 de juliol, integrada per Antoni Gutiérrez Díaz (1929-2006) del PSUC, Jordi Pujol de CDC, Joan Raventós (1927-2004) del PSC-C, Carles Sentís (1911-2011) de la UCD, Josep M. Triguera (1943) del PSOE i Josep Benet (1920-2008) de l'Entesa dels catalans.

Al marge d'altres qüestions de tipus jurídic i procedimental, la pressió dels partits se centrà, sobretot en el tram final de la negociació, en assegurar la seva participació en el futur Govern de la Generalitat, cosa que es resolgué amb el compromís de fer un Consell Executiu d'unitat. Abans, però, existí un moment de tensió arran de les declaracions que va fer a la premsa Josep Benet, aparegudes el 30 d'agost, en què deia que la negociació estava es-tancada precisament en un moment

que, com ha recordat Josep Lluís Sureda, «els dos negociadors donen per completat l'acord a satisfacció d'ambdues parts».¹¹ La destitució de Benet com a membre de la Comissió negociadora, per part del president, fou immediata.¹² Tarradellas considerà que Benet no tan sols explicava una situació que volia que no es fes pública, sinó que les seves paraules el qüestionaven obertament com a cap de la negociació. La crisi entre el president i la comissió negociadora es va resoldre per mitjà de reunions d'ell amb els cap de fila dels partits representats a la Comissió Permanent de l'Assemblea de Parlamentaris, cosa que no tan sols eludí el conflicte amb la Comissió Negociadora, sinó que també serví per ampliar el ventall polític dels partits representats —ja que eren nou els líders amb qui a partir d'aleshores es reuní.

Un darrer punt polèmic fou la pre-visió que en el futur Consell Executiu de la Generalitat hi hauria també d'haver-hi els presidents de les

quatre diputacions del Principat, un extrem que malgrat que quedà en part registrat en el document final —es parla de quatre «representants» i no «presidents»—, no s'arriba a posar mai en la pràctica.

L'Onze de setembre del 1977 va tenir lloc a Barcelona la manifestació popular més multitudinària que havia existit en tota la història de Catalunya en favor de l'autogovern. En aquells moments es va donar la xifra mítica d'un milió de participants. Més enllà del nombre precís de manifestants, l'acte va tenir un caire massiu i provocà un gran impacte en l'opinió pública del moment. Però ni la im-mensa manifestació ni la divulgació d'un acord imminent no tingueren una repercussió immediata a l'hora de fer avançar la negociació.

L'acord no arribà fins a la darrera reunió a Perpinyà del 28 de setembre entre el president, els dirigents parlamentaris i Sánchez-Terán, on quedà definitivament establerta la polèmica composició del futur Consell Executiu. Hi hauria cinc dirigents de partits polítics que havien obtingut major representació a les eleccions del 15 de juny com a

11 SUREDA, «Crònica del restabliment de la Generalitat de Catalunya», p.200.

12 BENET, *El president Tarradellas en els seus textos (1954-1988)*, p.370-371.

La línia de continuïtat entre la Generalitat republicana, la de l'exili i la restaurada el 1977 féu possible que el president Tarradellas es convertís en un cas únic en el procés de Transició

consellers sense funcions executives específiques; set consellers experts en la matèria del seu càrrec que serien designats pel president, d'acord amb els diputats i senadors; i quatre representants de les diputacions provincials de Catalunya.

El 29 de setembre, el Consell de Ministres aprovà el Reial Decret de restabliment de la Generalitat. L'endemà, un nou Reial Decret establí la creació de les Comissions Mixtes de Traspassos de serveis de l'Estat i de les Diputacions a la Generalitat. El restabliment formal de la Generalitat es publicà al Butlletí Oficial de l'Estat el 5 d'octubre. Però el nomenament de Tarradellas com a president de la nova Generalitat no es féu efectiu fins al 14 d'octubre.

El mateix 30 de setembre es reuní la Comissió Permanent de l'Assemblea de Parlamentaris, en la qual, malgrat diferents objeccions —com la de Barrera contra l'article vuitè—, va imperar la idea que el decret final millorava molt en relació amb propostes anteriors, sobretot pel que feia a la participació dels parlamentaris en el futur Consell Executiu de la Generalitat. Potser qui va resum-

ir millor el sentiment general fou Josep. M. Triginer, segons el qual, com ha assenyalat Jaume Sobrequés (1943): «s'havia arribat a un pacte polític que potser no havia agradat del tot a ningú, però que per això tenia la virtut de satisfer el màxim nombre de sectors socials i polítics del país». ¹³ L'Assemblea de Parlamentaris es reuní l'1 d'octubre i votà per unanimitat a favor de l'acord.

Després de la ratificació dels parlamentaris, s'iniciaren els preparatius del viatge de retorn. El punt de partida fou una reunió del president amb els principals líders dels partits celebrada el 3 d'octubre al Castillet de Perpinyà. No fou fins al 20 d'octubre que el president arribà a Madrid. L'endemà fou rebut per les principals autoritats governatives de l'Estat espanyol —president del Govern, de les Corts, del Senat, del Tribunal Suprem, el vicepresident tinent-general Manuel Gutiérrez Melado (1912-1995)...— i per diferents ministres. El 22 d'octubre visità el rei d'Espanya i el 23 arribà a Barcelona, on una multitud el va anar a rebre

¹³ SOBrequÉS, *La fi del silenci. La recuperació de la Generalitat i el retorn de Tarradellas*, p.101.

com a president de la Generalitat restaurada i féu un parlament que obrí amb el famós «Ja sóc aquí!».

Com es va sentir Tarradellas en aquells moments tan especials? Ell mateix va confessar-ho: «La veritat és que vaig retornar amb una gran serenitat. Ningú no creia, ni tan sols els familiars, que tornaria un dia com a President de la Generalitat. Per contra, jo n'estava tan convençut, ho tenia tan paït, que no em va causar una emoció excessiva». ¹⁴

Finalment, el 24, va tenir lloc la presa de possessió oficial com a President de la Generalitat amb la presència del president del Govern espanyol Adolfo Suárez. A més de diferents ministres del govern espanyol i d'altres autoritats, va tenir molta importància la presència a l'acte del capità general Francisco Coloma Gallegos (1912-1993), que no havia volgut anar a rebre Tarradellas el dia abans i havia estat un dels que intentà bloquejar el seu retorn. La seva assistència va ser possible perquè el president mateix el va anar a trobar

¹⁴ ARBÓS, *Tarradellas. La consciència d'un poble*, p.72.

L'Onze de setembre de 1977 va tenir lloc a Barcelona la manifestació popular més multitudinària que havia existit en tota la història de Catalunya en favor de l'autogovern

en el seu despatx a Capitània i el va convèncer perquè l'acompanyés.

Destacats intel·lectuals s'afegiren a les mostres de satisfacció pel retorn de Tarradellas i el restabliment de la Generalitat, algunes foren rebudes abans del seu retorn físic. Així, Salvador Espriu (1913-1985) li adreçà una carta el 19 d'octubre, conservada a l'Arxiu Tarradellas de Poblet, que tocava molt de peus a terra: «Permeteu que us doni la més lleial, sincera i cordial benvinguda i que us desitgi tota mena d'encerts i felicitats, així com forces per suportar els mil maldecaps que us cauran a sobre». Certament amb la seva arribada no s'acabaren els maldecaps, sinó que en començaren de nous, derivats de la titànica empresa de bastir la nova Generalitat que fou l'embrió de la que ha estat vigent fins ara. ■

■ Bibliografia

ARBÓS, Albert. *Tarradellas. La consciència d'un poble*. Barcelona: Grijalbo, 1988.

BENET, Josep. *El president Tarradellas en els seus textos (1954-1988)*. Barcelona: Empúries, 1992.

CASALS, Xavier. *La transición española. El voto ignorado de las armas*. Barcelona: Pasado & Presente, 2016.

COSTA-PAU, Manuel. *Els Països Catalans*. Barcelona: Editorial Ulisses, 1984.

ORTÍNEZ, Manuel. *Una vida entre burgesos. Memòries*. Barcelona: Edicions 62, 1993.

PUJOL, Jordi. *Memòries. Història d'una convicció (1930-1980)*. Barcelona: Proa, 2007.

ROGER, Maiol. «Suárez va frenar un referèndum per la república. Les enquestes donaven per feta la caiguda del rei, segons una entrevista que ara ha vist la llum» [en línia]. A *Ara*, de 19 de novembre de 2016. Disponible a: <www.ara.cat>.

SÁNCHEZ SOLER, Mariano. *La transición sangrienta*. Barcelona, Editorial Península, 2010.

SÁNCHEZ-TERÁN, Salvador. *De Franco a la Generalitat*. Barcelona: Editorial Planeta, 1988.

SOBREQUÉS, Jaume. *La fi del silenci. La recuperació de la Generalitat i el retorn de Tarradellas*. Barcelona: Editorial Base, 2002.

SUREDA, Josep Lluís. «Crònica del restabliment de la Generalitat de Catalunya».

A CASASSAS, Jordi. *Tarradellas o la reivindicació de la memòria (1899-1988)*. Lleida: Pagès edicions, 2003.

explorador

Tunísia, la revolució inacabada

[vista prèvia >](#)

La segona dècada del segle XXI s'iniciava amb la Primavera Àrab. La combinació de joves formats i preparats però sense oportunitats laborals amb la manca de llibertats civils i polítiques, la corrupció i el nepotisme són el caldo de cultiu de les revoltes. Tunísia va ser on la revolució semblava que culminaria amb una major transformació del país. Set anys després, però, es constata que les expectatives generades han quedat lluny de complir-se.

Cristina Mas

Periodista

cmas@ara.cat

El març de 2011, Jose Luís Rodríguez Zapatero (1960) era el primer cap de govern estranger que visitava Tunísia, poques setmanes després de la caiguda del règim de Zine El Abidine Ben Ali (1936-2015). En ple sotrac revolucionari, l'aleshores president espanyol no va deixar escapar l'oportunitat de posar la Transició espanyola com a exemple a seguir per al primer país àrab que s'espolsava un dictador amb un moviment de masses. La recepta era la continuïtat de les velles elits amb una rentada de cara democràtica per fer-ho canviar tot sense que no canviés res. Set anys després, a Tunísia —l'excepció d'una primavera esclafada en sang— s'hi juga el retorn al poder dels vells opressors que ni tan sols es molesten en canviar de careta.

Els atemptats del Museu del Bardo i del complex turístic de Sousa de 2015 van posar sota focus el gihadisme com la principal amenaça sobre la jove democràcia tunisiana. Però és més determinant la continuïtat de les polítiques econòmiques i socials de la dictadura, basades en la promoció de la inversió exterior, el deute extern i les privatitzacions,

que complementen la corrupció sistèmica del vell règim.

La situació econòmica és catastròfica: alça de preu dels aliments bàsics, devaluació de la moneda, precarietat... L'atur estructural empeny molts joves a emprendre el camí de l'emigració en pastera a Itàlia —1.400 van intentar el viatge només el setembre passat, els mateixos que en tot el 2016. A finals d'octubre un grup de joves de Redeyef —a la conca minera del sud del país que va protagonitzar la sublevació de 2008, preludi de la revolució— que estan atrapats a Lampedusa denunciaven «els fracassos de les polítiques econòmiques i socials del nostre país, l'abandonament de les obligacions de l'Estat i la indiferència internacional davant del nostre somni de viure en un estat democràtic que garanteixi la llibertat, la dignitat i la justícia social». En vaga de fam, reblaven que «mentre els vostres diners i els vostres béns circulen lliurement al nostre país d'origen, empresoneu els nostres somnis darrere dels vostres murs».

I és que l'abisme entre la costa desenvolupada i l'interior pobre, entre els barris del centre de les ciutats i

les perifèries, que va ser la pólvora a l'origen de la revolució, continua intacte. En regions com Tataouine o Sidi Bouzid —on la immolació del venedor ambulat Mohamed Bouazizi (1984-2011) va desfermar l'onada de canvi de 2011— l'atur supera el 50%, no hi ha hospitals ni infraestructures de transport, ni fàbriques i l'única presència de l'Estat es redueix a la policia i l'Exèrcit. En un país que s'enorgullia del seu sistema educatiu, la taxa d'escolarització ha baixat al 96% des de 2011: 10.000 criatures abandonen l'escola primària cada any i 100.000 joves deixen els estudis de secundària abans d'acabar-los, segons les dades oficials.

En motiu del setè aniversari de l'inici de la revolta, desenes d'activistes van difondre un manifest en què denunciaven que «la caiguda de Ben Ali no va suposar la fi del seus sistema econòmic: les velles xarxes s'han reorganitzat, gangrenant l'Administració, la Justícia i els mitjans, així com els partits polítics. Els governs que s'han succeït des de 2011 s'han desentès de la necessitat de combatre frontalment la corrupció i els privilegis».

L'abisme entre la costa desenvolupada i l'interior pobre, entre els barris del centre de les ciutats i les perifèries, que va ser la pólvora a l'origen de la revolució, continua intacte

Atrapats en el deute

La dreta neoliberal i la islamista, que governen en coalició des de 2015, han endeutat el país per contenir la pressió social sense haver de fer cap canvi. Segons el Comitè per l'Anul·lació del Deute al Tercer Món, el 82% dels crèdits concedits pel Banc Mundial i el Fons Monetari Internacional s'han dedicat a pagar els interessos del deute contret per Ben Ali, de manera que el deute extern s'ha duplicat fins als 22.000 milions d'euros.

A més de la crisi econòmica global, Tunísia afronta l'estancament d'un dels seus principals motors: el sector turístic paralytitzat pel terrorisme, i la seva instrumentalització política —cal recordar que no té el mateix impacte econòmic un atemptat a París que a Cartago. L'economia submergida absorbeix més de la meitat del PIB del país i continua en mans d'algunes famílies benestants. A això cal afegir el deteriorament continuat dels serveis públics i la presència cada cop més descarada del contraban i les activitats mafioses en sectors com la policia, la Justícia, l'Administració o els mitjans de comunicació. El govern va signar

el 2016 un crèdit amb el Fons Monetari Internacional per valor de 2.900 milions d'euros a canvi de retallar la despesa pública, apujar els impostos, rebaixar les subvencions a l'energia i acomiadar uns 16.500 funcionaris.

Les protestes socials —acampades, vagues de fam, ocupacions...— se succeeixen arreu del país: l'últim informe de l'Observatoire Social Tunisien comptabilitza fins a 370 moviments de protesta col·lectiva només el passat setembre. Les noves mesures fan preveure un hivern calent per al primer ministre loussef Chahed (1975), que no podrà apaivagar els ànims amb contractació pública i que molt probablement veurà incorporar-se sectors de classe mitjana a les protestes contra l'augment d'impostos i l'eliminació d'algunes subvencions.

Davant el malestar social, el govern va anunciar el maig noves mesures per garantir el «normal funcionament» dels centres de producció, que s'han posat sota protecció de l'Exèrcit. Com explica el filòsof Santiago Alba Rico (1960), tunisià d'adopció des de fa més d'una dècada, Tunísia és «un país que no dóna als seus nois

ni feina, ni hospitals ni protecció contra els seus assassins; i que continua aplicant de la manera més arbitrària, emparant-se en l'estat d'emergència, les lleis de l'*ancien regime*».

A Senjnane el 12 de desembre esclataven xocs entre manifestants i policia durant la vaga general convocada pel comitè local de la Union Générale Tunisienne du Travail contra l'atur, la pobresa i les retallades a la sanitat pública. La població de Siliana continua en peu de guerra pràcticament des de 2012 exigint desenvolupament i reforma agrària i el càstig pels responsables de la repressió amb bales de perdigons de fa cinc anys. Són només dos exemples d'una llarga llista.

La llibertat d'expressió, la gran conquesta amenaçada

Si el terreny econòmic i social era l'assignatura pendent de la revolució tunisiana, fins i tot els sectors populars més crítics amb el procés reconeixien el valor dels canvis en el terreny de les llibertats. «La llibertat d'expressió és tot el que ens queda de la revolució», explica Hajji Mounir, professor de secundària de

La dreta neoliberal i la islamista, que governen en coalició des de 2015, han endeutat el país per contenir la pressió social sense haver de fer cap canvi

Regueb, un dels pobles del bressol de la revolta. «i més si comparem amb la situació dels altres països de l'anomenada primavera àrab», apunta. «Però sentim una decepció i una amargor perquè la revolució no ha aconseguit els seus objectius». Els joves i els sectors populars tunisians —i les tunisianes, en primera línia— van sortir al carrer el 2011 exigint *karama* [dignitat], un sentiment que concentra el doble sentit de la revolució: la reivindicació de les llibertats i de la justícia social.

Després del triomf dels islamistes d'Hizb Ennahda [Partit del Renaixement] —que no havien protagonitzat la revolució però es van erigir com a única alternativa al vell poder— a les eleccions de l'octubre de 2011, les tensions polítiques i socials no van parar de créixer. Als dos anys de govern de Rachid Ghannouchi (1941), l'assassinat del diputat d'esquerres Mohamed Brahimi (1955-2013) i uns dies després de vuit soldats en una emboscada gihadista van fer témer que Tunísia s'endinsaria en el mateix camí de violència que ha devorat Egipte, la veïna Líbia, Síria, Bahrain o el Iemen. En una situació de màxima crisi els cercles diri-

gents d'Hizb Ennahda i de la dreta neoliberal hereva de l'antic règim —agrupada a Nidaa Tounes [Cridat per Tunísia], el partit del nonagenari president Beji Caid Essebsi (1926)— van entendre que havien portat la situació a un punt de no retorn i van signar un pacte de no agressió que de fet és un acord de les elits contra els sectors populars que van protagonitzar la caiguda del règim.

Així, des de febrer de 2015 Nidaa Tounes i Hizb Ennahda estan junts al govern i al Parlament, en una coalició on els primers són dominants, no només pel resultat electoral de les eleccions de 2014, sinó per l'anorreament dels Germans Musulmans al conjunt de la regió, que va inaugurar el cop d'estat del mariscal Abdel-fatah Al-Sisi (1954) a Egipte el juliol de 2013. «El compromís entre les dues formacions respon a objectius ben definits: es tracta de preservar els seus interessos respectius —enterrant els dossiers de corrupció on estaven implicats diversos dels seus membres i per als islamistes bloquejant la investigació sobre la seva responsabilitat en l'enviament de tunisians a Líbia i al Pròxim Orient per unir-se a les files dels comba-

tents gihadistes; i també d'evitar el sorgiment d'eventuals competidors polítics que poguessin amenaçar el seu condomini», apunta el sociòleg i exministre Aziz Krichen (1947).

Amb una situació social explosiva, els dos artífexs d'aquest acord entre les grans forces conservadores del país, són als ulls de la gent els principals responsables dels mals del país. Són l'actual president —paradoxes de la història, és el més vell del món en exercici, en un país capgirat per la joventut— Beji Caid Essebsi, de Nidah Tounes i Rachid Ghannouchi, líder històric d'Hizb Ennahda.

El mantra de la «reconciliació»

Enfrontats a la creixent tensió social l'hivern i la primavera passades, les dues forces han accelerat una ofensiva contra els drets i les llibertats, ja retallades sota l'estat d'excepció justificat en l'amenaça terrorista. Són diverses les lleis i mesures i les campanyes polítiques que pretenen consolidar l'autoritat del govern sobre la població, controlar l'espai polític i limitar l'espai a les lluites socials. És el que s'anomena «reconciliació».

Nidaa Tounes i Hizb Ennahda han accelerat una ofensiva contra els drets i les llibertats, ja retallades sota l'estat d'excepció justificat en l'amenaça terrorista

L'estiu, el moviment Manich Msamah [Jo no perdono] va sortir als carrers en una vintena de ciutats del país contra la llei de «reconciliació econòmica», que preveu l'amnistia general dels funcionaris implicats en casos de corrupció durant la dictadura. La llei, a proposta del president, ha estat aprovada al Parlament.

El passat 6 de setembre, s'anunciava una remodelació del govern amb l'entrada de ministres del vell règim —Hatem Ben Salem (1956) i Ridha Chalhoun (1962), a les carteres d'Educació i Finances, respectivament i Abdelkrim Zbidi (1950), ex secretari general del dissolt at-Ta-jammu' ad-Dustūrī ad-Dīmuqrātī [Agrupació Constitucional Democràtica], el partit de Ben Ali, a Defensa. El president Essebsi denunciava obertament la Constitució de 2014 sorgida de la revolució, que qualificava de «parèntesi d'odi i de ressentiment».

En el mateix sentit de segellar la impunitat, el govern prepara una llei per blindar les forces de seguretat de qualsevol denúncia d'abusos. Amb el pretext de la protecció dels agents del terrorisme, el projecte

preveu «restituir el poder de les forces de l'ordre, que s'ha dissolt a causa de la revolució i la caiguda del règim del president Ben Ali». Com recorda Antonio Manganella, director de Juristes Sense Fronteres al país, «Tunísia, afectada per profunda crisi econòmica, s'encamina cap a dies difícils, de protesta social generalitzada. Aquest tipus de lleis serveixen per ofegar les protestes i reprimir». La reacció popular no s'ha fet fer esperar i el moviment Hasebhom [Passa'ls comptes] ja està organitzant mobilitzacions.

L'article 7 de la llei preveu penes de fins a dos anys de presó per a qualsevol persona que enregistri l'interior de les comissaries de policia o les casernes de l'Exèrcit o els llocs on fan les seves operacions. L'article 12 del projecte preveu penes de fins a 3.500 euros per «denigrar» la policia o l'Exèrcit i fins a 17.000 per als qui revelin «informacions relatives a la seguretat nacional». L'article 18 exonera els agents de l'ordre de cap responsabilitat penal que es pogués derivar de la mort dels autors d'infraccions «si la seva reacció fos necessària per protegir les vides i els béns». La jove bloguera Lina

Ben Mhenni (1983), un dels rostres de la revolució de 2011 s'exclama: «això ni amb Ben Ali haurien gosat escriure-ho!».

Retorn al presidencialisme

Des de 2015 Tunísia ha viscut un procés de recentralització que tendeix a reforçar la figura del president, amb el Parlament menystingut —de fet no s'ha aprovat ni una sola llei d'iniciativa parlamentària— i disciplinat el govern. Tampoc s'ha format el Tribunal Constitucional i les eleccions municipals per renovar uns ajuntaments encara lligats a la dictadura han tornat a ser endarrerides. És el que el periodista Thierry Brésillon, corresponsal de la revista *Orient XXI*, qualifica «temptació del cesarisme»: «En el fons és l'acceptació que davant els mals indicadors econòmics, les tensions socials, les inèrcies administratives i les disfuncions institucional, la classe dirigent tunisiana no té cap altra solució que la personalització del poder. És admetre que sense la possibilitat de posar els funcionaris al servei del clientelisme la política no té mitjans de crear les condicions per una represa».

Des de 2015 Tunísia ha viscut un procés de recentralització que tendeix a reforçar la figura del president, amb el Parlament menystingut i disciplinat el govern

Però com escriu Sadri Khiari (1958) al portal Nawaat.org, «per molt que hagi avançant, aquesta restauració en curs no s'acaba de tancar. Ni la persistència de les resistències socials i polítiques, ni els interessos propis de la burocràcia de la Union Générale Tunisienne du Travail, ni la força del partit d'Hizb Ennahda, ni els conflictes de poder, ni la competició entre clans de negocis més o menys mafiosos permeten retornar a la forma de dictadura que hem conegut abans de la revolució. El que s'està instal·lant de manar cada cop més clara és un tipus de democràcia autoritària, o si ho preferiu una democràcia relativa a la capacitat de resistència dels de baix».

De quin costat acabi caient la balança dependrà si les receptes de Zapatero s'imposen o si finalment els somnis dels joves exiliats de Lampedusa s'arriben a aconseguir. ■

finestra

Hina Jilani

“Els drets humans no poden ser mai un luxe que es pugui deixar de banda en moments de dificultats”

6a Conferència anual Desmond Tutu sobre la Pau Internacional.
Ciutat del Cap, 7 d'octubre del 2016

INTERNATIONAL PEACE LECTURE

Hina Jilani (1953) és membre de la Cort Suprema del Pakistan i un referent en la lluita pels drets humans, una causa que defensa sobretot a la seva regió del Panjab. La fermesa de la seva veu i de la seva acció s'ha centrat en la protecció dels nens, les dones i les minories ètniques, i l'ha portat a col·laborar activament en diversos projectes de l'ONU i al grup de líders internacional anomenat *The Elders*. La seva determinació pels valors de la pau, la justícia i els drets humans li han comportat amenaces, presó i repressió, però cap d'aquestes l'ha fet retrocedir en les seves conviccions. Un exemple de valentia i compromís.

Arquebisbe Tutu, senyora Tutu, distingits convidats, senyores i senyors, Permetin-me començar donant les gràcies a la Desmond and Leah Tutu Legacy Foundation per haver-me donat aquesta oportunitat de ser aquí a Sud-àfrica i a Ciutat del Cap en el 85è aniversari del meu heroi, l'arquebisbe Desmond Tutu.

Em sento molt honrada i privilegiada de poder compartir i participar en aquest esdeveniment amb vosaltres, un esdeveniment associat amb el nom de l'arquebisbe Desmond Tutu, que no només ha estat una inspiració per a milions de persones de tot el món sinó que ha parlat de veritat al poder i també ha estat l'esperança —la veu de l'esperança—, per haver hagut de passar moltes dificultats per viure i patir en aquest món actual tan difícil i desafiant.

No sé què més dir-ne, a tots els que sou aquí per l'amor envers ell i per compartir l'orgull que tots sentim. Com a activista i defensora de drets humans, només puc dir a l'arquebisbe: gràcies, gràcies per ser aquí.

Quan estàvem lluitant per la promoció i protecció dels drets humans,

necessitàvem la saviesa per traçar el curs adequat, per assumir la difícil batalla per assolir i aconseguir drets. Vostè va parlar sobre els diferents problemes que sorgeixen de lluites i conflictes a tot el món. El tema del qual estic parlant està íntimament relacionat amb el que heu dit aquesta nit.

Les amenaces contemporànies a la seguretat van molt més enllà de les guerres entre els estats. Avui, la pau ja no es pot associar només amb l'absència de guerra. Les comunitats són assetjades per la violència en nom de la religió, l'origen ètnic i el rebuig de diverses identitats. Les tensions comunals han portat la intolerància, l'odi i l'extremisme que destrueixen els valors de la humanitat, valors que es van convertir en ideals estimats del món, sacsejats per experiències de violacions massives, flagrants i sistemàtiques com les derivades de l'*apartheid*, totes les formes de discriminació racial, el colonialisme o dominació i ocupació estrangeres.

La incapacitat popular per reconèixer els mèrits de la diversitat no només ha produït societats opressives i na-

Les amenaces a la seguretat van molt més enllà de les guerres entre els estats. Avui, la pau ja no es pot associar només amb l'absència de guerra

cions dividides, sinó que ha disminuït les possibilitats de trobar un interès comú per promoure la pau i aconseguir el benestar de tots.

Els conflictes armats interns, les campanyes terroristes, les insurreccions, les crisis alimentàries, la inestabilitat política o econòmica a llarg termini han posat en perill la seguretat humana de grans poblacions. El moviment a gran escala de persones que fugen de la seva vida o escapen de diverses formes de persecució és una crisi contínua que té un vincle directe amb la repressió social i política. L'impacte acumulatiu d'aquestes condicions afecta la pau global.

La persistència de les disputes en moltes parts del món ja no és només una qüestió de preocupació nacional interna. Les conseqüències de conflictes de llarga durada abasten un ampli ventall d'interessos polítics i econòmics, fent que sigui més desafiant que en el passat trobar solucions acceptables.

Al mateix temps, estem experimentant un declivi en la qualitat del lideratge mundial i veiem que la manca

de visió política reduirà les capacitats entre els líders per abordar les causes dels conflictes. Aquesta incapacitat col·lectiva per restaurar l'esperança de pau i la seguretat de les persones s'ha agreujat durant la crisi actual. De fet, les respostes als conflictes i a les crisis, ja siguin polítiques o econòmiques, en comptes de restaurar la seguretat, s'han convertit en part del problema. Això es dedueix de situacions que es mantenen en diverses parts del món.

A l'Àsia i l'Àfrica, per exemple, han sorgit diversos països que estan en procés de transició a partir d'un govern autoritari, de conflictes armats o en lluita pel dret a l'autodeterminació. Molts països d'aquestes dues regions han adoptat constitucions nacionals amb fortes garanties per a la protecció dels drets humans.

Amb poques excepcions, la majoria d'aquests països han tingut períodes d'estabilitat política durant els quals es van celebrar eleccions creïbles. Malgrat aquests avanços significatius, les condicions polítiques i econòmiques en aquestes regions continuen sent volàtils. Alguns d'aquests països mostren signes visibles de

reversió de l'avanç inicial i estan atrapats en un estat de transició perpètua. Això és degut, principalment, a una atenció insuficient per establir o restaurar l'imperi de la llei i inculcar una cultura de respecte dels drets humans a les institucions estatals, així com en les pràctiques de govern.

La transició a la democràcia ha estat un fet merament processal i, alhora que augmenta el seu poder de control, els governs han fet poc per construir la capacitat de protecció de l'estat. Aquestes tendències generen condicions en les quals el ressorgiment de la crisi social, econòmica i política ha impedit les perspectives d'una democràcia sostenible, el respecte dels drets humans i el potencial de desenvolupament. Sobretot, aquestes tendències han disminuït considerablement les perspectives de pau i seguretat.

En el context global, dos factors són clarament identificats com els que tenen el major impacte en la seguretat interna: les formes de govern adoptades pels estats i els models de desenvolupament. En ambdós casos, els governs ignoren les normes i els principis de drets

En les zones en conflicte s'imposen lleis especials o d'emergència per suspendre les llibertats fonamentals i restringir la possibilitat de recurs als tribunals civils

humans en detriment dels interessos de les comunitats més marginades. La reacció pública a la negació dels drets econòmics, socials i culturals es converteix cada vegada més en la raó de les manifestacions públiques de protesta.

En molts països, l'estabilitat en comptes del desenvolupament s'ha convertit en un imperatiu que s'ha d'aconseguir a través de l'ús de la força estatal per reprimir els moviments populars i les veus de les protestes contra el desapoderament econòmic i social. Aquestes accions han donat lloc a un augment del ressentiment públic contra les autoritats i a una reducció de l'espai de diàleg.

Els errors en l'agenda del desenvolupament econòmic perseguits per molts estats reflecteixen àmpliament la creixent pobresa i exclusió social de grans sectors de la població. Les greus violacions dels drets econòmics, socials i culturals han quedat gravats en les accions de l'estat. La població afectada considera que, en l'entorn actual de globalització, els seus propis governs no són capaços o no volen adaptar-se a les dificul-

tats que afronten. L'explotació del treball i l'esgotament del medi ambient són algunes de les formes greus de violacions derivades dels nous arranjaments econòmics. Sovint, les poblacions indígenes són les que es veuen més afectades per aquestes violacions.

A la meua regió —el Pakistan—, les corporacions multinacionals i altres agències no estatals han adquirit un enorme control sobre les vides i les llibertats de les persones. Hi ha diversos exemples en què s'ha utilitzat el poder coercitiu de l'Estat contra comunitats i defensors dels drets humans en moments en què s'inicia la pressió dels poderosos interessos econòmics.

Els líders de comunitats indígenes i d'altres comunitats minoritàries, líders dels moviments contra la desigualtat, mediambientals i antiglobalització, líders sindicals i defensors dels drets de les persones desplaçades, migrants i refugiats són cada vegada més perseguits. Aquestes tendències podrien conduir a un augment addicional de les violacions i una futura crisi de drets humans en aquesta regió. És imprescindible

trobar enfocaments per al desenvolupament econòmic que assegurin el progrés social i cultural de les persones a través de mitjans que no generin conflicte d'interessos entre les comunitats i que es converteixin en la base de la lluita.

Les condicions polítiques i les pràctiques de governança adoptades pels estats determinen principalment el grau de risc i inseguretat a què estan exposades les persones en general i algunes comunitats en particular. S'ha observat una debilitat apreciable en l'estat de dret en diferents països on predominen les democràcies insuficients i no autènticament representatives amb escassa o nul·la possibilitat de participació ciutadana i sense responsabilitat ni transparència.

Al mateix temps, cada vegada s'utilitzen institucions públiques per a perpetuar i enfortir els interessos de determinats sectors. Les institucions per a la vigilància i la fiscalització pateixen ineficàcia i corrupció i la independència dels estaments judicials està molt qüestionada. Els sistemes de control interns són o inexistents o no han pogut fer complir les normes de drets humans en les pràctiques o

El clima creat sota la premissa de la lluita contra el terrorisme ha creat la inestabilitat sense garantir la seguretat

polítiques adoptades per les institucions estatals.

Les restriccions greus a la llibertat d'informació, expressió i assemblea imposades sobretot en nom de la ideologia religiosa o la seguretat o la integritat de l'estat, en molts països han limitat l'accés a la informació o llocs de violacions, frustrant així els intents de controlar situacions i deixar-ne constància. La legislació de la seguretat nacional s'ha imposat de forma més greu a molts països del món. En alguns països, aquestes lleis són part permanent del marc jurídic intern, que ha afeblit els efectes de qualsevol garantia de drets fonamentals i ha afectat negativament l'eficàcia dels mecanismes de compliment.

En les zones en conflicte, amb tensions polítiques, s'imposen lleis especials o d'emergència per suspendre les llibertats fonamentals i restringir la possibilitat de recurs als tribunals civils. La introducció de les excepcions a les normes, per exemple, mitjançant una legislació especial de seguretat en general, o contra el terrorisme en particular, ha afectat la capacitat dels sistemes judicials

nacionals per protegir les persones d'accions arbitràries.

El clima creat sota la premissa de la lluita contra el terrorisme ha creat la inestabilitat sense garantir la seguretat. S'han adoptat mesures antiterroristes en entorns amb conflictes polítics i, en molts casos, sota una depressió econòmica. Els governs han utilitzat el clima actual per abusar dels poders reforçats obtinguts en la campanya contra el terrorisme per atacar l'oposició política, els moviments d'autodeterminació i els defensors dels drets humans.

És cert que l'amenaça del terrorisme representa un desafiament seriós per a la pau i la seguretat. Els que busquen els drets de les minories o les dones, l'avançament de la causa de la tolerància religiosa i l'allotjament de la diversitat ètnica o racial han estat algunes de les primeres víctimes del terrorisme i de les diferents formes d'extremisme. Són també les persones que han estat al front per combatre el terrorisme per tal de preservar les normes de pau i democràcia.

Aquesta lluita de la comunitat pels drets humans contra el terrorisme i l'extremisme precedeix fins i tot els esdeveniments de l'11 de setembre de 2001 a Nova York. Ha estat durant molt de temps una activitat visible pels drets humans en parts del món on les arrels del terrorisme són més fortes, i puc donar-vos diversos exemples del Pakistan i l'Afganistan. Tanmateix, són aquests defensors dels drets humans que s'han convertit en les veus més destacades en assenyalar que moltes de les mesures contra el terrorisme estan erosionant les normes de drets humans i insisteixen que la pau i la seguretat només es poden aconseguir d'acord amb aquestes normes.

En l'era posterior a l'11 de setembre del 2001, molts estats han evitat el reconeixement que un conflicte existent té les seves arrels en reclamacions polítiques o socials de diferents parts de la seva població i el fracàs de l'estat per oferir solucions equitatives. Han descrit la seva resposta a tot tipus d'oposició com a una forma de contraterrorisme. Aquesta tendència de desbaratar deliberadament el context del conflicte, l'emergència de l'estat d'excepció

L'imperatiu de la seguretat per justificar la desviació de les normes reconegudes dels drets humans s'ha plantejat deliberadament per condonar aquestes desviacions

creat per contrarestar actes de terrorisme, ara representa una amenaça per a l'estat de dret i el respecte dels drets humans.

La percepció que l'imperatiu de seguretat justifica la desviació de les normes reconegudes dels drets humans s'ha plantejat deliberadament per condonar aquestes desviacions. Això ha fomentat la xenofòbia, la intolerància i l'odi en moltes societats. Altres fonts significatives de conflicte o tensió són la política d'identitat, majors dificultats en la gestió del pluralisme i la diversitat, l'augment de la pobresa i la disminució del paper de l'estat en la prestació de la seguretat social.

La situació de les dones en molts països del món és particularment preocupant: els seus drets es violen en nom de la religió i la cultura i es tornen particularment vulnerables als prejudicis, a l'exclusió i a la repulsa pública no només per les forces de l'estat sinó també per una varietat d'actors socials.

Senyores i senyors diputats, quan les societats no qüestionen la idea errònia del tracte entre la seguretat i

els drets humans, sovint no obtenen ni una cosa ni l'altra i les minories i altres grups vulnerables en paguen el preu. Aquestes nocions han comportat un assalt a l'estat de dret i als drets humans que probablement es veurà més arrelat si les tendències actuals no s'aturen o reverteixen.

Els drets humans i el dret humanitari no estan redactats pensant en la pau i l'estabilitat política, sinó que el propòsit bàsic d'aquest sistema jurídic és proporcionar als estats el marc que els permetés respondre eficaçment fins i tot a les crisis més greus. Per tant, els drets humans mai no poden ser un luxe que es pugui deixar de banda en moments de dificultats.

El dret internacional és la base que ajudarà els estats a respondre de manera eficaç a les dificultats que es presentin, incloses les conteses civils, la insurrecció armada i el terrorisme. La preservació de la pau i la seguretat és un objectiu central de la Carta de les Nacions Unides. La implementació i el respecte dels drets fonamentals és un altre objectiu bàsic, tal com s'ha reflectit inicialment en la Carta i que es defineix de

manera més precisa en la Declaració Universal de Drets Humans. La història ha il·lustrat de forma eloqüent l'estret lligam que vincula aquests dos objectius. Les violacions dels drets humans són gairebé sempre la causa subjacent o la conseqüència del deteriorament de la pau i la seguretat.

Acabar amb el conflicte armat i restablir la pau i la seguretat solen requerir progressos en com abordar les violacions de drets humans en curs i acabar amb la impunitat de les violacions passades. Tanmateix, és menys desafiant identificar les preocupacions dels drets humans i establir i ordenar el canvi que pot generar condicions —polítiques, econòmiques i socials— que permetin la realització d'aquests drets fonamentals.

Els períodes repetits i prolongats de crisi política i la inestabilitat econòmica en moltes parts del món han restringit el progrés cap a un entorn estable en què el respecte pels drets humans hi troba les millors garanties. Tot i que els estats han augmentat progressivament la seva part de control, el paper de l'estat en

Cal una relació creativa entre els estats i la societat civil, de manera que la dignitat i la seguretat de les persones se situïn al centre de qualsevol enfocament cap a la governança

la protecció ha disminuït. Aquestes tendències continuen obstaculitzant el progrés de la democràcia, el respecte dels drets humans i l'estat de dret així com el potencial del desenvolupament.

Una elecció intel·ligent i creativa del mecanisme nacional i internacional és vital, no només per enfortir la democràcia i l'estat de dret, sinó també per contrarestar de manera efectiva les tendències que amenacen aquestes perspectives com l'extremisme i la intolerància. Cal promoure processos electorals informats que garanteixin democràcies genuïnament representatives amb un ampli espai per a la participació ciutadana i sistemes de responsabilitat creïble.

Els sistemes judicials efectius han de ser recolzats per la independència judicial completa si les persones reben beneficis reals de les proteccions que normalment estan disponibles en virtut d'un marc constitucional. Les iniciatives per a l'enfortiment legal dels qui menys tenen per alleujar l'exclusió social i la discriminació, l'explotació del treball, el desallotjament de la terra i el desplaçament, i

també per conferir el dret al control dels recursos naturals, contribuiran a portar la pau a les comunitats. Aquesta aposta requereix una relació creativa entre els estats i la societat civil, de manera que la dignitat i la seguretat de les persones se situïn al centre de qualsevol enfocament cap a la governança. Un desenvolupament significatiu en els últims anys és la creixent fortalesa i capacitat de les societats civils en moltes parts del món. Els actors de la societat civil han tingut un paper important en induir el reconeixement per part dels estats dels conceptes de democràcia participativa, transparència i responsabilitat.

Al mateix temps, els defensors dels drets humans i altres actors de la societat civil han adoptat iniciatives importants per a les comunitats que continuen tenint prejudicis que impulsen la conducta social cap a la discriminació, l'odi i la violència. La cooperació internacional i el sentit de responsabilitat col·lectiva per posar fi a la violència segueixen sent elements crítics per eliminar les principals amenaces per a la pau i la seguretat.

Hi ha molts reptes que ja estan provant la voluntat de la comunitat internacional per promoure l'allotjament i la tolerància amb la finalitat d'evitar l'erosió de la pau i l'harmonia. Acabo amb l'esperança ferventment formal que aquest resultat a nivell internacional allunyi el món de les crisis a les quals ens enfrontem avui i que la gent aprengui el valor de la convivència i el progrés compartits. ■

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

BIOGRAFIES POLÍTIQUES

JOSEP **FONTBERNAT**
CONSELLER DE TARRADELLAS
JOAN ESCULIES

NARCÍS LLOVERAS
CRONISTA REPUBLICA
JAUME GUILLAMET LLOVERAS

DE LA BISBAL AL FRONT D'ARAGÓ. 1922-1937
50 CRONICLES PERIODÍSTIQUES

HILARI SALVADÓ
ALCALDE DE BARCELONA QUAN PLOVIEN BOMBES
PAU VINYES I ROIG

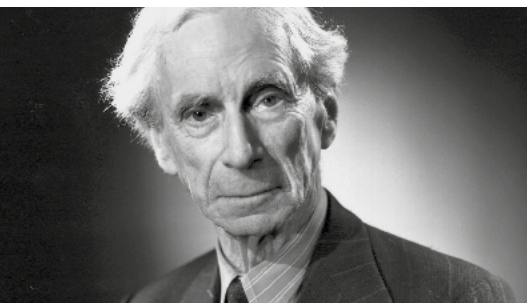
AURORA BERTRANA
UN ESPERIT LLIURE I COMPROMÈS

www.irla.cat/publicacions

clàssic

Manifest Russell-Einstein

Bertrand Russell

Filòsof i matemàtic gal·lès
(1872-1970)

L'1 de març de 1954 els EUA van detonar a l'Atol de Bikini —Illes Marshall— la bomba d'hidrògen Castle Bravo. Va ser una explosió sense precedents i va crear una contaminació radioactiva generalitzada. Era el temps de la Guerra Freda i la cursa armamentística entre nord-americans i soviètics semblava no tenir aturador.

En aquest context, Bertran Russell va redactar un text amb el suport d'Albert Einstein i nou prestigiosos científics més. L'anomenat Manifest Russell-Einstein es va fer públic el 9 de juliol de 1955 al Caxton Hall de Londres emplaçant als líders mundials a buscar solucions pacífiques al conflicte internacional i a renunciar a l'armament nuclear.

Pocs dies després, el filantrop nord-americà Cyrus Eaton s'oferia a organitzar el congrés que reclama la crida a Pugwash, al Canadà. Així, el 1957 es va celebrar la primera Conferència Pugwash de Ciència i Afers Mundials, la qual des de llavors celebra anualment una trobada de científics, intel·lectuals i humanistes per debatre sobre els principals reptes de la humanitat.

En la tràgica situació que afronta la humanitat, creiem que els científics s'haurien de reunir en assemblea per avaluar els perills que han sorgit com a resultat del desenvolupament d'armes de destrucció massiva, i per buscar una solució en l'esperit de l'esbós adjunt.

Estem parlant, en aquesta ocasió, no com a membres d'aquesta o aquella nació, continent o credo, sinó com a éssers humans, membres de l'espècie Home, la continuació de l'existència de la qual està en dubte. El món és ple de conflictes; i planant com una ombra per sobre de tots els conflictes menors, el combat titànic entre comunisme i anticomunisme.

Gairebé tothom amb consciència política té fermes opinions sobre un o més d'aquests temes; però volem que vosaltres, si podeu, deixeu de banda aquestes opinions i us considereu vosaltres mateixos tan sols com a membres d'una espècie biològica que ha tingut una història notable i la desaparició de la qual ningú no pot desitjar.

Procurarem no dir ni una sola paraula que pugui referir-se a un grup més

que a un altre. Tots, de la mateixa manera, estan en perill, i si el perill és entès, hi ha esperança que tots, col·lectivament, l'evitin.

Hem d'aprendre a pensar d'una manera nova. Hem d'aprendre a preguntar-nos a nosaltres mateixos, no quines mesures poden ser preses per donar la victòria militar al grup que preferim, perquè ja no hi ha mesures d'aquest tipus; la pregunta que ens hem de fer és: quines mesures poden ser preses per prevenir una resposta militar les conseqüències de la qual seran desastroses per a totes les parts.

El gran públic, i fins i tot molts homes en posicions d'autoritat, no s'ha adonat del que suposaria una guerra amb bombes nuclears. El gran públic encara pensa en termes de destrucció de ciutats. S'entén que les noves bombes són més poderoses que les velles, i que mentre una bomba A podria arrasar Hiroshima, una bomba H podria arrasar les ciutats més grans, com Londres, Nova York i Moscou.

Evidentment, en una guerra amb bombes H es destruirien grans ciutats. Però aquest és un dels

desastres més petits que s'haurien d'afrontar. Si tothom, a Londres, Nova York i Moscou, fos exterminat, el món podria recuperar-se del cop en uns quants segles. Però ara sabem, especialment des de la prova de Bikini, que les bombes nuclears poden ampliar gradualment la destrucció en una àrea molt per sobre de la que inicialment havíem suposat.

Ha estat establert sobre bases molt autoritzades que una bomba construïda ara tindrà 2.500 vegades més poder que la que va destruir Hiroshima. Una bomba així, si explotés prop del sòl o sota l'aigua, enviaria partícules radioactives a les capes més altes de l'atmosfera. Aquestes partícules van caient gradualment i atenyen la superfície de la terra en forma de dutxa o pluja mortal. Fou aquesta pluja la que va infectar els pescadors japonesos i les seves captures de peix. Ningú no sap amb quina amplitud aquestes partícules podrien arribar a ser difoses, però les veus més autoritzades coincideixen a afirmar que una guerra amb bombes-H possiblement posaria fi a la raça humana. Es tem que si s'utilitzen moltes bombes, hi haurà una mort universal, sobtada tan

sols per a una minoria però, per a la majoria, una lenta tortura de malaltia i desintegració.

Eminents homes de ciència i autoritats en estratègia militar han avisat reiteradament sobre aquests perills. Cap d'ells no dirà que els pitjors resultats siguin segurs. El que diuen és que aquests resultats són possibles, i que ningú no pot estar segur que no siguin duts a terme. No hem vist, encara, que els punts de vista dels experts en aquest tema depenguin dels seus punts de vista polítics o dels seus prejudicis. Depenen, només, en la mesura que ho han revelat les nostres investigacions, de l'extensió del coneixement particular de l'expert. Hem vist que els qui més coses saben són també els més pessimistes.

Vet aquí, doncs, el problema que us presentem, sever i terrible i indefugible: posarem punt i final a la raça humana o la humanitat renunciarà a la guerra? La gent no afrontarà aquesta alternativa perquè és massa difícil abolir la guerra.

L'abolició de la guerra requereix ingrates limitacions de la sobirania

nacional. Però allò que potser impedeix entendre la situació més que cap altra cosa és que el terme «humanitat» sona vague i abstracte. La gent amb prou feines s'adona que el perill els afecta a ells i als seus fills i als seus néts, i no tan sols a una humanitat entesa de manera difusa. Amb prou feines comprenen que ells, individualment, i els qui ells estimen estan en perill imminent de morir d'una manera angoixant. I per això confien que es pugui permetre que la guerra continuï, a condició que les armes modernes siguin prohibides.

Aquesta esperança és il·lusòria. Siguin quins siguin els acords de no utilitzar bombes-H als quals s'hagi arribat en temps de pau, deixaran de ser considerats vàlids en temps de guerra i tots dos bàndols s'afanyaran a fabricar bombes-H tan aviat com comenci la guerra, perquè, si un bàndol en fabrica i l'altre no, el bàndol que en fabriqui sortirà inevitablement victoriós.

Fins i tot un acord de renunciar a les armes nuclears com a part d'una reducció d'armament no aportaria una solució definitiva; obtindria certs propòsits importants. Primer, qual-

sevol acord entre l'Est i l'Oest és bo en la mesura que tendeix a disminuir la tensió. Segon, l'abolició d'armes termonuclears, si cada bàndol cregués que l'altre se n'ha desempal·lilat sincerament, reduiria el temor a un atac sobtat a l'estil del de Pearl Harbour, que ara mateix manté les dues parts en un estat d'aprehensió nerviosa. Hauríem d'acollir, doncs, un acord com aquest només com un primer pas.

Molts de nosaltres no tenim opinions neutrals però, com a éssers humans, hem de recordar que, si els problemes entre Est i Oest han de ser decidits d'alguna manera que pugui donar cap possible satisfacció a algú, tant comunistes com anticomunistes, tant asiàtics com europeus, tant blancs com negres, aleshores aquests problemes no poden ser resolts per mitjà de la guerra. Hem de desitjar que això sigui comprès tant a l'Est com a l'Oest.

S'estén davant nostre, si ho escollim, un continu progrés de felicitat, coneixement i saviesa. Triarem, en canvi, la mort perquè no som capaços d'oblidar les nostres disputes? Fem una crida, com a éssers humans, als

éssers humans: recordeu la vostra humanitat i oblideu la resta. Si ho podeu fer, el camí resta obert cap a un nou paradís; si no podeu, s'estén davant vostre el risc d'una mort universal.

Resolució:

Convidem aquest Congrés i, a través seu, els científics d'arreu del món i el gran públic a subscriure la resolució següent:

En vistes al fet que en algun moment, armes nuclears de guerra mundial seran utilitzades, i que aquestes armes amenacen la continuació de l'existència de la humanitat, urgim els governs del món a adonar-se i a reconèixer públicament que el seu objectiu no pot ser perseguit per mitjà d'una guerra mundial, i els urgim, en conseqüència, a trobar mitjans pacífics per a la resolució de tots els temes de disputa entre ells.

Max Born
Percy W. Bridgman
Albert Einstein
Leopold Infeld
Frédéric Joliot-Curie

Hermann J. Muller
Linus Pauling
Cecil F. Powell
Józef Rotblat
Bertrand Russell
Hideki Yukawa. ■

tribut Emmanuel Le Roy Ladurie

Martina Camiade

Catedràtica d'Estudis Catalans de
la Universitat de Perpinyà
Via Domícia i membre de l'IEC

MCamiade@iec.cat

Com a historiadora m'he sentit vinculada al corrent de la *Nouvelle Histoire* de l'escola dels Annales. Aquest corrent proposa una visió oberta i de camp ampli de la història que desplaça l'interès de l'historiador cap a altres horitzons més enllà de les dades com: el paisatge, les mentalitats, la demografia, la moral...

Aquesta forma d'entendre la història comporta un canvi i pressuposa una concepció molt diferent del paper de l'historiador. Així s'observen les formes d'ocupació del sòl, les tècniques de producció, les formes de poblament, les àrees senyorials, les pràctiques comunitàries sobre la llarga durada. El nostre territori d'historiador s'enriqueix. Es tracta de descobrir homes i dones que fan la història quotidiana, aquests anònims

que no surten als llibres però que sense ells no s'hagués pogut transmetre la història— que no saben escriure però que saben transmetre.

Un dels més grans erudits, de l'escola dels Annales, i que va enriquir la meua visió i mirada d'historiadora és sens dubte Emmanuel Le Roy Ladurie (1929), catedràtic al Collège de France i membre de l'Académie des sciences morales et politiques de l'Institut de France. Amb el seu assaig sobre *Montaillou, vilatge occitan de 1294 à 1324* obra que va tenir un èxit editorial sense precedents, ens trobem davant d'una història que narra 30 anys del dia a dia d'un petit poble. De Mantalhon, un poble aïllat en l'alta Arieja, a 1.300 metres d'altitud, en un país de muntanya tocant Catalunya, ho podrem saber tot durant una generació de la gent que hi viu. Dues-centes ànimes de les quals sabem què pensen, què mengen, què diuen, com es vesteixen, tot sobre la seua vida en aquest petit poble de muntanya.

Aquesta visió ecològica extraordinària, arqueològica, sociològica, antropològica, psicològica amb què es fonamenta el llibre, es deu

Es tracta de descobrir homes i dones que fan la història quotidiana, aquests anònims que no surten als llibres però que sense ells no s'hagués pogut transmetre la història

a la capacitat per enllaçar històries sorgides de Jaume Fournier (1280-1342) —el futur papa Benet XII—, bisbe inquisidor de Pàmies, desagradable, però d'una increïble habilitat per fer parlar el testimoni, el sospitós, l'acusat. La seva tasca consisteix en perseguir, els «fets», és a dir, l'heretgia, recurrent en aquest lloc muntanyós a fi d'extirpar-la. I com a exemple, s'explica com obliga els habitants condemnats a explicar totes les seves vivències. Le Roy Ladurie utilitza com a font precisament el registre d'inquisició de 1326 que revela 25 anys d'enquestes i interrogatoris aconseguint una crònica precisa del poble. Calia dissecar, classificar, vestir tota aquesta massa de confessions, d'histories, de xafarderies i Le Roy Ladurie ho fa d'una manera magistral. És com un quadre on l'ull es passeja d'un detall a l'altre sense cansar-se, admiratiu de l'escena que ens captiva. Al rerefons, com amagats per un vel, no paren de passar omnipresents els càtars, els autoanomenats «bonhomes».

Tenim davant nostre una minuciosa anàlisi del dualisme medieval i un assaig d'explicació sintètica del règim social. Lectura fascinant,

emocionant, abundant d'idees noves, Le Roy Ladurie arriba a donar una presència als més pobres d'aquest vilatge, pobres en la seua vida però d'una llibertat d'esperit i d'una riquesa interior extraordinàries. Senzills però profunds, com per exemple l'últim prefecte, Guillem de Belibasta (c.1280-1321). Aquest llibre ens fa retornar en aquest món perdut però captivant.

**Montaillou, village occitan
de 1294 à 1324**

Emmanuel Le Roy Ladurie

Gallimard

Paris, 1975

Més enllà dels dies històrics, la Història en majúscules s'escriu a través de petites històries de la vida quotidiana. Perquè per entendre un època cal entendre cada petit relat de vida de la gent que l'ha viscut. Això és el que ens demana la història social de l'escola dels Annales, i això és el que fa magistralment aquest llibre: descriure el pas dels anys d'un petit poble per retratar una cultura i unes formes de viure, per, a partir d'aquelles històries protagonitzades per gent normal, construir el relat d'una generació, escriure la Història d'un país, durant l'època medieval. ■

filmoteca

Werckmeister harmóniák

Betsabé Garcia

Filòloga i escriptora

betsabegar@hotmail.com

Werckmeister harmóniák [Les harmonies de Werckmeister], dirigida pels directors hongaresos Béla Tarr (1955) i Ágnes Hranitzky (1945) i classificada entre les deu millors pel·lícules de la història del cinema, narra en clau poètica una revolució.

Basada en un altre prodigi —aquest literari—, la novel·la *Az ellenállás melankóliája* [Melangia de la resistència] de l'autor hongarès László Krasznahorkai (1954) explica els fets insòlits que es desenvolupen al voltant de l'arribada d'un circ ambulat en alguna ciutat hongaresa. L'espectacle central és una balena gegant dissecada, que instal·len a la plaça de la vila. El prodigi s'acompanya també pels discursos d'un personatge, anomenat el «príncep», que —segons ens expliquen els habitants— fa uns discursos corprendors.

El circ arriba en un moment en què passen tot de coses misterioses que ningú no aconsegueix explicar-se. Tot ha anat deixant de funcionar. No hi ha enllumenat als carrers. Els edificis es veuen afectats per una impareable decadència i, encara que no ho veiem a les imatges, la novel·la ens explica com les escombraries cobreixen

els carrers de la ciutat. Tampoc no cal —la mateixa pel·lícula és un joc d'elisions—, però és un fet al qual s'al·ludeix en la mateixa trama, ja que serà el motiu pel qual un dels dos protagonistes, György Eszter, un musicòleg —venerat intel·lectual—, es veurà forçat a abandonar la seva autoreclusió d'un món exterior minat per la grolleria i l'estupidesa.

Eszter viu entregat a la seva indagació sobre les harmonies bàsiques que es troben en les grans composicions per arribar a la conclusió que tals escales musicals són falses. No existeixen. La qüestió tècnica es transforma en un dilema filosòfic i d'aquí Eszter arriba a la conclusió —diu a la novel·la— que les persones viuen en una mena de febre continua a l'espera de quelcom que desconeixen, tot confiant en alguna cosa malgrat tenir tots els indicis en contra d'aquesta creença, mentre que cada dia que passa els fa ser conscients de la inutilitat de tota espera i de tota esperança.

La novel·la ens ho explica, la pel·lícula ens ho mostra. Eszter no està sol. Gaudeix de l'admiració i l'amistat del típic beneit de poble. Janos Valuska

només creu en els astres. Fascinat pel seu moviment, cada nit, s'apropa a la taverna del poble per fer-hi una representació, i els borratxos l'esperen. Aquí és on arrenca la pel·lícula, amb la seqüència fixa d'un noi, abillat amb l'uniforme de carter, que fa que els homes allà reunits representin el sistema solar —un, farà de sol, l'altre de Terra, l'altre de lluna— i els fa dansar com ho fan els planetes. La teoria del seu moviment i el silenci ens introdueix en la trama i el lligam entre aquests dos personatges. El somiador manipulable i el nihilista convençut, que torna a sortir al carrer davant l'amenaça de la seva dona de tornar a viure amb ell si no l'ajuda a organitzar un comitè de neteja. Un pla que aconseguirà manipulant el jove Valuska.

Són els ulls de Valuska, emocionat per l'arribada de la balena, els que ens mostren com tota una munió d'homes es concentren a la plaça, silenciosos, a l'espera de quelcom que desconeixen, i nosaltres, com a espectadors, també. Els fets es desencadenen. La revolució està en marxa. Els mateixos homes que eren a la plaça entren en un hospital on apallissen els malalts, tot ho

destrossen. Una escena silenciosa. Malgrat el títol, només es repeteix una única melodia en tota la pel·lícula, *leitmotiv* d'alguna cosa que no sabem, però que entendrem més tard. Els homes, determinats, arriben armats amb bastons fins a una banyera amagada rere una cortina. Quan l'aparten apareix un home molt vell, nu, que també espera, ara ja, la seva mort. La veritat es desvetlla i la música sona. L'ésser humà destrueix per inconsciència de la realitat. Realitat només fruit d'una manipulació.

Metàfora sobre la lògica de l'engany. «La fi de la idea que les conseqüències poden calcular-se, la fi de la il·lusió que els esdeveniments són previsibles», diu l'autor. La fi de la raó. El fracàs de l'ésser humà. Sublim per això mateix. ■

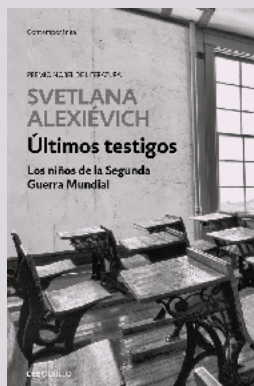

Werckmeister harmóniák
Béla Tarr i Ágnes Hranitzky

2001

llibreria

Últimos testigos. Los niños de la Segunda Guerra Mundial **Svetlana Alexievich**

Punto de Lectura
Barcelona, 2017

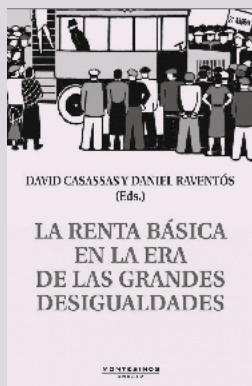
Durant la Segona Guerra Mundial més de tretze milions de nens van morir a causa del conflicte. Però a més, milers i milers van quedar orfes. Els relats d'aquests nens orfes és la matèria amb què es configura aquesta obra inèdita de la Premi Nobel de Literatura Svetlana Alexievich. Un llibre carregat d'emoció per narrar una de les majors tragèdies de la història recent d'Europa.

La vida que aprende **Carles Capdevila**

Arcàdia
Barcelona, 2017

El que ens nou, el que ens fa viure. Aquelles petites grans coses imprescindibles. Carles Capdevila amb el seu estil inconfusible, amb la seva persistent intenció de fer un periodisme del dia a dia, allunyat del soroll de la immediatesa de l'actualitat, retrata els moments i els elements claus de la vida. En aquest recull d'articles que publicava diàriament al diari *Ara*, es mostra tot l'univers Capdevila on parla d'educació, de tenir cura els uns dels altres, de sanitat, de la condició humana i les contradiccions... i altre cop d'educació. Càpsules vitals per a descobrir-se a si mateix.

La renta básica en la era de las grandes desigualdades
David Casasses i Daniel Raventós

Ediciones de Intervención Cultural
 Vilassar de Dalt, 2017

Enmig d'una crisi econòmica que no ha fet més que potenciar les desigualtats socials arreu del planeta i enfortir els grans poders econòmics, pot resultar sorprenent que es plantegin propostes a contracorrent. És en aquest moment, però, quan més necessàries són. Aquest llibre pretén exposar el perquè la renda bàsica no només és un mitjà positiu en qualsevol situació econòmica —ja que garanteix poder cobrir les necessitats materials al conjunt de la població— sinó que en temps de crisi és una mesura imprescindible per no deixar a ningú enrere.

Nosaltres les fusterianes
Diverses autores

314
 València, 2017

De llibres sobre Joan Fuster n'hi ha hagut molts i n'hi haurà més. No en va, és un dels personatges més importants del pensament al nostre país. Però aquest volum té quelcom de particular. Són més de cent noms i visions de dones que parlen de l'escriptor de Sueca. Més de cent maneres d'entendre'l i d'analitzar-lo. Les autores, d'arreu dels Països Catalans, en parlen fent referència al llegat de Fuster i la seva presència en el pensament contemporani, dibuixant un personatge imprescindible per a entendre el present i el futur del nostre país.

La gran brecha. Qué hacer con las sociedades desiguales
Joseph Stiglitz

Punto de Lectura
 Barcelona, 2017

En aquest llibre, el Nobel d'Economia Joseph Stiglitz situa la desigualtat com la gran problemàtica per fer sostenible la prosperitat. Com es pot mantenir un creixement econòmic a llarg termini si els ingressos de la gran majoria de ciutadans no els ofereix la possibilitat de cobrir les necessitats bàsiques? L'autor defensa que creixement i equitat no són incompatibles i que una economia al servei general i una democràcia més justa són possibles. ■

eines@irla.cat

eines²⁷

LA CIENCIA ECONÓMICA EN CRISIS

Lourens Benveniste
 El pensamiento, a partir de la crisis, se debe transformar objetivamente en «positivismo laicizado»
 «una ciencia más honesta que se atreva»

LA CIÈNCIA ECONÒMICA EN CRISI

DECIDIR EL PAÍS: EL PROCESO CONSTITUTIVO

Carlos Boix
La decisión de elegir si se sigue o no el
proceso de creación de una constitución a
través de un referéndum o de una asamblea

DECIDIR EL PAÍS: EL PROCÉS CONSTITUENT

EL REGIMÉ D'ESPANNA. UN PRO. ECCE OLIGÀRQUIC

Josép Fontana
 "D'a més la transició a l'eficiència demo-
 cràtica té l'aspecte d'una depuració supranacional a
 escala europea fins a José 'Bibi'..."

EL REGNE D'ESPANYA: UN PROJECTE OLIGÀRQUIC

FAISOS CATALANS, RITMES D'UN PROJECTE COMPARTIT

Jordi Muñoz
*"La perseverança de la llengua i la memòria
 que cultura i política són inseparables"*
 Micaela Gual i Anna Maria Rovinsky

PAÏSOS CATALANS, RITMES D'UN PROJECTE COMPARTIT

LA GLOBALITZACIÓ I LA CRISI DE LA DEMOCRÀCIA

Manuel Castells

"Els límits entre burocràcia i ciutadania s'estimen a desaparèixer. No es pot controlar més l'actuació dels polítics representatius dels ciutadans."

<http://www.manuelcastells.com/en/>

LA GLOBALITZACIÓ I LA CRISI DE LA DEMOCRÀCIA

eines³⁰

PORTAL

Catalanitat en el segle XXI: nació i sobirania

Josep-Maria Terricabras

CONNEXIONS

Les múltiples ànimes de la nació

Peter A. Kraus

La sobirania nacional, avui

Joan Lluís Pérez Francesch

El concepte de nació, avui

Salvador Giner

Oriol Homs

Immigració i nació al segle XXI: noves estatutats per un projecte nacional no exclouent

Eunice Romero

NAVEGADOR

Les arrels històriques del nou nacionalisme escocès

Montserrat Guibernau

FÒRUM

Mercè Barceló:

**“L'independentisme és
una reivindicació de més
democràcia, no de més nació”**

Una conversa amb Ester Capella

VARIABLES

**L'Estat espanyol i la confiança
en les institucions:
un fet generacional**

Sergi Cristóbal Jané

FULL DE CàLCUL

**La Llei del canvi climàtic,
entre les més ambicioses del món**

Marta Torres

ARXIU

**El retorn del president Tarradellas
i el restabliment de la Generalitat
de Catalunya, 40 anys després**

Enric Pujol

EXPLORADOR

Tunísia, la revolució inacabada

Cristina Mas

FINESTRA

**“Els drets humans no poden
ser mai un luxe que es pugui
deixar de banda en moments
de dificultats”**

Hina Jilani

CLÀSSIC

Manifest Russell-Einstein

Bertrand Russell

TRIBUT

Emmanuel Le Roy Ladurie

Martina Camiade

FILMOTECA

Werckmeister harmóniák

Betsabé García

LLIBRERIA

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA